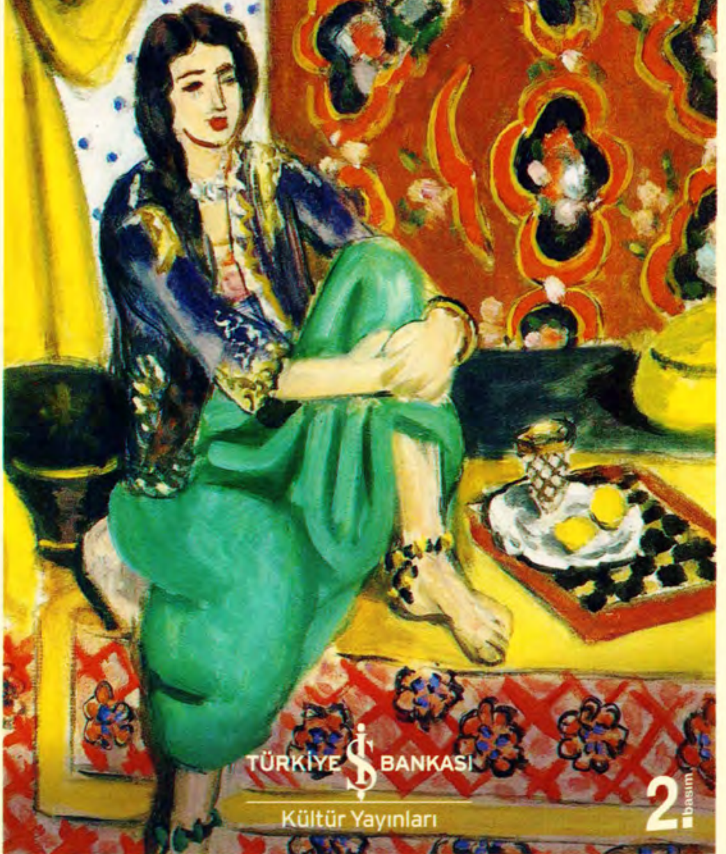
TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 21

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİYLE

SAMİPAŞAZADE SEZAİ

Sergüzeşt

TÜRK EDEBİYATI

SAMİPAŞAZADE SEZAİ
SERGÜZEŞT

UYARLAMAYA KAYNAK ALINAN ÖZGÜN ESER
KİTAPHANE-İ SUDİ, İSTANBUL
1924

Sertifika No: 40077

EDİTÖR
HACER ER

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM: TEMMUZ 2019, İSTANBUL
2. BASIM: OCAK 2020, İSTANBUL

ISBN 978-605-295-889-6

BASKI
ALFABE BASIN YAYIN SAN. TİCA. LTD. ŞTİ
İKİTELLİ OSGB MAH. HÜRRİYET BULVARI ENKOOP SANAYİ SİTESİ
ENKOOP 1. SOKAK NO:1 KAT:-1 BAŞAKŞEHİR/İSTANBUL
Tel: (0212) 485 21 25-(0212) 485 21 26
Sertifika No: 46012

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİNE UYARLAYAN: SALİH BORA

1984, İstanbul doğumlu. Pertevniyal Lisesi'nin ardından Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 2009 yılından beri Nesin Vakfı'na bağlı Aziz Nesin Arşivi üzerinde çalışan Bora, yazarın kişisel arşivi ve Eski Türkçe notlarından *Sanat Yazıları* (2011), *Sporcu Milletiz Vesselam* (2012), *Yurt Gezileri* (2013), *Alamanya Alamanya Bizden Aptal Bulaman Ya* (2016) adlı kitapları derledi; Klaus Leibe-Harkort, Saliha Scheinhardt ve Tahsin Saraç'la mektuplaşmalarını (2017) yayıma hazırladı. Samipaşazade Sezai'nin *Küçük Şeyler*'ini, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mürebbiye*, *Kuyrukluyıldız Altında Bir İzdivaç* ve *Gulyabani* romanlarını ve Tevfik Fikret'in *Şermin* adlı şiir kitabını eski harflerden aktarıp sadeleştirdi. Halen Nesin Yayınevi'nin genel koordinatörlüğünü yürütmektedir.

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ - 21

Roman

sergüzeşt

SAMİPAŞAZADE SEZAİ

Günümüz Türkçesine Uyarlayan: Salih Bora

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Sunuş

Küçük Şeyler adlı öykü kitabıyla edebiyatımıza yeni bir soluk getiren Samipaşazade Sezai'nin yirmi yedi yaşında yazdığı ilk ve tek romanı *Sergüzeşt*, gerek kurgusu gerekse anlatımıyla edebiyat tarihimizde bir dönüşümün habercisi olarak kabul edilmektedir.

XIX. yüzyıl sonu Osmanlı'sında hâlâ sürmekte olan esir ticaretinin birey ve toplum hayatında yol açtığı yıkımı ustaca anlatan yazar, devrinin sosyo-kültürel yapısına da ışık tutar. Toplumun farklı tabakalarından insanların aşk ve evliliğe bakışını, kadının sosyal hayattaki yerini ve genel ahlak kurallarını irdeler. Servet ve asalet düşkünü seçkinleri, aydın geçinen yozlaşmış gençleri, küçük çıkarlar peşinde koşanları eleştirel bir bakışla verir. Gelenek ve inançlar hakkındaki samimiyeti, mutluluğun kime ne ifade ettiğini sorgular.

Dönemine göre yenilikler barındıran bu roman, günümüz okuru için bu yeniliklerden ziyade, son derece duyarlı bir aydının kaleminden çıkan, üstünden yaklaşık yüz elli yıl geçmiş bir maceraya tanıklık etme fırsatı vermesiyle önem kazanır.

Hem romantizm hem realizm akımına özgü dil ve üslup özellikleri gösteren *Sergüzeşt*, Kafkasya'dan esir olarak İstanbul'a getirilen bir küçük Çerkes kızının başından geçenleri merkeze almaktadır. Satıldığı ilk evde Dilber adı verilen bu küçük kızın ardı sıra okur da İstanbul'un

çeşitli semtlerinde, sokaklarında dolaşmaya, konaklarına girip çıkmaya başlar. Önce esir tüccarlarının, sonra satıldığı evin sakinlerinin eziyetini gören Dilber'in bu zorlu ve hüzünlü yolculuğu, Asaf Paşa konağına satılmasıyla biraz renklenecek gibi olur. Burada hem kendisine görece daha iyi davranılmaktadır, hem de Asaf Paşa'nın Paris'te resim öğrenimi gören oğlu Celal Bey'le aralarında güçlü bir bağ kurulmaya başlamıştır. Fakat Celal Bey'in, bir esirle asil bir paşazadenin yakınlaşmasına hiç de sıcak bakmayan annesi bu durumu fark eder ve çözümü Dilber'i derhal satmakta bulur. Bundan sonra Celal Bey için de Dilber için de ıstıraplı günler başlamıştır.

İlk baskısı 1887'de[1] yapılan *Sergüzeşt*'in ikinci baskısı ancak otuz yedi yıl sonra, 1924'te yapılır.

Yazar, ikinci basım için kaleme aldığı önsözde, yazdıklarından çok yazamadıklarının üstünde durur. II. Abdülhamid devrinin kasvetli havasında *Sergüzeşt*'in nasıl bir umut ışığı yaktığını, devrin gençliği arasında nasıl bir beklenti yarattığını belirterek, yazacağı yeni eserlerle bu beklentiyi karşılaması gerektiğini söyler. Ancak bu roman yüzünden takibe alınması, göz hapsinde tutulması onu kendi kabuğuna çekilmeye zorlamıştır.

Kitabın iki baskısı arasında, yazarın yaptığı kimi küçük değişiklikler fark edilmektedir. Anlam ve kurguya müdahale etmemiş, sadece gereksiz bulduğu kimi kelimeleri kaldırmış veya değiştirmiştir. Örneğin birinci baskıdaki "ilkçağ" yerine "ortaçağ", "eve gelir" yerine "geri döner" anlamında "avdet eder" demeyi tercih ettiğini görürüz. Bununla beraber ilk baskıdaki birkaç küçük hata, ikinci baskıda da gözden kaçmıştır. Büyük ihtimalle dizgi hatası olarak, ilk baskıda bulunan bir tam satır ikinci basımda atlanmıştır. Bu tür durumlarla karşılaştığımızda ilk baskıyı esas aldık. Kimi yerlerde, cümle akışını bozmamak için fiil kiplerini değiştirdik. Kitabın özgün metninde, Samipaşazade Sezai'nin

1 Samipaşazade Sezai, *Sergüzeşt*, İstanbul: Kitapçı Arakel, 1305 [1887].

dil ve dil bilgisi tercihlerini nedenleriyle açıkladığı iki notu bulunuyordu. Yazar bu notlarda, kullandığı tamlamaların Arapça ve Farsça gramer kurallarına uygun olmadığına dikkat çekerek, gelecek olası itirazlara cevap veriyordu. Dil zenginliğimizi koruyabilmek adına, gramatik açıdan yanlış da olsa, eğer kastedileni doğru karşılıyorsa, bu konuda tartışmanın gereksiz olduğunu ekliyordu. Sadeleştirilmiş metinde aynı tamlamalar artık yer almadığı için yazarın bu açıklamalarını kaldırdık.

Sergüzeşt'in ilk basımının hemen ardından, çıkarmakta olduğu *Mizan* gazetesinde güncel edebiyat eserlerini ele alan Mizancı Murat, bu esere de yer verir. Romanın yapı bütünlüğünü överek Samipaşazade'yi yetenekli bir mimara benzeten Mizancı Murat, daha derinlemesine incelemeyi sürdüreceğini vaat ettiği yazılarına ancak dört sayı boyunca devam eder. Yarım kalmış olsa da, bu yazı dizisini de sadeleştirerek kitabın sonuna eklemeyi uygun gördük.

Günümüz okuruna yüz elli yıl öncesinden etkileyici sahneler sunan *Sergüzeşt*'in, yıllar geçtikçe daha çok okunup beğenileceğini umuyoruz.

Salih Bora

Önsöz

1887 senesinde *Sergüzeşt*'in çıkışını fevkalade iyi karşılayanlar, o zamandan geleceği aydınlatmaya başlamış gençlerdi. Senin kadar veya senden genç olan o hem münevver hem münevvereler, daima yürüyen o fikir yolcuları öncülüğünde *Sergüzeşt*, her gün daha çok yayılıyor ve buna rağmen sen her gün daha çok gizleniyordun. İrfan sahiplerinden gördüğün bu kabul ve anlayışa karşı hiç olmazsa beş on kitabın *Sergüzeşt*'i takip edecekti. *Sergüzeşt* bir vaatti. Vaadini niçin tutmadın?

1887. Otuz üç sene sabah olmak bilmeyen, ufuklarında en küçük bir şafak parıltısı görünmeyen uzun bir gece içindeydi. O en uzun gecede doğan tek tük yıldızlar göçüp giderek gurbet illerinin hicran ufuklarında gözden kayboluyor, kalanlar da vatan semalarında bir müddet parladıktan sonra İstibdat'ın tutuşturduğu volkanlardan yükselen siyah bir sisin içine gömülüyordu. O devirde bir fikir ve kalp karmaşası fertlerden cemiyete, cemiyetten memleketlere, memleketlerden bütün vatana sirayet ederek düşüncelerin, sessiz ve durgun akışların kaynağını bozuyordu. Edebiyatla baş başa kalmak için bütün vatanda huzurlu bir köşe de yoktu. Bu hallere karşı muhitin tesiriyle geçirdiğim şiddetli, yakıcı, yıkıcı, sert bir hayat içinde yazı masamın önünde şiir ilhamının fikri taltif ve teşrifini beklerken kapımda hafiyelerin ayak seslerini, penceremden beni gözetleyen kaplan bakışlı gözlerini görürdüm. Çünkü

Sergüzeşt'e esaret aleyhinde başlamış ve "Hürriyetine" diyerek son vermiştim.

O devirde milletlere refah sağlamak ve ticaret yapmak için, ilim ve irfan ihracat ve ithalatı için, fikir ve zekâ mesire ve gezintileri için denizin üzerinde gidip gelen yüzen sarayların izleri, hatları kıtaları birbirine bağlarken, ilim dünyasına yeni bir keşif daha ilave etmek emeliyle kutuplara gidip gelinirken Boğaziçi'nin geceleri bir sahilinden diğer sahiline geçmek yasaktı. Halbuki o sahiller bazen cennet rüyasına benzeyen Boğaziçi'ne hayalin dalıp gitmesi için çiçeklerden yapılmış, dünyanın en güzel, yumuşacık bir yastığıydı.

O zamanki halimi tasvir etmek için otuz beş sene evvel şöyle birkaç söz söylemiştim:

İntizara kalmadı bak iktidar
Kuşe-i uzlette oldum ihtiyar
İntizarım hep vatan ikbalidir
Kaldı bir düşman elinde tarumar
Bu vatanda gördüğüm her gün benim
Ah u efgân ile hal-i ihtizar
Karşı durdum lütfuna, tehdidine
Mertlikle işte ettim iştihar

Uzun olan bu manzumenin alt tarafını şimdi hatırlamıyorum. Bir kenara yazmadım. *Küçük Şeyler*'le *Rumuz'ül Edeb*'i[1] yayımlayarak Paris'e hicret edip yedi sene *Şura-yı Ümmet* gazetesinde mücadele ettim. O gazetede ve başka yerlerde yazdıklarım toplansa *Sergüzeşt* gibi birkaç kitap olur. Şimdi geçmiş, artık mazi olmuş bir devrin galeyan ve heyecanını bu sayfalara getirmek istemem. Bunları söylemekten maksat, malum olduğu üzere, bir yazarın yazdığı veya daha ehemmiyetli olarak yazamadığı şeyleri anlamak için onun bulunduğu muhiti ve etrafını çevreleyen tesir ve teessürlerin nüfuzunu arz etmektir.

---

1 Bu isim babamın yazdığı *Rumuz'ül Hikem*'e, bir de söyleyemediklerime bir işaretti. (Yazarın notu)

O zamanki hayatta Avrupalılarınki gibi roman konusu bulmak zordu. Fakat Avrupalılar gibi yazmak ne için? Sade, mahrem ne kadar roman konusu bulunurdu. Bir de ben hissetmediğim şeyi yazamam, daha doğrusu yazmak istemem. Halbuki en büyük eserler histen ziyade fikirle yazılır, hissin galip geldiği eserler kadınlaşır. Mesela Endülüs'teki Arapların mimari sanatlarında his o kadar galip gelmiştir ki taştan duvarlarında kalpleri görülür, saray nakışlarındaki renklerin boyası hayallerinin gözyaşı ve tebessümlerindendir. Bu kadar incelik kazanmış bir büyük medeniyetin ve yalnız yüksek ruhların görebileceği, insanın aklını başından alan bir şiir rüyasına dalmış Arapların, benim büyük Sadi'min, "Heme âdemi-zade budend lîkin / Çü gurgân be-hunhoregî tîz cengî"[1] dediği insanların arasında, bilhassa o zamanki haşin İspanyolların içinde varlıklarını sürdüremeyerek Endülüs'ü terk etmeye mecbur edileceklerini, kendi büyük sanatları, dilinden anlayanlara söyler.

Dünyanın en büyük ve en cani milleti olan Romalıların güzel sanatlarında hissin hissesi yok gibidir. Gök kubbeyi başında tutacak gibi görünen mermer direkleri birer fikir, birer düşüncedir. Mermer direkleri, mermer merdivenleriyle günbatımında al bir renge bürünen mağrur sarayları ebediyete karşı birer zafer takı gibi durur. Namık Kemal'in, Süleyman Nazif'in eserleri gibi...

Namık Kemal'in üslubunda ecdadından miras kalan bir cihangirlik hususiyeti vardır. Kemal, Büyük Britanya sahilindeyken İngiltere'yi tarif etmek için diyor ki: (Bu tasvir harfiyen değil fakat mana olarak aynen böyledir.) "Denilebilir ki deniz her yükseldiğinde dünyanın ihtiyaçları İngiltere'den gidiyor, çekildiğindeyse dünyanın servet hazineleri adaya dökülüyor." Kendi de böyledir. Kemal'deki mana, yükseliş halinde olunca Türk fikir ve kalbinin bütün malzeme ve ihtiyacı o deha membaından gidiyor. Çekilirken ilhamın bütün hazine ve cevheri o irfan âlemine dökülüyor.

---

1 Bütün insanlar âdemoğludur, ama kurtlar gibi birbirlerinin kanını dökerler.

O mana çekilmesinin kemale getirdiği incilerden bir tanesi de Süleyman Nazif'tir. O da irfanın bütün ateşleri kalbinde, Şark güneşinden yapılma üslubu kaleminde olduğu halde her türlü saldırıya karşı Türk irfan hududuna yerleştirilmiş bir gözcü, edebiyatta mektep gibi gelip geçici modalar, itikatlar gibi efsanelerin çok üstünde görünür.

Sergüzeşt'i hassas üstat Ekrem'in nihayetsiz kalbine ithafla yüceltmek istemiştim. Bu eserin bir meziyeti varsa onu da şimdi yerin altında durmuş, fakat sonsuzluğun zirvesinde ebedi olarak atan o kalpten almıştır.

Samipaşazade Sezai
Vaniköy, 4 Mart 1924

1

Rus kumpanyasının Batum'dan gelen bir vapuru Tophane'nin önüne yanaştığı zaman denizin üzerinde sabırsızlıkla bekleyen birkaç kişi sandallardan vapurun içine atılmışlardı. Bunlardan biri uzun boylu, geniş omuzlu, seyrek siyah bıyıklı, etekleri ayaklarına kadar uzun, beli gayet dar bir Çerkes paltosu giymiş, başında kendi kavminin kalpağı, elinde gümüşlü bir kırbacı olan Çerkes'e:

— Safa geldiniz, cariyeler nerede?

— İşte burada...

— Kaç tane?

— Üç...

— Güzel mi?

Çerkes — (Esirlerin birisini göstererek) Şu mavi gözlere bak! Bir paşa buna bir hazine verir.

Çerkes'le bu herif bir sandala, cariyeler de diğerine binerek Tophane iskelesine doğru vapurdan açıldılar. Çerkes'le beraber bulunan ve gayet iriyarı olan bu adam Hacı Ömer isminde bir esirciydi. İnsan ticaretinin hissiz kalbine verdiği merhametsizlik ve kalbinden o büyük, yuvarlak gözlerine yansıyan bir tür vahşiliğin belirtisi olarak bakışı kaplana benzerdi. En geniş manasıyla kendisinin de dahil olduğu insanlığın –kendi çıkarından başka– bir kısmına gelen felaketlere üzülmez, bir şarkıcının sesiyle bir kızın ağlamasını, bir sazın sesiyle bir güzeller güzelinin yalvarışlarını ayırt etmezdi. İnsanlık görevlerinden iki şeyi kutsal sayardı: Biri

ticari gelişiminin kamçısı olarak odasının duvarına asılan kırbacı, diğeri evine giren güçsüz mahlûkatın kimsesizliğiydi.

Sandalın içindeyken o büyük, yuvarlak gözleriyle Çerkes'e bakarak ve birer küçük yelpaze kadar büyük olan ellerini sallayarak esirleri pazarlık ediyordu. Pazarlık yolunda gitmeyince kırk beş ila elli yaşları arasında olduğunu gösteren ve siyahtan çok kirli bir renge çalan kır sakalıyla esmer yüzündeki bir iki kaba buruşukluk nefret uyandırıcı bir hal alıyordu.

Halayıkların[1] ikisi on altı on yedi yaşlarında, Kafkasya'nın iki parlak güzellik mahsulüydü. Üçüncüsü tahminen sekiz dokuz yaşlarında küçük bir esirdi; saçlarıyla kaşlarının arası biraz yakınca, ağzı gayet küçük, yuvarlak omuzlarına oranla beli incecikti, hele o siyah gözlerindeki zekâ parıltısı sonsuz bir güzellik gösterirdi. Uyumlu hatları usta bir ressam eliyle çizilmiş fakat rengi verilmemiş bir resimdi. Zira küçücük dudakları pek renksiz, bakılmamaktan saçları seyrek, sefalet ve geçirdiği zorlu yolculuktan dolayı rengi uçuk, gözlerinin etrafı ince bir siyah daireyle çevrilmiş, yüzünde kafese konulmuş bir kuşun ara sıra göğe bakışını andıran gizli bir hüzün ve keder görünüyordu. Bu küçük kızın üzerinde dar ve baştan aşağı ilikli bir Çerkes paltosu, başında küçük, eski bir kalpağı vardı. Sandallar sahile yanaştıktan sonra bu kızları bir eve götürdüler. Eve girdikleri zaman esircinin karısı karşılayarak:

— Bu ikisi güzel, bu küçük kız hastalıklı bir şeye benziyor, bunu buraya ölsün diye mi getirdin? dedi.

Hacı Ömer de:

— Biz de bunu bin liraya almadık ya... Tam Yüksekkaldırım'daki Mustafa Efendi'nin hanımının istediği gibi bir küçük... cevabını verdi.

O geceyi Çerkes o evde geçirdi, memnun kalınmazsa esirleri üç gün içinde iade alabileceğini söyleyerek üçünün de pazarlığını bitirdi.

---

1 Kadın köle, cariye.

Bu evde kızlar geceleri bir odaya toplanır, birbirleriyle konuşurlardı. Fakat çok gülmek, Çerkesçe konuşmak yasaktı ve bir müşteriye gidip de, her ne sebepten olursa olsun, beğenilmeyerek gelen esirlere on on beş kırbaç vurulurdu.

Bu eve vardıktan birkaç hafta sonraydı ki bir sabah Hacı Ömer o küçük esire Çerkesçe:

— Haydi kalk, gideceğiz! dedi.

Çocuk, kendi yaşındakilere özgü bir tavırla hemen yerinden kalktı ve koşarak beraber geldiği kızlardan birinin boynuna sarıldı. Birbirleriyle öpüşüp ayrıldıkları zaman çocuğun gözünde küçücük ruhunun azabına işaret eden bir damla yaş gözüktü. Sonra birdenbire hayatın ağır yükünü hissetmeye başlayan insanlar gibi mini mini kaşlarını çatarak ciddi, dokunaklı ve düşünceli bir yüzle esircinin o büyük ellerinden tutarak evden çıktılar.

Yürüyorlardı. Çocuk sokakta giderken etrafından geçen arabalara, tramvaylara hayran hayran bakıyordu. Tophane meydanına geldikleri zaman orada birçok çocuğun gülüşerek, haykırışarak oynadıklarını gördü. Yerde koşuşan bu yaratıkların gökte uçan kuşlarla bir bağlantısı olmalı ki, kendilerinden bir topluluk gördüklerinde aralarına karışmak sevdasıyla hemen harekete geçerler. Kalplerinden geçen arzuların hiç düşünmeden peşine düşmek yalnız çocuklara özgü olduğundan, kendisinden geçip hemen onların yanına doğru koşmaya başladı. Birdenbire esircinin o büyük, o korkunç gözlerini açarak, "Gel buraya... Şimdi kırbacı çıkarırım!" dediğini işitir işitmez yavaş yavaş geri döndü. Yanındaki gulyabaninin ellerini tutunca kendisinin nasıl demirden bir esaret pençesinde olduğunu ilk kez hissetti.

Yürüyorlardı. İkisi de hiçbir söz söylemiyordu. Köprünün üzerinden geçerken iki tarafa yanaşıp kalkan vapurlardan gözünü ayıramıyordu. Birkaç adım daha ileri gidip de vapur düdüğünün sesini işitir işitmez olduğu yerde vücuduna titreme geldi. Çünkü memleketinden ayrılıp gelirken Batum'da duran vapur düdüğünün yankısı hâlâ kulağındaydı. Karşı tarafta, semanın mavi gölgesi altında omuz omuza yükselen

dağların üzerinden dökülüp gelen bir rüzgâr saçlarını dağıtarak, gördüğü bir rüyayı, yani memleketini hatırlatıyor, acı içindeki kalbini anlaşılmaz bir biçimde avutuyordu. Yürüyorlardı. Köprüyü geçip de Yeni Cami'nin önüne geldikleri zaman çocuk, rengi büsbütün uçmuş yüzünü korku ve tereddütle kaldırarak, Çerkesçe, "Karnım aç" dedi. Esirci kolunu çekerek düşürecek gibi olduktan ve yine itip doğrulttuktan sonra, "Yürü!" dedi.

Yürüyorlardı. Biçare çocuğun o güzel fakat renksiz dudakları titriyordu. Çakmakçılar Yokuşu'nu çıkarken ayaklarının sızladığını hissediyor, fakat korkusundan söyleyemiyordu. Gözüne karşısındaki on adımlık yer yürümekle bitip tükenmeyecek sonsuz bir mesafe gibi görünmeye başladı. Ayakları dolaşıp düşecek gibi oldu. Sonra yine doğruldu.

Yürüyorlardı. Beyazıt Meydanı'na geldikleri zaman gözünü çevirip de bir tarafa bakmaya mecali kalmamıştı. Bacakları, sanki vücuduna bağlanmış birer kurşun gibi ağır gelmeye başladığından, vücudundaki bütün kuvveti sürüklemeye ancak yetişiyordu.

Hele şükürler olsun Beyazıt'ta tramvay durağının yanındaki bir kahvede oturdular. Yorgunluktan güçsüz düşen çocuğa o hasır iskemle bir kraliçenin tahtına çıkışı kadar huzur ve neşe verdi. Esirci bir simit, biraz da peynir aldı. Çocuk bunları yedikten ve bir bardak da su içtikten sonra tramvaya binerek Aksaray'a, oradan diğer hattın tramvayıyla Yüksekkaldırım'a[1] indiler.

Esirci küçük bir sokak, tenha bir mahallenin içinde bir evin kapısını çalıyordu.

Öğleye denk gelen bu esnada doğunun parlak güneşi bu küçük, bu tenha sokağı aydınlatarak kapısını çaldıkları evin üst kat pencereleri saçağın gölgesi altında kalır ve alt kat pencerelerinin kafeslerinden süzülerek giren güneş ışınları evin iç tarafına doğru yayıldıkça sönüyor gibi görünürdü. Yine o esnada öteki sokaktan görünen bir âmâ elindeki değ-

---

1 Bugün aynı adla anılmayan Yüksekkaldırım, o dönem, Fatih ilçesindeki Fındıkzade semti civarı için kullanılırdı.

neği belirli bir ritimle kaldırımlara vurarak, "Devr-i la'linde baş eğmem bâde-i gül-fâma ben"[1] gazelini okuyarak geçiyordu. Evin kapısında bir köpek uyuyor, komşunun damında bir iki kedi dolaşıyordu. İnsan bu sokaklarda yürüdükçe, sükûnetine, tanzim ve inşa şekline bakarak kendini ortaçağa doğru seyahat ediyor sanır.

Evin kapısını açan Arap bir halayık, "Safa geldiniz Hacı Ömer Efendi, buyurun!" dedikten ve hanımına gidip haber verdikten sonra bunları hanımın odasına götürdü. Bir başörtüsüyle köşede oturan hanım –şişman, esmer, kaşlarına bir parmak enliliğinde rastıklar sürmüştü; kaba bir yaradılış, çirkin bir kıyafete girmişti. Odaya girip de esirci, "Git hanımın eteğini öp!" dediği zaman küçük esir gidip kadına sarılmak isteyince hanım gayet sert bir tavırla geriye doğru itti. Kız üzgün üzgün geri çekilerek mindere oturdu. Hacı Ömer şiddetle, "Senin mindere oturmak haddin mi? Sen esirsin! Kalk ayakta dur" dedikten sonra hanıma doğru dönerek, "Kusuruna bakmayın, daha acemidir. Geleli birkaç gün oldu. Siz istediğiniz gibi terbiye edersiniz" yolunda özür diledi. Çocuk bu emirlere hüzün ve hayret içinde itaat ediyordu. Bir taraftan hanım çocuğun vücudunu eliyle yoklayarak ucuz almak için birçok kusur buluyor, diğer taraftan Arap halayık dikkatle inceleyerek, "Hanımefendi bu işe yaramaz, zayıf. Bu ölür," diyordu. Velhasıl iki tarafın şuur sahibi bir varlıktan istifade için çıkar sevdası ve hırsla saatlerce ettikleri pazarlık kırk lirada karar buldu.

Aslen Çerkes, herhangi bir hastalığı ve sakatlığı bulunmayan, dokuz yaşında kul[2] cinsi bir esiri Harput Eski Mal Müdürü Mustafa Efendi'nin eşine kırk adet Osmanlı lirası karşılığında sattığımı bildiren işbu senet yazılarak adı geçen hanıma teslim kılındı.

Esirci Hacı Ömer

---

1 Hacı Faik Bey'in, tahir buselik makamında bestelediği gazelin ilk mısraı. Günümüz Türkçesiyle: "Senin lâl taşı gibi kırmızı dudaklarının devrinde gül renkli şaraba baş eğmem, ondan içmem."

2 Başka ülkelerden esir olarak alınan köle veya cariye.

Kazandığı beceriyle bu senedi süratle yazarak evden çıkıp gitti.

Hanımın verdiği emir üzerine Arap halayık, yanında itaatkâr bir sükûnetle giden küçük kızı mutfağa indirdi. Kendi yemek pişirirken ona da su taşıtıyordu. Hanım evin idare ve düzenini büyük bir dikkatle sağlar, fakat çok bağırır, pek çabuk hiddetlenirdi. Kaşlarını çatarak sönük, siyah gözleriyle bakışında bir çocuğu ağlatacak, bir adamı korkutacak kadar merhametsizlik görünürdü. Yalnız on iki yaşında, Atiye ismindeki kızını okuldan dönüşünde kucakladığı zaman nezaket, şefkat ve merhamet gibi kadınlara has duygular garip bir biçimde kendisini gösterirdi.

Bu duygular tamamıyla kızına özeldi. Yoksa zaten hiç çocuk sevmez, hiç kimseye acımazdı. Gençliğinde ara sıra kendisini döven kocasının vahşi muamelesini görmüş ve en nazik yaratılan bir kadını bile en azgın hayvana dönüştürecek kadar etkili olan kıskançlığı çok çekmiş, hele bir zamandan beri kötü yönetimi ve işlediği suçlardan dolayı yüce hükümetin adaletiyle kocasının görevden alınmasının acı ve kederini hissetmiş ve bunların hepsi kalbine bir merhametsizlik, bir neşesizlik getirmişti.

Manevi dünyasını zenginleştirecek zihinsel uğraşlardan ve bir toplum hayatı içinde anne olmak için gereken medeni eğitimden yoksun olduğundan daima halayıklarla uğraşır, onları acımasızca döver, komşularının aleyhinde söylenir dururdu.

Kocası aklanmak ve yeniden memur olabilmek için gündüzleri dolaşır, akşamları geç gelir, sabahları erken giderdi.

Akşam olunca Arap cariye –ismi Taravet'ti– kendisinin yattığı mutfağın üstündeki odaya gayet ince bir şilte, sert bir yastık, kirli bir yorgan koydu. Sabahtan beri yürümekten takati kesilen bu esir yatağın içine girdi, evin yukarı kattaki penceresinden bahçedeki nar ağacının dallarına yansıyan bir şamdanın hafif ışığına gözlerini dikerek yaradılış sırlarının anlaşılmaz bir hissine uyarak, "Gece..." dedi. Yorganı başına çekti, sessiz, derin, masumca bir uykuya daldı.

Sabahleyin erken gözlerini açtığı zaman karşısındaki nar ağacında bir kuş cıvıldıyordu. Bir kuşun ötüşüyle bir çocuğun ruhu arasında münasebet vardır. Yatağından kalktı, başını pencereye dayayarak kuşu seyretmeye başladı. Bu kuş doğmakta olan güneşin ışığına karşı kanatlarını sallayarak uçtukça göğsünden, şafaktan ödünç aldığı kızıl, mavi birtakım renkler dalgalanır, ağaca konduğu zaman yeni açılmış çiçeğe benzerdi. Bu seyre o kadar dalmıştı ki içinde bulunduğu hayranlık ve hayretten Taravet'in, "Gel yatağını kaldır!" diye bağırarak azarlaması uyandırdı. Eline bir süpürge vererek süpüreceği odaları, edeceği hizmetleri, yukarıya, mutfağa taşıyacağı suları gösterdi. Adını Dilber koymuşlardı, çünkü hanım kendisini bu isimle çağırmaya başlamıştı. Zavallı Dilber sabahları erken kalkar, incecik şiltesini bin belayla kaldırır, odaları süpürür, kovaların içine birer parça su koyarak yukarı çıkarırdı.

Bir sabah yukarıyı süpürürken Atiye Hanım'ın oynadığını görünce süpürgesini olduğu yere bırakarak, yanına gidip oturdu. Oyuncağa hayretle bakarken hanımın o korkunç sesiyle, "Dilber! Dilber!" diye bağırdığını işiterek olduğu yerde kaldı. Hanım içeri girip bu halayık parçasının kızıyla oynamak istediğini görünce Dilber'i kulağından tutarak süpürgeyi bıraktığı yere getirdi. "Sen işini bırakıp ne oynuyorsun?" diye bir tokat vurdu. Zavallı çocuk!.. Ağlamaya bile cesaret edemeyerek hizmetini görmeye başladı. Her sabah hizmetini bin zahmetle görür, bir küçük kusur etse hanımdan, Taravet'ten tokat yerdi. Evdeki görevlerini yerine getirdikten sonra Atiye Hanım'la okula gider, akşamları elinde çantalarla dönerdi.

Aradan haftalar, aylar geçmeye başlayınca dil öğrenmekte çocuklara özgü fevkalade bir kolaylıkla Türkçeyi oldukça konuşmaya ve anlamaya başladı. Fakat sabahları gücünün yetmediği hizmetleri görmekten, bir parça eğlenecek, gülecek olsa yediği dayaklardan dolayı yaşıtlarının en mutlu zamanlarını yaşadığı hayatın kendisine pek zorlu, pek acı geldiği sarkmış yanaklarından, büsbütün kısılmış gözlerin-

den anlaşılıyordu. Önceleri Atiye Hanım kendisiyle oynamak istediyse de annesinin, Taravet'in nasıl davrandıklarını gördüğünden, şimdi ne zaman yanına gelse, "Pis halayık! Hadi aşağı!" diye kovuyordu. Elem ve ıstırapla geçen bu hüzün dolu yaşamında en büyük arzusu okula gitmekti. Çünkü orada diğer çocuklarla muhtaç olduğu hürriyet ve muhabbetle konuşur, kimse bu küçük varlığın insanlık onurunu "Pis halayık!" diye ayaklar altına almaz ve içinde bulunduğu keder ve ıstıraba rağmen derslerine fevkalade gayret ettiğinden hocasından ara sıra aferin alırdı. Bütün bunlar kırılmış kalbine teselli verdiği gibi, bir de Lütfiye Hanım adında küçük bir dost, yakın bir arkadaş edinmişti ki bu iki sırdaş ruh, aralarındaki gizli bağlılıktan yararlanarak büyük bir arzuyla baş başa verip sohbet ederlerdi. Bir gün Lütfiye kendisine:

— Sen kimin halayığısın? dedi.

— Hanımın...

— Hangi hanımın?

— (Atiye Hanım'ı göstererek) Bunun annesinin...

— Senin oyuncakların var mı?

— Hayır... Ben esirim.

— Ben sana bir tane vereyim.

Bu kısacık konuşmanın üzerine çantasından bir bebek çıkararak Dilber'e vermişti. Dilber, mutluluklarını kucaklayan şanslı insanlar gibi, büyük bir sevinçle bebeği alarak yattığı odadaki dolaba saklamış ve merhametsiz Sudanlı görüp de bütün ümit ve emellerinin toplandığı bu saadet hayalini kırmasın diye, birisi odaya girdikçe, "Benim dolapta bir şeyim yok ki..." demeyi âdet edinmişti. Lütfiye ara sıra kendisine şeker, meyve gibi çocukların karşı koyamadığı şeyleri verdikçe bu hediyeleri nereye koyacağını şaşırır, sonra kimse görmesin diye aceleyle evden cüzünü[1] getirdiği bohçasına gizlerdi. Fakat bir kere şeker alırken Atiye

1 Cüz: Eskiden mahalle mekteplerinde ders kitabı olarak okunan, içinde elifba (Arap alfabesi), elifbaya ait bilgiler, namaz duaları ve bazı sureler bulunan ufak kitapçık.

Hanım gördüğü için eve döndüklerinde annesine söyledi. Bir süredir kocasının işlerindeki başarısızlığı ve ev idaresinde karşılaşılan zorluklar kadının zaten öfkeli olan mizacına günlerce devam eden bir neşesizlik getirmişti. Çok sevdiği kızının terbiye eksikliğinden gelen çocukça bir gururla ettiği şikâyet üzerine, "Buraya gel pis Çerkes! Buraya gel murdar dilenci!" diye Dilber'i odasına çağırdı. Çocuk odaya girdiği zaman o rastıklı kaşlarının altındaki sönük, beyazı siyahından büyük gözlerini açarak, "Yanıma gel!" dedikçe, Dilber çocuklardan başka kimsenin bilemeyeceği bir korku ve dehşetle titreyerek olduğu yerde kaldı. Hanım ayağa kalktı, Dilber'in kolundan çekip acımasızca bir iki tokat vurarak, "Şimdi dilenciliği öğrendin mi?" diye sorup bohçanın içinde ne kadar şeker, meyve varsa pencereden aşağı attı. Yıkıcı kadın! Dilber'in varını yoğunu, çocuğun bütün hazinesini kıymadan yok etti.

Bu muamele, yaşadığı acılı hayatın yol açtığı durgun tavrını, zaten kolaylıkla üzüntüye kapılmayan masum yaradılışını derinden sarstıysa da yaşına göre hayret verecek bir metanetle ağlamamak için çaba harcayarak kapıdan çıkmak üzereyken elinde olmadan düşünceli gözlerinde bir iki damla gözyaşı belirmişti. Taravet de aşağıdan bu zavallı Kafkasyalıya, "Pis Çerkes! Dilenci kız! Gel mutfağa su getir!" diye bağırıyordu.

Gayet tesirli bir şekilde esen kuzey rüzgârının ufuklardan getirdiği koyu siyah buluttan saçılan ince, soğuk bir yağmurun altında bahçedeki kuyudan su taşır, kovaların sarsıntısıyla su damlaları üzerine döküldükçe soğuğu ta yüreğinin içinde hissederdi. Kovaları koyduktan sonra mutfaktan dışarı çıkmaya cesareti, su taşımaya takati artık kalmamıştı. Taravet bir taraftan yemek pişiriyor, diğer taraftan "Hadi su getir tembel! Sonra akşam yemek pişmez," diyordu. Çocuk olduğu yerden kımıldamayarak, "Artık su getiremem," dedi. Taravet, ağacın aşağısından bakıp da yukarıdaki kuşları düşüren yılan gibi, beyazları kan içinde ve yalnız o gözlere has vahşi bir bakışla ocaktan yanan bir

odun çıkararak Dilber'e doğru yürüyünce çocuk üzerine bir yanardağ geldiğini veya elindeki topuzuyla yanında bir zebani dolaştığını görüp korkudan gelen bir teslimiyet ve itaatle hemen dışarı çıktı. Yana yakıla gücünün zor yettiği hizmetini yerine getirdi.

O akşam herkes derin bir uykuda olduğu sırada, asılı bir saat, mezarlıkta öten baykuş gibi gece yarısını çalarken Dilber yatağından kalktı. Yavaş yavaş dolabı açarak bir şey çıkardı. Sonra elini başına götürerek bir ordu kumandanına özgü metanetle düşünmeye başladı... Korkunç şey! O soğuk, o karanlık gece yarılarında bu çocuk ne yapıyor? Artık kaçacak... Artık firar edecek... Fakat gecenin devlere has dehşetle semaya yayılan kocaman siyah kanatlarının altı, böyle küçük bir canlının sığınabileceği bir yer değil. Firar edecek... Kendisince bilinmeyen bir kuvvetin etkisiyle harekete geçip bir şey arayacak. Kendisinin haberi olmadan ayaklarının rehberliğinde bir yere gidecek. Hissettiği büyük bir eksikliği tamamlamaya, muhtaç olduğu kendi sığınağını bulmaya gidecek. Rahat etmek, teselli bulmak, bu unutulmuş, terk edilmiş halden kurtulmak, kısacası şefkatli kucağında istediği gibi ağlamak için annesini bulacaktı.

Zavallı esir! Yüce gönüllü bir tavırla hanımın verdiği elbiseyi üstünden çıkararak yavaş yavaş dolabı açtı. Dolabın tozlar içinde bir köşesine atılmış Çerkes paltosuyla kalpağını çıkardı. Giyindiği zaman ikide birde, yatağın içinde uyuyan kara talihine korkulu gözlerle bakıyordu. Odanın içindeki kandilin, umudunun yıldızı gibi hafif ve zayıf olan ışığı çocuğa minderin üzerine atılmış eski bir hırkayı, yırtık bir entariyi, ağır bir uykuya dalmış Taravet'i korkunç bir şekilde gösteriyordu. Böyle bir firar için gerekecek eşyaları yanına almalıydı. Okula giderken cüzünü koyduğu bohçasını önüne açarak içine ilk önce Lütfiye'den aldığı bebeğini koydu. Sonra bir elma, daha sonra yüzük olarak iki demir halkasını yerleştirdi. İşte dünyada sahibi olduğu bütün bu mal varlığını bohçasına yerleştirirken sürekli sessiz sessiz ağlıyordu. Bir taraftan gözyaşı döküyor, bir

taraftan bohçasını düzenlemekle uğraşıyordu. Aferin bu küçük Kafkasyalının acı içindeki yüce gönlüne ki, kendi sahip olduğundan başka bir şey kabul etmeyerek ve bohçasını koltuğunun altına alarak oda kapısından dışarı çıktı. Karanlıkta elleriyle merdivenleri yoklayarak aşağı indi. Sokak kapısına yaklaşıp da kapının sürgülü olduğunu görünce yoluna çıkan bu demirden engelin, bu aşılması zor güçlüğün karşısında derin bir ümitsizlikle donakaldı. Istırap ve umutsuzluğun tetiklediği sinirleri sayesinde artan kuvvetiyle bir iskemlenin üzerine çıkarak demiri yukarı doğru itti. Mümkün değil... Öfke ve ümitsizlikle titremeye başlayan elleriyle bir kere daha denemeye kalkıştı. Olacak gibi değil... Demir, hanımıyla Taravet'in kalbi gibi hissiz duruyor. Ümitsizliğin verdiği olanca kuvvetiyle bir kere daha itince demir yerinden kımıldadı. Ara sıra iskemlenin üzerine oturarak nefes alıp sonra işine devam ederek yarım saatlik engel tanımaz çabası sayesinde kapı açıldı. Kapıyı tekrar kapamak hatırına bile gelmeyerek kendisini sokağın ortasında buldu. Gece bütün sessizliği ve karanlığıyla ortalığı istila etmişti. Ne gökte bir yıldızın, ne yerde bir kandilin ışığı görünen bu koca gecenin içinde hiçbir ses işitilmiyor, yalnız uzaktan uzağa havlayan köpeklerin sesleriyle ara sıra şiddetle esen soğuk, şiddetli bir rüzgârın eski Bizans harabelerinden çıkardığı sesler kulaklarında dehşetle yankılanıyordu. Korkusundan önüne bakarak ve adımlarını sık sık atarak mahalleyi geçip de bir tarafında yangın harabesine tesadüf edince oradaki bir evin kapısı önünde birdenbire durdu. Yaşamak için şefkat ve inceliğe, korunup okşanmaya muhtaç olan bu varlığın küçücük kalbi, o büyük gecenin korkunç sessizliğiyle harabelerden çıkan dehşetli seslerden durmaya ve kuzeyin buzlu dağlarından dökülüp gelen o sert rüzgâr iliklerine kadar işleyerek bütün vücudu titremeye başladığı anda Taravet'in, hanımın yaptığı kötülüklerin hatırası, soğuğun ve korkunun etkisiyle artık kendi kontrolünden çıkan kalbine ve zihnine hücum edince dehşete kapılarak birdenbire bulunduğu yere oturdu. Yorgun düşen göz-

leri yaşadıklarını bir rüya gibi gördüğü zaman, ta karşıda, bir siyah kadifeyle örtülmüş gibi görünen karanlık semanın ufuklara yakın bir köşesinde, sislere benzer bir ışık belirdi. Gökyüzünde ansızın ortaya çıkan bu ışığa daha dikkatle bakınca ışığın içinde anneciğinin gülümseyen yüzünü gördü. İşte orada! Kendisine gülüyor... Sözlerini duyacak... Ah, üzerine doğru geliyor.. Gücünün yetmediği şeyleri taşımaktan zayıf düşmüş kollarını anneciğini kucaklamak için semanın o tarafına doğru uzatarak, "Aman, imdadıma yetiş..." dedi. Sonra şiddetli bir feryatla arkaüstü düşüp bayıldı.

2

Derin bir uykudan uyandığı zaman kendisini bilmediği bir evin, bilmediği bir yatağın içinde buldu. Karşısında, zamanın geçerken bıraktığı izlerle buruşmuş ihtiyar bir yüz, ihtiyar bir kadın, kendi nuru bitmeye fakat ruhun hafif ışığı aksetmeye başlamış merhamet ve şefkatle dolu gözlerini çocuğa dikmiş, titreyen elleriyle ilaç veriyordu. Hiç şüphe yok ki o merhamet dolu bakışlar, bu küçüğün elem dolu kalbine ilaçtan daha fazla deva oluyordu. Siyah olduğu zaman sevdayı, beyazlaştığı vakit şefkati uyandıran saçları yatağın içinde Dilber'in üzerine döküldüğü zaman pek yakışmıştı. O ıstırap içinde uyuyan ruhun yorganının da böyle nurlu olması gerekiyordu. Yattığı odada bir minderle onun köşesinde yine bir küçük minder vardı. Odanın ötesinde berisinde birer küçük şilteden ve bundan elli altmış sene evvel yapılmış bir hücrenin[1] içinde Çanakkale testisiyle bardağından başka bir şey yoktu. Çocuk yatağın içinde kalkıp da arkasını yastığa dayadığı ve yanına koydukları bebeği kucağına aldığı zaman ihtiyar kadın konuşmaya başladı:

— Yavrucuğum, sen kimin kızısın?

---

1 Eski binalarda öteberiyi koymak için duvar içinde bırakılan, genellikle raflı oyuk kısım.

— Ben halayığım...

İhtiyar kadın biraz düşündükten sonra o yumuşak ve titreyen elleriyle Dilber'in saçlarını okşayarak:

— Kimin halayığısın? diye sordu.

— Hanımın...

— Hangi hanımın?

— Atiye Hanım'ın annesinin.

İhtiyar kadın bir asırlık başını eline dayayarak biraz daha düşündükten sonra:

— Sen dün gece öyle geç vakit niçin sokağa çıkmıştın kızım?

Dilber cevap vermedi.

— Öyle gece yarılarında çıkan hayaletleri düşünmeden, yaramaz çocuklara gözüken umacılardan korkmadan buralara nasıl geldin yavrucuğum?

Dilber yine cevap vermedi.

İhtiyar:

— Dün gece yatakta anneciğini sayıklıyordun. Annen kim? Şimdi nerede? Söyle evladım.

Dilber:

— Bilmem, dedi.

İhtiyar kadın gözlerinin yaşını sildi.

— Dur sana torunumu göndereyim de beraber oynayın, diyerek kapıdan çıktı.

Bir iki dakika sonra odanın kapısında bir çocuk belirdi ve yüz yüze baktıktan sonra yatağa doğru koşarak birbirinin boynuna sarıldılar. Dilber bu çocuğun okuldan arkadaşı Lütfiye Hanım olduğunu yatağının yanına iyice yaklaşana kadar anlamamıştı.

— Dilber sana ne oldu?

— Hiç, ben kaçtım.

— Niçin kaçtın?

— Beni çok dövüyorlar, çok çalıştırıyorlar. Sonra her dakika "Pis Çerkes, pis halayık!" diyorlar. Oyun oynasam yasak. Üşüdüğüm zaman mangalın kenarına otursam Taravet maşayla elimi yakıyor. Bak koluma, dedi.

Gerçekten de yorganın içinden çıkardığı esmerleşmiş, sertleşmiş kolunun üzerinde bir yanık izi vardı. Sonra yine sözüne devam ederek:

— Bu yatağı aşağı indirin de ben sizin esiriniz olayım. Sana su taşırım. Bebeklerini giydiririm, odanı süpürürüm, beni bırakma, dedi.

Lütfiye:

— Ben seni burada dolaba saklarım, seni kimse bulup götüremez, diye cevap verdi.

Bir çocuğun bir çocuktan yardım isteyişini, diğerinin insan sevgisine açılmış olan o küçücük, o saf kalbiyle tek kurtuluş çaresi olarak söylediği, "Ben seni dolaba saklarım" yolundaki masum vaadini işitmek ne dokunaklı şeydir! Bu gizli konuşmayla verdikleri kurtuluş kararı üzerine ikisinin de meleklerin dudaklarıyla öpülmeye layık olan saf ve masum yüzlerinde sevinç ışıltısı görünmeye başladı.

Zavallı çocuklar! Sizin o mini mini elleriniz eski Asya vahşetinin kullandığı ve birkaç asırdan beri insanlığın ağır yükü altında inlediği esaret zincirlerini kırmak için değil, belki kendiniz gibi küçük kuşları, güzel çiçekleri okşamak içindir.

Lütfiye koşarak büyükannesine bu kızın kimin halayığı olduğunu ve nasıl acı ve ıstırap içinde bulunduğunu yana yakıla, dili döndüğü kadar anlattı.

İhtiyar kadın çoğunlukla bu yaştakilere mahsus tevekkül ve vicdan rahatlığından doğan ulvi bir sükûnetle Dilber'in yanına geldi. "Sen korkma benim güzel evladım..." diyordu. Son bulan bir ömür yeni başlayan bir hayata bu sükûnet ve şefkatle teselli vererek tesettür için başına bir örtü, dayanmak için eline bir değnek alarak sokağa çıktı. Yıkılmış, harap olmuş emellerin, sönmüş ümitlerin mekânı olan ve doksan seneyi aşkın bir zamandan beri çarpan bu kalbin en derin köşesinde bir kurtuluş arzusu uyanmıştı.

Bir fener insana karanlıkta nasıl yol gösterirse bu arzu da ümitsizlik içindeki bu ihtiyara öyle rehberlik ederek, bir çocuğu kurtarıp Cenabıhakk'a her gün sunduğu iba-

detlerden birini de o gün yerine getirmek istiyordu. Doğru Mustafa Efendi'nin evine giderek kapıyı çaldı.

Yine o sabah Taravet uyanıp da Dilber'i yatağında görmeyince, belki su taşımaya gitmiştir düşüncesiyle bahçeye baktı. Orada göremedi. Evin her tarafını dolaştı, yine bulamadı. Sonra aşağıya inip de sokak kapısını ardına kadar açık görünce firar ettiğini ve gece yarısı kim bilir nerelerde kaldığını ve belki de sokakta köpekler tarafından parçalandığını düşünerek Dilber'in bu yaşta kaçmayı bilmesi ve hanımını zarara uğratması gibi bir fenalığı aklı almayarak büyük bir korku ve telaşla hanımın odasına girip:

— Ah hanımcığım! Dilber kaçmış, Dilber kaçmış! diye feryada başladı.

Hanım bu haberi alır almaz hayret dolu bir korkuyla:

— Dilber mi kaçmış? Kız sen delirdin mi? O yaştaki bir çocuk kaçmayı ne bilir?

Taravet çocuğun kaçtığı yeri görememekten doğan hırs ve hiddetle, siyah çehresinde karanlıkta sönük bir kandil gibi parlayan gözlerinin beyazını göstererek ve korkusundan titreyen sesi, hayretinden siyah bir piyanonun bir parça açılmış kapağından görülen beyaz kemikleri gibi parlak dişleri görünecek kadar açılan ağzı, telaşından büsbütün kaybolmuş muhakemesiyle hanımına durumu açıklamaya çalışarak:

— Eğer kaçmasa bahçede olmaz mıydı? Dolabı... giysileri... Sokak kapısı ardına kadar açık... Yok! Hiç yok!

Hanım birdenbire hiddetlenerek, "Hep kabahat sende. Şimdi! Şimdi gidip bul! Yoksa dayaktan canın çıkar!" deyince Taravet başını örtüp sokağa çıkarak, gelen geçeni durdurup, "Bizim hanımın halayığını sen mi çaldın?" diye sormaya başladı.

İhtiyar kadın eve gidip Mustafa Efendi'nin karısıyla oturduğu odaya girince hanım ayağa kalkarak telaşla:

— Ah, hanım nene! Başıma gelenleri sorma. Benim o murdar halayık, o pis Çerkes kaçtı! dedi.

İhtiyar kadın sakin ve yumuşak bir biçimde:

— Hayır kızım, senin cariyen kaçmadı, bendedir.

Bu söz üzerine hanım hayretinden bulunduğu yerde cansız bir cisim gibi donakaldı. İhtiyar kadın sözüne devam etti:

— Kızım, Cenabıhak çocukların günahını affettiği gibi hanımları da kusurlarını affetmelidir. Size bir ricaya geldim. Biriktirdiğim beş kese akçeyi size hediye edeyim, siz de bana çocuğu verin.

— Ne yapacaksınız?

İhtiyar kadın meseleyi halledebilmek için ciddiyetten uzaklaştırıp şakaya dökerek ve ağzından çok gözleriyle gülerek:

— Kandil gecesi bir kuş azat edeceğim.

Hanımın kendisine has, soğuk bir tavırla, "Ben halayığımı kimseye satmam!" diye karşı çıkması ihtiyar kadına dokunarak, "Kızım, ben de zulümden kaçarak bana sığınmış bir çocuğu kimseye veremem," deyince Mustafa Efendi söze atılarak, "Eviniz hırsız yatağı mı?" diye sordu. İhtiyar kadın sustu. Yaşlılara ve kadınlara hürmet etmenin, çocuklara sahip çıkmanın insanlık ve medeniyetin vicdana yüklediği birer kutsal görev olduğunu bilmeyen bu iğrenç vahşi, "Esirim değil mi? Öldürürüm de yine sana satmam!" der demez ihtiyar ayağa kalktı. Hayatın baş döndürücü derin uçurumlarını görmüş gözlerini Mustafa Efendi'nin kuzguni siyah sakalının daha da çirkinleştirdiği ve İran ile etrafında bulunan bölge insanında görünen toprak renginde esmer, uzun, gayet gür ve sık sakalıyla bıyığının arasında küçük bir siyah delik gibi görünen ağzının üzerine kadar inmiş uzun ve yuvarlak burnu, kılları dik kaşları ve çekik gözleriyle yırtıcı bir kuşa benzeyen yüzüne dikip, zamanın beyaz saçlarla taçlandırdığı başını sallayarak, bir Roma imparatoruna mahsus heybetle, "Lanet olsun size!" dedi. Hemen başını örterek her adım attıkça inleye inleye evine gidip de doğruca Dilber'in yanına girdiği zaman, bir dişi kalmayan ve sabahtan akşama kadar Allah'a yalvaran ağzıyla çocuğun gözlerinden öperek dedi ki:

— Kızım... Yeryüzündeki kelebeklere uçmak için çiçekten kanat veren Allah seni daima onların eline bırakır mı? Sen yine hanımına git. Korkma yavrucuğum. Bundan sonra seni dövmeyecekler.

İhtiyar kadının sözü buraya geldiği zaman sokak kapısı çalınıyordu. Cumbadan başını uzatarak, "Ne istersin imam efendi?" dedi. "Mustafa Efendi'nin cariyesini almaya geldim. Çabuk aşağı insin!" cevabını aldığında ihtiyar kadın nuru sönmeye başlamış fakat yaşları dinmemiş gözlerini çocuğa dikti. Dilber de kendisini işkence gördüğü zindana çağıran bu ses üzerine, gök gürlemesinin çocukların kalbinde yarattığı dehşetten doğan bir yalvarışla ihtiyara bakıyordu. Hiç şüphe yok ki bu iki yaralı ruh birbirlerini her şeyden uzak ve ulvi bir mertebede, fakat çok acı bir ıstırabın içinde görüyorlardı. İhtiyar kadın çocuğu kucaklayarak durmaksızın gözlerini siliyordu.

Dilber, ihtiyarın kucağında doksan beş senelik bir hayatın son günbatımı ışığı olan beyaz ve uçları kınalı saçlarını yüzünden ayırarak odanın kapısından dışarı çıktı. Fakat hiç ağlamıyordu. Ağlamak, uğradığımız felaketlere karşı vücudumuzda kalan son kuvvetin bir feryadıdır. Ağlayamadığımız zamanlar, bizde o kuvvetin de mahvolduğu vakitlerdir ki, onun yerini alan dokunaklı bir sessizlik en şiddetli acıyla dökülen gözyaşlarından daha yürek sızlatıcıdır. Dilber böyle bir sessizce aşağı inerek doğruca imam efendinin ellerinden tuttu ve yürümeye başladılar.

Biçare çocuk! Bu kısacık hayatında ikinci defa fakat öncekinden daha şiddetli bir delille kendisinin nasıl da demirden kuvvetli, ölümden soğuk bir esaret pençesine düştüğünü anlayarak gece yarıları kaçtığı azap hapishanesinin kapısına gelince ruhunun, vücudunun bütün güç ve cesaretiyle kurtulmaya çalıştığı elem ve kederlere, ağır hizmetlere kıyıcı bir kuvvet tarafından tekrar teslim edildiğini görerek, aklının ermediği ve kendisinin tabiatüstü saydığı bu müthiş kuvvete karşı masumca bir cesaretle ve çocuk zihni tamamıyla âciz kaldığından, baştan ayağa titreyerek

evin kapısından içeri girdi. Hanımın merdiven başından, "Hınzırı gözüm görmesin, dolaba kilitle!" dediğini işitti, sesini çıkarmadı. Taravet dolaba sokarken arkasından tekmeyle vurduğu için Dilber dolabın içine şiddetle yüzükoyun düşerek yüzünden biri iki damla kan aktı. Gözünden bir damla yaş bile çıkmadı. Hayvanlar içinde yılandan bile çok korktuğu farelerin, etrafında takırtı ederek dolaştığını işittiği halde bir kere başını bile çevirip bakmadı.

Gece saat dokuz... Dolap hâlâ kilitli. Sabahtan beri yalnız bir parça ekmekle peynir yemişti. Büyüme çağında olmanın verdiği bir iştah, kendisine açlığı şiddetli mide ağrılarıyla hissettiriyordu. Hapsedildiği yerden çıkardılar, bir parça ekmek yiyerek büyük bir sükûnetle odasına girip yatağını yaptı.

Elbiselerini değiştirerek yatağının içine girdi. Taravet duyup da döver veya gidip hanımına haber verir korkusuyla yorganı başına kadar çekerek ve gündüzden beri sızlayan yüzünü küçücük elleriyle tutarak, "Anneciğim anneciğim!" diye fevkalade bir şiddetle hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

3

Sessizlik... Uyuyor. Gözyaşlarıyla ıslanmış yastığın üzerinde, dağınık saçlarının içinde görünen küçücük çehresi ve bir parça açılmış dudaklarının arasından tebessüm ediyor gibi görünen beyaz dişleri, eğer hayattaysa annesinin hayali, sükûnet âlemine çekilmişse ruhu tarafından gönderilen bir meleğin gökyüzünden inerek çocuk acılarının tesellisi olan annelere has bir gönül alışla dudaklarından öpmesini bekliyor gibi görünüyordu. Heyhat! Esaretin ezdiği, insanlığın terk ettiği, ümidin ara sıra okşadığı bu zayıf mahlûk, gecenin unutuluş kucağında uyuyor.

Sabahleyin, şafağın kendi yüzünün rengi kadar uçuk bir ışığı odanın pencerelerinden girmeye çalıştığı zaman, Dilber elleriyle gözlerini ovuşturarak uyanıyordu.

Hayatımız son dakikalara, felaketimiz son derecelere yaklaştığı zaman ansızın bir tesellinin, ilahi bir yardımın ortaya çıkışı çoğu kez kırık kalplerimizin imdadına yetiştiği gibi, o gün yaşanan bir olay da çocuğun halini düzeltmek ve belki yalçın kayalardan, siyah ormanlardan akıp giden bir nehir gibi maddi ve manevi acılar içinde geçip giden hayatını tamamen değiştirmek için sebepler hazırlıyordu. Çünkü yine o gün Mustafa Efendi, aklandığını gösteren belgeyi almış, toplumun yönetici kademesinde bir mevki elde edip Erzurum vilayetine bağlı bir kaza kaymakamı olmuştu. Fakat memuriyet görevlerine ilişkin idare tarafından, bir hatasından dolayı şüphe ve zan altında kaldığı azledilme döneminde girdiği borçları ödemeyi ve yolculuğu sırasında ihtiyacı olacak şeylerin tedarikini düşünüp, ara sıra hanımıyla müzakere ederek, bir iki gün süren bu müzakerelerin neticesinde Dilber'in satılmasına karar verilmişti!

Biçare Dilber!

Azledildiklerinde her eziyetlerini çektiği bu küçücük kollarıyla her hizmetlerini gördüğü gibi, tekrar göreve geldiklerinde de bu zayıf vücuduyla borçlarını ödeyecek, yolculuk ihtiyaçlarını karşılayacaktı. Hanım bazen kocasının yüzüne gülen talihin neşesinden eski şiddet ve hiddetini değiştirerek Dilber'e:

— Adam olacağını bilsem ben seni satar mıydım? Fakat sen adam olmazsın. Kadının olacak hanımın vay haline! diyordu.

Memuriyet bölgesine hemen ulaşması için aldığı emirler acilen hareket etmesini gerektirdiğinden, bir hafta içinde buldukları bir esirciye Dilber'i altmış beş liraya satarak bir çarşamba günü Lloyd Kumpanyasının[1] bir vapuruyla Trabzon'a doğru İstanbul'dan hareket ettiler.

---

1 Lloyd Vapur Kumpanyası, 19. yüzyılda Osmanlı topraklarında yolcu ve eşya taşımacılığı yapmış olan Avusturya merkezli şirket.

4

Edirnekapı civarında, yetmiş seksen sene evvelki Osmanlı mimarisi tarzında yapılmış ve en mamur kıtaları ve en büyük medeniyetleri bile toprağa gömen zamanın geçmesiyle bazı köşeleri zemine doğru eğildiği belli olacak şekilde çökmeye başlamış ürkütücü, hüzünlü, büyükçe bir evin, birkaç bin sene önceki mimarideki heybet ve vahşeti andıran sağ tarafında ev eşyası olarak kıtığı çıkmış uzun bir minder, bir yüzleri çürümeye başlamış birkaç yastıkla döşeli büyük bir odasının açılan pencerelerinden, tarihi bilinmeyen ve genellikle yeniçeri zulüm ve tahriplerine bağlanan yıkıcı, müthiş bir ateşin külü olarak geniş bir yangın harabesi, gerilmiş iki büyük siyah kanat gibi güneş ışığının girmesine mani olan uzun saçaklarla içerisinde keskin bir rutubet hissedilen ve yine o rutubetin etkisiyle sıvaları dökülmeye başlamış karanlık bir odasından büyükçe bir bostan, bostanın sonunda ortaçağın vahşet alanlarından olan dehşetli bir zindan görünüyordu. Bu tenha yerde bir başına duran evin, geniş sebze bahçeleriyle çevrili ve o bahçelerin içinden uzaktan uzağa eski Bizans harabelerine bakan kısmındaki odalarının saçaklara yakın dış tarafında baykuş gibi, atmaca gibi bazı vahşi kuşlar yuva yapmışlardı ki bu kasvetli evin hüznünü bir kat daha artıran günbatımıyla beraber yürek paralayıcı feryatları işitilirdi. Lodos bulutlarıyla kuşatılmış gökyüzünün bir yanından kederli yüzünü gösteren ve içinde insanlardan çok karşıdaki zindandan gece yarıları çıkan hayaletler yaşıyormuş gibi görünen bu eve bir asır önceki mimari tarzıyla yapılan tepe pencerelerinden giren ayın gamlı ışığı, içine bir iki kap konmuş bir tepsiyle merdivenlerden çıkan Dilber'in uçuk rengini gösteriyordu.

Bu evin bir esirci tarafından kiralanan sebze bahçelerine bakan kısmı kullanılmakta olup, yirmi otuz seneden beri metruk bulunan ve artık üzerinden geçen bir günün bile ağırlığını kaldıramıyormuş gibi günden güne harap olan kısmındaki odalarından geceleri hayaletlerin çıkarak sofa-

larda, ıssız yerlerde dolaştığını evde oturanlar birbirlerine anlatırlardı. Hatta oradaki bir esir, o hayaletlerden birini karşısında dimdik yüzüne bakarken görmüş ve kendisine bir şeyler söylemek istediğini halinden anlamıştı. Bu dehşetli evin sırları içinde geçen hayat Dilber'in hiç bilmediği halde gönlüne hüzün ve elem veriyor ve bu ruhani hüzün çocuklarda korku doğurduğundan, evin mutfağından biraz rahatsız olan esircinin odasına kadar akşamları geç vakit yemek getirmek kendisi için büyük bir kuvvet ve cesaret gerektiriyordu. Halbuki kuvvet ve cesareti eski hanımıyla Taravet'in hiddet ve şiddetiyle kırıldığından güç bela yerine getirdiği bu hizmet, kendisine müthiş bir işkence geliyordu. Elindeki tepsiyle merdivenlerden çıktı. Ayın gamlı ışığıyla hüzünlü bir biçimde aydınlanan sofayı geçerken öbür tarafta bir baykuş ötüyordu. Harabenin yıkık duvarlarından, gecenin derin sükûnetinden çıkan bu dehşet verici ses üzerine birdenbire ayaklarından başına kadar vücudu buz kesildi. Bir dakika tereddütten sonra hemen adımlarını hızlı hızlı atarak odaya girer girmez, esirci:

— Kız sana ne oldu? Yüzün kül gibi olmuş! dedi.

— Hanım, burada bir fena kuş ötüyor. Hani...

— Budala bir kuştan bu kadar korkulur mu? Sen böyle korkuyla, endişeyle günden güne çirkinleşeceğine gez, koş, eğlen! Biraz güzel ol! Seni beğensinler, iyi bir yere satıl da hem sen rahat et hem ben para kazanayım. Hadi git udunu çal!

Kız kapıdan çıkarak sofanın öbür tarafındaki odaya girdi. Bu oda, yukarıda tarif edilen odaların en mükemmellerindendi; pencerelerin önündeki uzun minder beyaz bir yüzle örtülmüş ve ortadaki küçük masanın üzerine bir lamba konulmuştu. Odada ayrıca bir iki iskemle, birçok şilte, duvara asılmış ut gibi, keman gibi müzik aletleri ve içinde çok sayıda yatak şiltesi olan bir yüklük[1] vardı. Odada bulunan kızlardan biri bağdaş kurarak oturduğu minderin

1 Eski evlerde odaların bir tarafında yatak, yorgan vb koymaya mahsus büyük yerli dolap.

üzerinde, doğal halindeki saçları dizlerine dökülmüş, ut çalıyordu. Bir başkası büyük minderin üzerinde dikiş dikiyordu. Öteki dalgınlık içinde kitap okumakla meşgul olduğu gibi, diğer iki esir de birbirleriyle konuşuyorlardı.

Kafkasya'dan... O mavi sisler içinde göğe dokunuyor gibi görünen yüce dağlarından... Sabah kuşlarının türlü türlü nağmeleriyle sevda uyandıran vahşi ormanlarından... Kenarındaki çiçeklerin, etrafındaki yeşilliklerin üstünden geçen, bulutlardan yansıyan tatlı renkler içinde akarak yüksek tepelerden billur şeffaflığında bir ahenkle dökülen suların kenarında kendilerine özgü çalgılarla ettikleri eğlenceli dansların zevk ve neşesinden büyük bir hevesle bahsediyorlardı. Kendinden geçmiş bir halde okumakla meşgul olan esir, kitabını kapayıp masumiyetin temiz yüzüne verdiği düşünceli bir hüzünle gözlerini aydınlığa dikerek:

— Güç şey! dedi. Küçüklükten beri hizmetlerini, kahırlarını çek, sonra ev sahibinin çirkin, pis bir oğlunun isteklerine razı olmadığın için bir hile, bir iftirayla, hiç soruşturulmadan esirci evine çık... (Sonra ayağa kalkıp baş başa vererek konuşan iki cariyenin yanına giderek) Ah, Şayeste! O güzel günler, o parlak hayaller, o tatlı hatıralar... Şu kısacık müddette, şu birkaç gün içinde ömrüm gibi gözümün önünden geçip gittiğini seyrederken bu çırpınan gönlüm de onların ardına takılmak istiyordu. O içinde büyüdüğüm evin bahçesindeki ağaçları bile özledim. Orada bir gül ağacı, ayrıldıktan sonra anlıyorum ki benim yârimmiş. O odalar, o yüzler, o köşeler bütün çocukluğumun, bahtiyarlığımın hatıralarıymış. Şimdi hiç bilmediğin bir adama, hiç tanımadığın bir eve satılmak...

Ağlamaya başladı. Dilber yerinden kalkmış, oda kapısından dinliyordu. Çünkü halayıkların aynı odada toplanarak birbirlerine sırlarını anlattıklarını ve özellikle içlerinden birisinin ağlamaya bile cesaret ettiğini esirci duyacak olsa ceza görmeleri kaçınılmazdı.

Bu kızın açık mavi gözlerinin yaşları arasında, nemli bir gecede gökyüzünde heyecana gelmiş âşık bir yıldız gibi, sev-

dalar içinde görünen bir hayalden hiç bahsetmek istemediği halinden anlaşılıyordu. Minderin üzerinde dikiş diken diğer esir, kırbaç altında kaplan olmuş bir kedi, şiddet ve hakaretten kurda dönüşmüş bir kuzuydu. En meyus bir gününde senelerden beri gayet itaatkâr bir şekilde tahammül ettiği dayaklara, şiddete, hakaretlere karşı hiç beklenilmez bir zamanda birdenbire isyan ederek, o zayıf halayık dişi kaplan kesilmiş, önüne gelen eşyayı paralamış, en kıymetli mücevherlerle işlenmiş bir gerdanlığı ayağının altında ezmiş ve hatta bunlardan daha korkunç bir fenalık olarak –söylemesi bile dehşet verici– efendisinin evine kundak koymuş, ateş vermişti.

Hepsi lambanın etrafında toplandı... Ut çalan kız, genç ve güzel bir paşayı sevmekte, paşa da kendisine karşılık vermekteyken bu küçük gönül meselesi hanım tarafından haber alınınca satıldığını, şimdi esirci evlerinde bir paşanın derdiyle ağlamanın ne kadar acı verici olduğunu üzüntüden titreyen sesiyle anlatıyordu. Mahcubiyetle önüne doğru bakarak kendine de hanımına da hak veriyor, fakat “Kocasının bir hatasından dolayı ceza olarak beni satmamalıydı,” diyordu. Aşk... Mahrumiyet... İltifat... Zulüm... Esaret ıstırabı... Gizli sırlar... Konuşma buralara geldiği zaman oda kapısı birdenbire şiddetle ardına kadar açıldı! Dilber kendisine verilen görevde yanılmıştı. Çünkü esirci, ticaretine zarar vereceği için sırların paylaşıldığı konuşmaları kesinlikle yasakladığı halde buna rağmen kapıdan dinlediği en gizli sözler üzerine büyük bir öfke içinde elinde bir kırbaçla odaya girdi. Dokunaklı bir manzara... Acıklı bir sahne... Kırbaç görevini şiddet ve kuvvetle uygulamaya başladığında kızlar feryat ederek kaçışıyorlardı. En büyük ailelerin servet ve lütuflarıyla büyütülen bu güzel kızların çıplak vücutlarına değen kırbacı görmek, kendilerini birer küçük bahaneyle satan efendilerinin taş yüreklerine bile tesir ederdi. Bir iki dakika sonra –herkese tövbe ettirdiğinden– odanın içine bir sükûnet geldi. Konuşmaları hayretle dinleyerek hiç karışmadığı ve kendi sergüzeştinden hiç bah-

setmediği için yalnız Dilber ceza görmedi. Kızların hepsini ayırdığı gibi Dilber'i de bahçe üzerindeki odalardan birine götürerek, "Burada yat! Sesin çıkmasın!" dedi. Gözünün önünde yatağını yaptırarak kandilini yaktı. Odanın kapısını çekip de sofayı geçerken esircinin uzaklaşmakta olan ayak sesini dinleyerek artık hiçbir ses duyamaz olunca, bu kasvetli evin mezar gibi soğuk, dehşet verici odasında yalnız başına kaldığını anlayarak vücudunda dolaşmaya başlayan hafif bir titremeyle yatağına girdi. Bir iki dakika içinde, yaşamın acı tecrübelerinin hatıralarıyla dolu olan küçücük başını yastıktan kaldırıp etrafında hiç, hiçbir hareket... hiç, hiçbir ses işitmeyince titreyen vücuduyla sıkı sıkıya yorgana sarılarak yatağın içinde oturdu. Başucundan, o bin senelik Bizans harabelerinin yıkılmış duvarlarından yürek paralayıcı, gayet çirkin, kahkahaya benzer bir ses geldi. Bir yaralı kuş gibi çırpınarak ayağa kalkmak istedi. Baykuş ötüyordu. Oh, bu ses... Bu ses... Hakkında birkaç asırdan beri zihinlerden zihinlere aktarılan uğursuz, felaket habercisi olduğuna dair yersiz bir inanış bu küçücük zihinde de gizlenecek bir köşe bulmuştu. Odanın ancak bir kısmını aydınlatarak öbür taraflardaki karanlıklar içinde kaybolup giden kandilin belli belirsiz ışığı ile yine kandilden zar zor görülebilecek bir şekilde tüten ince bir sisin duvardaki yansıması dakika geçtikçe büyüyerek korku içindeki gözlerine kâh beyazlar giyinmiş siyah külahlı korkunç bir yaratık ve kâh elinde yanar odunuyla kendi üzerine doğru gelen Taravet'in hayali gibi görünmeye başladı. Başını yastığa koyarak yorganı yüzüne çekti.

Baykuş ötüyordu.

Gecenin derin karanlığı ve ancak o heybetli kubbesini gösteren kopkoyu sisleri içinde tek başına duran zindan tarafından, bu eve geldiğinden beri daima bahsi geçen hayaletlerin ayak sesleri geliyor, gittikçe yaklaşıyordu. Saçları ürpermeye başladı.

Baykuş ötüyordu.

Aklına hemen kapıdan çıkıp bütün kuvvetiyle koşarak esircinin odasına kaçmak geldi. Buna kalkışmak için de

zaman geçmişti, çünkü kapı artık hayaletler tarafından büsbütün istila edilmişti. Pencereyi açıp, pek yüksek olmayan bahçeye atılmak için yüzünü camların tarafına çevirdi.

Baykuş ötüyordu.

Başını yorgana sararak yattı. Elleriyle kulaklarını kapadı. Faydasız! Gece hayaletlerinin pencerelerden kahkahaları, kapıdan konuşmaları işitiliyordu. Korku ve kaygıyla yastıktan başını kaldırıp her tarafı dinledi. Bu sefer bütün sesler kesilmişti.

Sabah olmaya başladı! Doğuya ve özellikle o sabaha mahsus güneş ışıklarının, başucundaki pencerelerden girerek annesinin korumak için gökyüzünden uzanan kolları gibi gördüğü iki ışık huzmesinin ortasında huzursuz kalbi sakinleşerek baygın halde uykuya daldı.

5

Sabah saat dokuza gelmişti ki esirci aşağıya inerek Dilber'in sürmelediği oda kapısını vuruyordu. Cevap alamadı. Tekrar kapıyı vurarak, "Dilber! Dilber!" dedi, yine cevap yok. Dilber uykusuzluğun verdiği takatsizlik, korkunun yol açtığı baygınlıktan bitkin bir halde uyuyordu. Üçüncü defa daha şiddetle, "Dilber! Dilber!" diye kapıyı vurup da bir cevap alamayınca büyük bir telaşla bir iskemlenin üstüne çıkarak kapının aralığından iç taraftaki üst sürmeyi, iskemleden inerek alt sürmeyi çekince kapıyı şiddetle itti. Kapı açılırken çıkan gürültüden Dilber uyandı. Esirci, "Dilber sana ne oldu? Niçin bu kadar uyuyorsun?" diye sorduğu zaman Dilber gözleri yaşla dolu bir halde, "Ben bu gece pek korktum, bu oda pek fena," dedi. Esirci korkudan Dilber'in sağlığının bozulmasının ticaretine vereceği zararı düşünerek, "A kızım, korkacak ne var! Ben senin bu kadar korkak olduğunu bilseydim bu odada yalnız bırakır mıydım? Bundan sonra her gece benimle yat," diyerek gözlerinden öptü. Sonra okşayarak, "Hadi kalk kızım. Senin için hayırlı müşteriler geldi, yüzünü yıka, değiş."

Esirci gittikten sonra Dilber yukarıya çıkıp da yabancı bir hanımın eteğini öptüğü zaman esirci, kızın ut çalmaktaki yeteneğinden, yazıp okuması olduğundan ve birkaç günden beri yakalandığı nezleden bahsederek renginin bu uçukluğunu nezlesine, vücudunun bu zayıflığını derslerine gösterdiği olağanüstü çabaya bağlayarak, eğer bir kusuru çıkarsa bir hafta içinde tekrar kabul edeceğini ifade edip Dilber'i yüz elli liraya sattı. Eğer biraz çirkince olmasaydı iki yüz lira isteyeceğini ilave etti. Gerçekten de Dilber çirkinleşmişti. Kaderinin çizdiği yolda devam eden hayatının henüz gelişme çağında uğradığı sıkıntılar, belalar yüzüne pek hafif bir karanlık perdesi çekmişti. Yaşadığı eziyet ve sefaletler, vaktinden önce açılmış gül yaprakları gibi, yüzünde küçük küçük buruşukluklar bırakmış ve yanakları görünür biçimde sarkarak on iki senelik vücudun üzerinde elli senelik bir yüz meydana getirmişti.

Bir hafta sonra esirci, Dilber'in bedeli olan akçeyi tamamıyla aldığına dair olan senedi teslim etti.

6

— Küçük! Aferin bu siyah gözlere... Yüz, ağız, dudaklar... Güzel, güzel... Bu uçuk renk, bu hüzünlü bakış kederli bir tabloya model olacak... Rahatsız mısın?

— Hayır.

— Rengin neden bu kadar uçuk?

— Bilmem.

— Yaşın?..

— On beş.

— Kafkasya'dan mı, İzmit'ten mi?..

— ...

— Şu koyu yeşil ağaçlara, ormanlara, siyah gözlerinle mavi gökyüzüne bak. Bu renkteki memleketten mi geldin?

— Evet.

— İsmin?..

— Dilber.

Akşamları güneş ışınlarının, insanların hareket ve seslerinin yatıştığı gece yarıları ise perilerin yıkandığı Marmara'nın koyu mavi berrak yüzeyine yıldızların cam renkli semadan sevdalı bakışlar gibi ulaştırdığı nurani izleriyle gece, denizin üzerine inci işlenmiş mavi atlastan örtüsünü örtmüştü. Parlak yıldızların gökte yoğunlaştığı kısmın yansıması suların üzerinde hafif mehtabı andırır bir yıldız ışığı meydana getirerek, daha ilerisi denizin –kalbinde çarpıntıyla sevdiğinin dudaklarından öpen âşık gibi– çırpına çırpına sevdalı bir surette ufuklara dokunan küçücük dalgaların mavi karanlıklar içinde kaldığını sahildeki bir evin balkonunda, bir koltuğun içinde sigarasını içerek seyreden Celal Bey, o saatte Paris'te okurken geçirdiği beş altı seneyi ve hiçbir kederle zehirlenmeyen yirmi üç senelik hayatın coşkulu hatıralarını, yine Paris'teyken içinde bulunduğu medeniyet mahşerinin bazı saklı köşelerinde bir güzel tebessümü, bir tatlı bakışı duygulanmaksızın düşünür ve bunların hepsinin önündeki denizden, sırlar aynasından dalgalana dalgalana geçtiğini seyrederdi.

Ressamlık sanatındaki fevkalade yeteneği, medeniyetin mucizevi eğitimi sayesinde namzet olduğu üstün mevkie ulaşıp Boğaziçi'nin bir sevda hüznü içinde akan sularına kapılmış bir üç çifte kayık[1], içinde ince yaşmaklarından[2] gül rengindeki yanakları, kıvılcımlar saçan parlak siyah gözleri görünen iki hanım, kenarları saçaklı bir şalla örtülü olan kayığın arkasında bir harem ağası resmederek Salon'a[3] takdim etmişti.

---

1 Üç çift kürekle çekilen zarif bir kayık çeşidi.

2 Eskiden kadınlar dışarı çıkarken ferace giyerlerdi. Gerdan altında kavuştuktan sonra omuzlara doğru açılıp sırttan yere kadar dökülerek inen, pelerine benzer bir üst giyeceği olan ferace, yalnızca gözleri açıkta bırakan yüz örtüsü yaşmakla birlikte kullanılırdı.

3 Salon (Salon de Paris), Fransa hükümetinin koruması altındaki resmi sanat sergisi.

Oradaki seçici heyet Gérôme'un[1] bu hünerli öğrencisini takdir ederek yalnız Boğaziçi'nin maviliğinin, semadan başak demetleri gibi dökülen ışığın yoğunluk ve parlaklığının abartılı resmedildiğini eleştirdikleri zaman bir mektup yazarak, dikkatle bakılırsa insan aklının çok üstünde uçuşan ulvi mahlûklar gözle görülecek kadar şeffaf olan nurlu bir semanın huzuru altındaki Doğu'nun aydınlık bir gününde hiçbir rengi abartmanın mümkün olmayacağını anlatarak kıymetli eserini Salon'a kabul ettirmek bahtiyarlığını kazanmıştı.

Kendi şişmanca. Büyük ela gözleriyle, kanlı canlı yapısının azim ve metanetini gösteren geniş çehresini boyadığı kırmızı renkle Romalıları andırırdı. Mükemmel bir sıhhatle hayatın daima iltifatını gördüğünden neşeli, şen bir tabiata sahip, üzerinden geçen memleketlerde çiçekleri açan bahar gibi geçtiği gönüllerde muhabbet uyandıran gençliğin en parlak bir coşku devrinde bulunduğu halde kalbinde aşk ve alakaya bir kabiliyet, bir yakınlık hissetmez ve yüce sanatından başka bir güzel sevmediğini daima bir gurur ve ara sıra gizli bir ümitsizlikle itiraf ederdi. Yalnız bazen, ilahi bir meşale gibi geçmiş asırların koyu karanlığını aşıp, kadim Yunan'ın parlak hayallerinin mukaddes mabedinde oturmuş ve Doğu'nun bahar diyarından çiçeklerle taçlanmış bir güzellik sultanının cazibesine kapıldığını en gizli hislerinden olarak kalbi ara sıra kendisine gizli gizli söylerdi.

Mısır'da birçok memuriyetlerde bulunarak orada uzun süre kalıp da bir servet edinen babasının şimdi Moda Burnu taraflarında epey para harcayarak yaptırdığı Avrupai binanın bir tarafı denize bakar, kara tarafındaki çınar, kestane, zeytin gibi insanı düşündüren ve dalıp giden gözlere lacivert gökyüzünü gösteren yüksek ağaçlar, güneşin ışığını dalgalandırarak uzun ve zarif gölgeleriyle hiçbir tarafla irtibatı

---

1 Jean-Léon Gérôme (1824-1904) Fransız ressam, heykeltıraş, öğretmen. Döneminin önde gelen akademik sanatçılarındandır. Pek çok tanınmış sanatçının yanı sıra Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmet Paşa gibi önemli Türk sanatçılar da Gérôme'un öğrencisi oldular.

olmayan bahçeye ruhun aradığı bir sükûn ve huzur verirdi. Bahçeye bakan tarafın alt katında bir salon, salonda mermerden büyük bir ocak, ocağın kenarları mermer üzerine işlenmiş mitolojik tasvirlerden bellerinden aşağısı balık şeklinde iki çıplak kız, ocağın üstünde büyük bir ayna, önünde beyaz bir ayı postu, ortada On Dördüncü Louis[1] zamanına mahsus zarif bir masa, etrafında ayakları ve arkaları yaldızlı iskemleler, yine o ince işçiliğe önem verilen devrin sanat mahsullerinden ufak bir yazı masası, küçük sohbetlere, mahrem konuşmalara müsait, karşılıklı konularak birbirine tutturulmuş koltuklara benzeyen kanepeler, kanepelerin arkasında, odanın köşelerinde eski madenlere benzetilerek yapılmış saksılar içinden Afrika ve Hint diyarının coşkun bereketini gösteren, uçları tavana dokunacak kadar büyük çiçeklerle, salonun zemini Anadolu sanat eserlerinden olan kilimlerle döşenmiş, üzerinde en nadir hayvanların postları, yaldızlı, koyu kırmızı kâğıtlı duvarlarında Fatih'in İstanbul'a muzaffer bir halde girişini büyük bir heybet ve azametle gösteren mükemmel bir tablo, diğer tarafında Sainte-Hélène'in[2] sisler, dumanlar içinde kalmış kayalarının üzerinde şahane bakışlı bir kartal gibi istila edici gözlerini Avrupa tarafındaki ufuklara dikmiş düşünen Birinci Napolyon'un heybetli bir tasviri... Bu tarzda döşenmiş salondaki ocağın sağ tarafındaki köşesinde büyük bir piyano, geceleri on dokuz yaşındaki kızının –muhabbet sırları sarayının süslü kapılarını açmaya hazırlanmış– parmakları ruhu okşayacak, gizli hisleri uyandıracak sevdalı bir havayla etrafa neşe saçardı. Akşam yemeğinden sonra salona girdikleri zaman aile fertleri lambaların renkli karpuzlarından akseden gayet açık mavi bir ışığın altında toplanarak gazetelerini, kitaplarını okurlar,

1 Fransa Kralı XIV. Louis (1638-1715) döneminde Fransa'da sanattan mimariye pek çok alanda etkili olan bir üslup vardı. Bu üslup mobilya yapımında da kendini gösteriyordu. Sedef, pirinç, fildişi, altın yaldız gibi malzemelerle melek başları, yunuslar, çelenkler gibi süslemeler oldukça revaçtaydı.

2 Napolyon'un Avrupa devletlerince sürgün edildiği, Atlas Okyanusu'nun güney kesiminde yer alan ada.

sonra ailenin babası olan Asaf Paşa eşiyle bazen kâğıt oynar, yukarıda dediğimiz gibi kızı piyano çalar, Celal Bey ihtiyar bir Fransız mürebbiyeyle beraber resimli gazeteleri karıştırır, bir taraftan da piyanoyu dinlerdi. Salonun pencerelere yakın küçük kapısından kış bahçesine giriliyor, oradan da yukarıda bahsettiğimiz bahçeye çıkılıyordu. Yine alt kattaki salonun hizasındaki yemek odasının zemine kadar inmiş büyük pencerelerinde, uçları yerlere kadar sarkmış mavi atlastan perdelerin bıraktığı aralıklardan bakış çiçekler içinde dolaşır, gölün kenarında düşünür, ağaçların tepelerinde dalar, ormanın yeşil karanlığı içine kadar yorgun olarak nüfuz ederdi.

Celal Bey'in ve kız kardeşi Tesliye'nin mürebbiyesi olan bu ihtiyar Fransız hanım, on seneden beri İstanbul'da bulunduğu halde Türkçe olarak, "Bakalım... Kısmet... Yavaş yavaş..." gibi bir iki kelimeden, cümleden başka bir şey bilmez ve fakat misyonerlerin Protestanlığı yaymak için gösterdikleri derecede bir taraftarlıkla kendi milletinin lisanını herkese öğretmek isterdi. "Voltaire'in, Hugo'nun, Jean-Jacques Rousseau'nun lisanını insanlık âlemi öğrenmeye mecburdur" diyordu. Türkçenin kendine mahsus bir edebiyatı olduğunu işittiği zaman tamamıyla inanmamışsa da yine hayrette kalmıştı. İstanbul'a ilk geldiği günlerde sofrada lisan bahsi geçerken, "Türkçe Bizantinlerin konuştuğu lisandan alınmıştır ya..." deyip de etrafındakilerin gülümsediklerini görerek, "Yoksa Mısır'da bugün konuşulan Arapçadan mı?..." Sonra hiddetlenerek, "Bilinmez ki, Şark'ta her hakikat kadınlar gibi örtülüdür!" derdi. Londra'dan bahsedildiği zaman yanı başında o parlak Paris varken senenin büyük bir kısmını sisler, dumanlarla çevrili bir karanlıklar ülkesinde geçirenlere hayret eder ve sözü mürebbiyelik vazifesiyle Londra'da geçirdiği kış mevsiminin bir pazar gününe getirerek, "Koca bir şehrin üzerine çöküp de damlara dokunan siyah bir bulutun karanlığı altında kalan sokaklardan kimse geçmez, kiliselerden başka açık bir yer bulunmaz; dört milyon ahalisi olan bir şehrin

apansız bir ölümle birdenbire öldüğünü görmek isterseniz aralık ayının bir pazar gününde Londra'ya gidiniz," derdi. "Karanlık bir duman içinde bir hayal gibi sessiz ve nadiren geçenler, o büyük parklara girerek, durmaksızın yağan bir yağmurun altında ölümden bahseden vaizlerini dinleyip de bir sokağın bir ucundan öbür ucuna gidinceye kadar İngiliz hastalığı olan karasevdaya uğramaması mümkün müdür?" sorusunu, çok konuşmak ve konuştukları sözlerde çoğunlukla zekâ ve fesahat göstermek gibi Fransızlara mahsus bir tavırla anlatırdı.

Hangi gün gözlüğünü takarak bir Fransa gazetesi okusa eski diplomatların millet meclislerindeki nutuklarını andırır bir heybet ve azametle, "Çok sürmez. Önümüzdeki baharda Almanyalılara harp ilan etmek muhakkaktır" veya ne zaman birisi, "Bugünkü haberleri işittin mi?" dese, "Nedir? Fransa Almanya'ya harp mi ilan etti?" diye sorardı. Evin hanımı tarafından Dilber'e de ders vermesi kendisinden rica edilmişti.

Dilber bu evde bahtiyardı. Sabahları evin hanımıyla kızının odalarını düzenler ve kendisinin ilgi ve dikkatine havale edilen bir kanaryanın kafesini temizler, yemini verir, suyunu değiştirirdi. Ara sıra sabahları kafesin yanına gidip de kanaryanın ürkmeden içinde çırpındığını görerek, çocukların pek neşeli oldukları zaman kendilerine mahsus masum şakacılığıyla gülerek, "Sarılar giymiş küçük halayık! Sarayında rahat otur, yaramazlık edersen seni Taravet'in yanına gönderirim," derdi. Fakat hassas ve nazik olan zamanında kalbine giren korku, bir saplantılı fikir gibi yerinden kımıldamadığı için evde efendilerinden biri, "Dilber!" diye çağırdığı vakit yukarıya titreyerek çıkardı. Her ne hizmet etse mutlak dayağı veya azarlanmayı gerektirecek bir kusur ettiğini düşünürdü. O esnada birisi, "Buraya bak," dese hemen şaşırarak, "Ben onu düzeltirim, ben her hizmete gelirim," cevabını verirdi.

Sonra karşısındakinin, "Sen hiçbir kusur etmedin" lütfunu işiterek rahatlardı. Evin hanımı gördüğü medeni

terbiyeyle kendisine daima lütuf ve nezaketle davransa da halayıklara karşı mensup olduğu Mısır ailelerinden kendisine geçen aşağılayıcı bakışları insaniyetin şiddet ve hakaretini tecrübe eden Dilber'in gözünden kaçmıyordu. Cariyelere karşı hoşgörülü ve bağışlayıcı oluşunda bu küçümseme ve hor görmenin büyük payı olarak, mesela bazı küçük kabahatlerini affettiği zaman, "Ne olacak, halayık parçası!" der ve bu aşağılayıcı af, Dilber'e zalim bir ceza kadar acı verirdi. Özellikle Celal Bey'in, her türlü geçici hevesine uyan bu ressamın, her saat değişen birtakım çocukça arzularına, eğlencelerine vasıta olmak insanlık haysiyetini yaralardı. Bu küçük, kederli mahlûk, genç ve beğenilen, yüce ve bahtiyar olan bu beyin bir "oyuncağı" idi. Bazı günler oyuncağını Eski Mısır kıyafetine sokar, başını çiçeklerle donatır, bir odaya kor, odanın denize bakan tarafındaki penceresini açarak Marmara'nın sonunda mavi, pembe birtakım sisler içinde batan güneşin odanın içine yansıyan ruh okşayıcı renkleriyle parıldayan Dilber'in resmini yapardı. Dilber, her türlü etkiye karşı kapalı olan bu "Romen" heykelinin karşısında saatlerce oturarak ikide birde, "Yerinden kımıldanma!", "Çiçekleri dağıtma!", ara sıra da sanatçıların yüce mesailerinde karşılaştığı zorlukların verdiği zalim bir hiddetle, "Nefes alma!" tehditlerine uğradıkça sarayının en münzevi bir köşesinde yalnız başına sıkılan bir kraliçe gibi başını sallayarak "Of... Yarabbi!" derdi. Dilber vücutça gördüğü rahat ve huzurun tesiriyle haftalar, aylar geçtikçe güzelleşiyordu. Gönül çalan endamı fevkalade bir düzenle güzelleşmekte ve yüzündeki renkler gittikçe canlanıp tazelenerek göz alıcı bir hale girmekteydi. Yaz günleri, genellikle öğleüstü, elinde bir Fransızca kitapla bahçenin akasya ağaçlarıyla zümrüt bir kafese benzeyen kameriyesindeki inziva köşesine çekilerek ve bu yalnız sükûneti hiçbir kimse tarafından bozulmasın diye dışardan gelecek bakışlardan saklanarak en gizli yerinde oturur, etrafındaki ağaçların dallarından sanki kendisini seyretmek için küçücük başlarını uzatarak ötüşen kuşla-

rın nağmeleri başının üstünde tatlı bir ahenk kazandığı zaman *Paul ve Virginie*'yi okumakla meşgul olurdu. Oh, bu küçük Virginie ne mutlu! Hayatın en büyük lütfu olarak gayet mağrur Mısırlı bir hanımın esiri, gençlik ve ikbal sarhoşu olan gayet şen bir beyin oyuncağı olduğunu düşünerek ruhunun en derin bir köşesinde böyle sıcak bir sevgiye nasıl ihtiyaç duyardı... Fakat Paul'ün, gitgide göğe erişerek ilahi makamlara yüz süren denizin coşkun dalgaları içinde yok olup gittiğini okuduğu zaman Virginie'nin halini önüne getirdiği gözlerinden kitabın üzerine bir iki damla yaş dökülmüştü.[1]

Yine bir öğle üzeri, güneşin oluklardan dökülür gibi zemine düşerek taşan ışığıyla her tarafın ateş içinde kaldığı bir günde, o sükûnetli inzivasına çekilmişti. Bütün kâinatta yalnız başına olduğunu hisseden Dilber için etrafında gölge veren akasya ağaçlarının tazeliği, içinde ötüşen kuşların o şen ahengi, üzerinde teneffüs eden çiçeklerin kokularıyla bir perinin gizli yuvası denilmeye layık olan bu kameriye, cihanın her türlü kargaşa ve elemlerine karşı korunmuş, kendine ait bir sığınaktı. Buraya girer girmez kız çocuklarında yaradılıştan gelen nazlı bir incelikle ve güzelliklere karşı ilgisiyle Celal Bey'in odasında görerek pek beğendiği bir tabloyu taklit ederek başını çiçeklerle donatmış, yavaş yavaş şarkı söylüyordu. Yarım saatten beri evin içinde arayıp da bulamayınca bahçeye çıkarak, "Dilber! Dilber!" diye kendisini çağıran Celal Bey'in sesini işittiği halde hiç cevap vermedi. Sürekli Dilber'i, oyuncağını arayan Celal Bey yanından geçerken o esnada ortaya çıkan ferahlatıcı bir poyraz rüzgârı akasya ağaçlarının dallarını titreştirip bu küçük firarinin, bu yaramaz kaçağın gizli saklanma yerini ifşa edince kendisine hiç rahat vermeyen bu bey yanına gidip, başındaki çiçeklerle yapılmış tacına kahkahalarla gülerek:

— Hadi kalk Kleopatra! dedi.

---

1 Bernardin de Saint-Pierre'in *Paul ve Virginie* eserinin aslında boğulan Paul değil Virginie'dir.

Zavallı Kleopatra bu İskender'in esiri olduğundan kendisini zorla çekerek evin altındaki taşlığa götürdü. Arkasını bir mermer direğe dayatarak üzerine birçok yeri yamalı, göğsüne kollarına denk gelen kısımları parçalanmış, yırtılmış bir entari giydirmek istiyordu. Dilber, iki eliyle yakasını sıkı sıkıya tutarak:

— Yok! Yok! Mümkün değil giymem!

— Rica ederim Kleopatra.

— Hayır istemem... İstemem diyorum size!

Böyle oyuncakları kıracak kadar kuvvetli olan ellerini Dilber'in omuzlarına bastırarak elbiseyi giydirdi. Kendi, karşısına geçerek dilenci bir kızın dokunaklı resmini yaparken Dilber o fildişinden dökülmüş gibi lekesiz, kusursuz kollarını gösteren ve şafak vakti gibi pembe-beyaz, berrak sinesini örtemeyen o parça parça entarinin içinde omzunun üzerine, vücudunun çıplak yerlerine, arkasına dağınık şekilde dökülmüş koyu siyah saçları olan başını –müdafaasında mağlup olduğundan– takatsizliği, mecalsizliği gösterir şekilde o harap sütuna dayamış, gayet sessiz, gayet yavaş bir halde ağlıyordu. Ağlamak... Başarı! Resme model olarak alınan bir dilenci kızın ağlamasının ressamın fırçasından dökülen boyalar kadar sanat eserinin başarı kazanmasında payı vardı. Bu kollar... İlkbaharın huzurlu bir sabahında cam mavisi göğe karşı seherin gül rengi kapılarını aralayan birer ışık sütununu andıran bu kollar... Aşağıya doğru meyli belli olur olmaz surette yuvarlakça omuzlar... Üzerinden geçen asırların darbelerinden kurtularak olanca letafeti ve tazeliğiyle bir sanat harikası sunan Yunan'ın mermerden heykellerinde görülebilen bu göğüs... Hayret! İnsanın ve özellikle genç kızların şekil ve sima olarak en çok değişim geçirdiği on beş ila on yedi yaşı arasında geçen iki senelik rahat bir yaşamın etkisiyle güzelliğin ruhani yüceliğinin bu kadar iktidar ve imtiyaz kazanacağı nerden bilinecekti? Bu büyük ressam, fırçasını bir tarafa bırakarak, oturduğu yerde kolunu dizine ve parmaklarını saçlarının içine sokup, başını koluna dayayarak karşısında pek sessiz ağlayan perişan

kıyafetli dilenci kızına güzelliğe aşina olan gözlerini dikmiş, hayretle bakıyordu. Bir dakika... Üç dakika... Altı dakika... Hâlâ ağlıyordu. Kendisini saadet ve servet sahiplerinin sonsuz heveslerine terk eden esaretin insanlığını aşağılamasından gönlünün ne kadar kırık, ne kadar üzgün bir halde olduğunu gösteren baygın gözleriyle hürmet edilmek, sevilmek gibi kadınların karşı koyulması mümkün olmayan son derece şiddetli arzularının ayaklar altına alınmasından gelen keder ve ıstırabını o halinde uçları hafifçe aşağı sarkmış, hassas olduğunu gösteren incecik dudaklarından anlayarak ne kucağında ağlayacak bir annesi, ne kendisini koruyup kollayacak bir babası ve biraderi olduğunu hatırlamak... Ve bu kısacık esareti süresinde sergüzeşti, gördüğü şiddet ve hakaretleri... Masum arzuları... Küçücük ümitleri, emelleri... Kısacası insanlığın terk ettiği bu kızın bütün hayatının gözünün önüne gelmesinden doğan üzüntüyle iskemleden kalkarak:

— Affını rica ederim Kleopatra. Mademki istemiyorsun, ben de bu fırçayı kırarım... İşte, affet diyorum, özür diliyorum senden... Yine niçin sessiz ağlıyorsun?

Dilber kendi haline kalıp da elbisesini giyerek dışarı çıktığı zaman hiçbir tesire geçit vermeyen metanet heykelinin o gözler, o göğüs, o dudaklar, sevgiyle parıldayan hüzünlü gözlerinden ruhuna doğru akan o yaşlar... bütün insanlık hüviyetini dinmeyecek bir çalkantı içinde bırakmıştı. Hayat yolunu cesaret ve metanetle geçirmek kendisince en büyük gurur ve iftihar kaynağıyken huzur dolu kalbi ve kayıtsız neşesine rağmen, başlı başına ruhani mesaisini yerine getirdikçe kederinden buz kesilmiş elini zihninde ilk ışığını yaymaya başlayan sevda alevinin hararetiyle ateş içinde olan alnına koyup biraz düşündükten sonra, kendi kendine, “Bu oyuncak bana niçin bu kadar dokundu?” diyerek yukarı kata çıkıyordu. Birdenbire uğradığı güzellik darbesinin şiddetli tesirini dindirip hafifletmeye çalışarak bu duygusal mücadelelerin etkisiyle bir iki günü düşünmekle, birkaç geceyi uykusuzlukla geçirdi. Bu süre boyunca

Dilber'le karşılaştıkça evvelden ettiği latifelerin, şakaların yerine hiçbir şey söylemeyerek, yalnız sevgi dolu gizli bir bakıştan sonra düşünüyordu; Dilber artık oyuncak değildi. Kleopatra, Juliet'e dönüşmekteydi. Birbirini takip edip gelen tereddüt günlerinde garip birtakım düşüncelere dalıp giderek gözünün önünde açılmakta olan aydınlık bir ufka, bir sevda âlemine doğru hızla ilerliyordu. Garip bir değişim! Her şey gözünde farklılaştı. Yalnız uykuya çekilip de şairane düşünceler ve âşıkane hayaller arasında dolaşan perilerin ayak sesleri işitilecek zannolunan tenha gecelerde tereddüt ve hayretin sabahlara kadar açık tuttuğu gözlerine her acıyı dindiren uykunun girmemesi kendini rahatsız etmekteydi. Yine bir gece, bu huzursuz sevda hayalleriyle yatağın içinde uyanıkken birdenbire ayağa kalkarak, "Bir kere daha" dedi. Bir kere daha görecekti. Bugün medeniyet âlemini hayran bırakan, ünlü heykellerine model olan Yunan'ın göz alıcı kızlarından başka kimseyi beğenmeyen ve gönlüne yanlış haber vererek ihanet eden müşkülpesent bakışlarını düzeltip ikna ederek heyecan ve ıstırabını yatıştırmak istiyordu. Giyinmeye başladığı bu heyecanlı anında birdenbire gelen bu fikrin sevkiyle aşağıya inerek Dilber'in yattığı odanın kapısına gelince durdu. Çarpıntı... Oh! Her sevda hamlesine musallat olan bu çarpıntı... Ellerinde kapının zembereğini çevirecek kadar kuvvet bırakmayarak nefesini kestiği zaman, zihnine birçok fikir hücum ederek böyle genç bir kızın namus ve insaniyetin kapısında beklediği yatak odasına, iffetinin harem dairesine gece yarısı girmek, bir haydut gibi vicdanının en pak ve mukaddes olan bu kanununu çiğnemek... Cinayet! O anda, bütün gözlerin kapandığı o karanlıkta, kendisine gazap dolu bakışlarını diken vicdanının karşısında, şiddetli bir mahcubiyetle kolunu yüzüne kapayarak, hele esir olduğu için dayanılmaz hizmetlerde vücudu, sağlığı hiç düşünülmediği gibi, her türlü saldırıya karşı iffet yatağı da muhafazasız olduğundan yararlanmaya kalkışma alçaklığına karşı titreyerek geri çekilmeye başladı. Heyhat! Sevdanın büyük gücünün karşı konulmaz biçimde

ansızın ortaya çıkışı bütün bu düşünceleri ta temelinden sarsınca bir güzelliği takdir, bir Meryem iffeti karşısında hayranlık gösterme niyeti ve bir kutsanma fikriyle odanın içine girerek yatağın başında durdu. Uyumuş... Başucunda bittiği için sönmüş bir mum... Arkaüzeri yatarak derin bir uykuya dalmasından halinde takatsizlik görünüyordu. Yanında yanan kandilin ışığıyla görünen gözlerinin etrafındaki bir iki ince çizgi, bu genç kalbin gizli bir ıstırabını açıkça söylüyordu. Sevgi dolu bakışlarının koyu gölgesi olan uzun kirpikler yaş içinde. Ağlamış... O anda dağınık saçlarının arasında hayret ve takdirle açılmış gözlerine bir şey ilişerek dikkat etti: Bir resim! Kimin? Bir kere bakmak! Ne için? Biçare bir esirin belki en kıymetli bir yadigârını, en mukaddes sırrını o uykudayken çözmeye çalışmak kendisine en büyük vicdansızlık görünüyordu. Belki cihanda yegâne teselli kaynağı olarak annesinin, babasının yahut sevdiğinin?.. Heyecan ve ıstırap içindeki zihninden geçen bu son fikre karşı takat ve tahammülü büsbütün kaybederek resmi aldı; bu uyuyan güzelliği şairane bir surette aydınlatan kandilin yanına getirip de baktığı zaman yüzü kül gibi olmuştu. Kendisinin resmiydi! Hemen iki elini yüzüne kapayıp ağlaya ağlaya ayaklarına kapanmak istese de uyandırmak ve belki gece yarısı odasına geldiği için gücendirmek korkusuyla resmi aldığı yere bırakarak odasına çıktı. Yatağına girdiği zaman yirmi üç senelik hayatı boyunca ilk defa olarak sevda yolunda, o azim ve metaneti ve belki merhametsizliği gösteren gözlerinden kendini zapt edemez bir halde yaşlar dökülmeye başladı.

7

Uzun ve yakıcı bir yaz günü, mehtaba rastlayan bir akşamüzeri büyük ağaçların yapraklarından oluşmuş yeşil bir göğün altında, Asaf Paşa'nın yeğeni iki genç hanım da davetli bulunmak üzere, ailece akşam yemeği yeniyordu. Yalnız kızı, hafif bir nezlesi olduğu için annesinin huzur ve

rahatını kaçıran bir annelik ıstırabıyla ettiği ısrarlar üzerine, bahçeye inmemişti. Yemek sırasında ayın yapraklar arasından yansıyan ışığı, sofranın beyaz örtüsü üzerinde sönüp parlarken kızının gayet zengin, mevki sahibi bir paşayla evliliğinden bahsediliyordu. Davetli olan yeğenlerinden biri Paris'in son modasına benzeterek giydiği uzun etekli açık mavi elbisesi ve boynuna taktığı iki üç sıra incilerle –tamamıyla Doğu'ya mahsus hayallerden değilse– sabaha karşı sönmek üzere olan yıldızlarıyla semaya benzemişti. Bu genç hanımlar ilk geldikleri zaman bir taraftan yaşmaklarının iğnelerini çıkarıyor, bir taraftan vapurda kamara bulamadıkları için ortalarında oturdukları bazı kadınların tavırlarından şikâyet ediyorlardı. Fakirlik ve sefaletin sebep olduğu haset dolu bakışlar ve terbiyesizliğin getirdiği dil uzatır bir tavırla yaşmaklarına, feracelerine, giyinmelerine ve hatta yürüyüşlerine, "Bunların hallerine bakın. Ne günlere kaldık dostlar!" yolunda itirazlar ederek kendilerini rahatsız etmişlerdi. Küçük kardeşi daha fazla üzüntü içindeydi. Yüzü mahcubiyetle kızararak, Meryemvari iffetlerine edepsizce laf dokundurulduğu zaman kadınlara en fazla güzellik veren şahane bir nefretle, "Sokağa çıkmak caiz değil ki!" diyordu. Gerçekten de o gün vapurdan çıkarken birkaç kişi, muhabbetlerini arz etmek için, kendisine babasının terbiyesi altında hiç işitmediği birtakım sözler söylemişti. Terbiye ve ahlak adı altında örttürülen iffetli kadınlara milli namusu aşağılar şekilde söz söyleyip, sonra kadınlarımızın örtünmelerinin sebebini soran Avrupalılara, "Kadınlarımızın iffetine olan hürmetimiz," cevabını vermenin büyük bir tezat olduğunu itiraf etmeliyiz. Varlıkları memleketimize şeref bahşetmeyen bir genç güruh var ki kanarya sarısı boyunbağları, kenarları gayet kalın siyah şeritli açık renk ceketleri, mavi pantolonlarıyla önlerine gelen kadınlara, diğer bir deyişle umumi namusa, korkusuzca saldırırlar. Bunlar hiç tanımadıkları edepli insanlara nasıl musallat olurlarsa hiç bilmedikleri edebiyata da öyle saldırılarda bulunurlar. Edebiyatta en çok alkışladıkları,

toplumun terbiye ve irfan ışığından mahrum olduğu için daimi bir sefalet ve cehalet karanlığı içinde bulunan aşağı tabakasındaki sefil ve adi kimselerin gıpta edeceği tarzda sövüp sayan kıyıcı eleştirmenlerdir. Onlara göre şan ve şöhret ve galibiyet ve muzafferiyet, ağzından kin dolu zehir saçan yılanlar gibi, kalemlerinden dehanın yüzüne mürekkep tüküren veya en mükemmel tariflc, en çok sövenlerdir. Sabahtan akşama kadar içtikleri sigara dumanlarıyla sararmış parmakları, sakini oldukları mahallelerin pek muntazam olmayan yollarında düşmemek için eğilerek yürüdüklerinden ve kalemlerinde[1] temize çektikleri müsveddeleri eğilerek yazdıklarından ve terbiye gereği eğilerek temenna eylediklerinden bükülmüş endamları, içkiye olan meyilleriyle kötü yaşayışlarından toprak rengini alan çehreleri, terbiye ve marifetin yerini alan kötü yaradılışı, hilekârlığı gösteren küçük siyah gözleriyle, bütün kadınlar giyinişlerine, endamlarının güzelliğine, terbiye ve edeplerine meftun ve hayran oluyor inancındadırlar. Hele bunlar içinde kendi lisanlarında mektup yazacak veya o yazdığı mektuptan daha güzel olmamak üzere bir iki şey yayımlayacak kadar bir anlatım kabiliyetine sahip olanlarla birkaç kelime etmek isteyenlerin vay haline...

İsmini işittikleri Lamartine'den gülerek bahsederler, resmini gördükleri Victor Hugo'yu takdire şayan bulurlar.

Terbiye ve tevazu sahibi biri kendilerini milli namusun koruyucusu olan edep ve terbiye dairesinde eleştirecek olsa hemen ateş kesilerek, İskender'in buyruğu altına girmesi için bir imparatora hitabı kadar mağrur ve muzaffer bir tavırla, "Ben ona kalemimi gösteririm!" der. Acaba ne yapacak? Gayet adi bir iki söz sanatıyla mükemmel bir surette sövecek. Kalem marifetleri edep ve irfanları silah, galibiyetleri sövmek olan bu yüzsüzlerin iki güzellik ve iffet abidesine saldırılarının tesiriyle tamamıyla dışına çıktığımız asıl mevzumuza dönüyoruz:

---

1 Resmi kuruluşlarda yazı işlerinin görüldüğü yer.

Kadınlarda gayet şiddetli olan ikbal hırsı, üstünlük arzusu ve gösteriş sevdasına cevap veren bu evlilikten dolayı bütün çehresi bir tebessüm içinde, hele gençlik döneminin en parlak kısmında büyükçe bir servetle en ulvi marifeti kendisinde toplayan oğlu için bütün İstanbul'un ikbal ve asaletinden bahsettiği en büyük bir ailenin kızını düşünür, bazen bu kadarla da yetinmeyip hırsını ve refah ümitlerini takip ederek bu hayallerinin de ötesine geçerdi. Şakacı tabiatına ve neşeli mizacına aykırı olarak üç dört dakikadan beri önündeki yemeği unutmuş bir halde düşünen oğlunu kadınlara ve bilhassa annelere mahsus, sırları görebilen bakışlardan geçirerek Celal'ini içinde bulunduğu dalgınlıktan uyandıracak bir sesle konuşmaya başladı:

— Celal, tebrik için kız kardeşinin gözlerinden öptün mü? Ne mutlu bir evlilik...

— Kendisinden sorunuz.

— Niçin sorayım? Evlilik için lazım olan asalet ve ikbal değil midir?

— Hayır anneciğim. Güzellik ve namus... Sevgi de çoğunlukla bunların ardından gelir.

— Asalet ve ikbal bunlara mani mi? Bence herkes içinde ismi söylenecek bir iktidar ve marifeti, zenginliği, asaleti olmayan bir adamı yakışıklıdır diye almak pek adiliktir. Hem de evlilikte en çok aranılan şey uyum değil midir? Birisi toplumun en yüksek tabakasında, diğeri en aşağı tarafında terbiye görmüş iki kişi birbiriyle güzelce uyum sağlayabilir mi? Servetin büyük bir özenle terbiye ettiği asilzadelerden bir erkeğe, bir kıza fakirliğin kayıtsızlıkla büyüttüğü bir insan nasıl layık olabilir? Birisi kıymet ve itibarının daima alçaldığını, diğeri haysiyetinin daima kırıldığını hissede ede yaşamakta ne türlü refah ve saadet görüyorsun?

— Yıldızlar karanlık içinde parladığı gibi fakirlik ve sefalet içinde de saflık ve yücelikle parlayan ruhlar yok mudur? Bir kalp, sevmek için mutlak servete ve asalete mi muhtaçtır? Bence en hakiki ikbal, ruhun göründüğü iki güzel göz; en büyük servet, kalbin hissini gösteren gül renginde

dudaklardan akseden tebessümdür. Güzellikten büyük asalet, temiz kalpten büyük bir servet mi olur?

Zehra Hanım sofrada bulunanlara doğru dönerek:

— Ben asilzadelerin ressam, şair olmalarını hiç istemem. Halk içinde imtiyazlı olan mevkilerini, haysiyetlerini düşürecek birtakım esassız fikirler ediniyorlar.

Celal:

— Asalet teşrifat ve servete, servet asalet gösterisine tapıyor. Ben namus ve sevgiye...

— Servet ve asalet hakkındaki fikirlerini hiç beğenmedim Celal.

— Belki bütün hata... Fakat bunlar benim düşüncem ve inancım. İnsan hiçbir kimseye ve bilhassa Cenabıhak ile annelere yalan söylememelidir.

Bu konuşmalar sırasında Asaf Paşa, yeğenleriyle konuşarak bahse hiç girişmiyordu.

Böyle sofralarda yemek sona yaklaşınca tabii olarak gelen bir neşeyle edilen sohbetler ve ara sıra kahkaha sesleri o gece rahatsız olan Tesliye Hanım'ın bulunduğu oda kapısının eşiğinde bir zavallı hüznüyle küçükhanımını bekleyen Dilber'e aksettikçe yüce bir duygunun, gizli bir sevdanın tesiriyle kendisine derinden dokunuyordu. Asalet ve servetle mağrur ve mutluluk neşesiyle mest olan bu genç hanımlarla beylerin istikbal güvencesi ile ikbal şaşaasının imkân verdiği bu kahkaha seslerinin uzaktan uzağa aksi tekrar ettikçe kapı eşiklerinde bu kadar yüce, bu kadar makbul bir beyin aşk acısıyla mustarip olduğunu düşünerek, esirlerde kalbin ve ruhun varlığını zalim bir ceza sayarak mahzun mahzun ağlıyordu.

Hepsi sofradan kalkarak mehtaba karşı ağaçların aralarında, gölün kenarında gülüşerek gezerlerken annesi oğlunun yanına gelerek, "Celal, sen sigarayı bıraktın mı?" dediği zaman Celal Bey uyanır gibi bir halle, "Hayır, unutmuşum" cevabını verince vücudundan bir parça vererek ve kanından fedakârlıklar ederek yetiştirdiği evladının –ileride uğrayacağı felaketlerin acısını kendi gönlünde hissedeceği

için– kalbinin sırlarına varıncaya kadar sahip olma hakkını veren anne sevgisiyle bu sırrı çözmek ve hakikati öğrenmek yolunda huzuru ve sabrı tükenmiş bir halde kızının yanına çıktı. Kapı eşiğinde hanımını görür görmez birdenbire ayağa kalkan Dilber'le konuştular:

— Sen ağladın mı?

— Hayır efendim.

— Gözlerin niçin kızarmış?

— Bilmem efendim.

Kızıyla biraz oturup da dışarıya çıktığı zaman ailece arabalarla Fener'e[1] gidilip, bir iki saat gezintiden sonra dönülerek herkes yatak odasına çekilmişti ki Celal Bey uyuyamıyordu. Güneşin semada yükselişi gözleri uyandırdığı gibi ayın o kadar sevdalı surette her tarafa akseden ışığı da bu genç ve heyecan dolu ruha uykuyu haram etmişti. Uyuyamıyordu. Yatağından kalkarak ıstırap ve çarpıntısını dindirmek için eline bir kitap aldı. Bir saat içinde otuz kırk sayfa okudu. Fakat okuduğundan bir kelime anlamamıştı. Uykusuzluğun verdiği bir hararetle yataktan kalkıp saate bakarak sabahın yaklaştığını anlayınca bir şafak seyri için bahçeye inmeye karar verdi. Giyinip de kimseyi uyandırmamak için yavaş yavaş merdivenlerden aşağı inince alt kat odalarının açık bir penceresinin önünde birinin kederli bir halde düşündüğünü görerek korku ve ürpertiyle yanına yaklaştı: Dilber'di! Galiba o da hiç uyuyamamıştı ki gündüzki elbisesi hâlâ üstündeydi. Birbirleriyle konuşmaya başladılar.

Celal Bey:

— Bak şu yıldızlar gecenin bu derin sükûneti içinde nasıl parlıyor. Ta şu ufkun üzerinde, senin gönlüne bakan iki eş yıldız, düşündüklerini Zühre'ye[2] söylemek için ufuklara doğru uzaklaşan iki beyaz güvercini andırmıyor mu? Bunlar

---

1 İstanbul'un Anadolu yakasında, Marmara kıyısındaki tarihi semt, Fenerbahçe. Marmara Denizi'ne doğu-batı yönlerinde uzanan bir yarımadadır.

2 Halk arasında Çoban Yıldızı, Sabah Yıldızı da denilen Venüs.

güzel, hepsi güzel! Fakat sen onlardan daha güzelsin... Sen niçin uyumadın?

Dilber gönlündeki muhabbetini gizlemek için, "Hiç efendim, ben uyudum" demek istediyse de ruhun kendisine teslim ettiği sırları ifşa etmeye alışkın olan gözlerinden muhabbete olan meylini anlayarak:

— Senin bana ne kadar tesir ettiğini biliyor musun? Beni gündüzleri düşündüren, gece sabahlara kadar uyutmayan hep sensin, dedi.

İkisi de üç dört dakika önlerine bakarak, yalnız o dalgınlık anı içinde ara sıra birbirlerine hasretle bakıp sessiz sessiz hayranlık ve şaşkınlık gösterdikten sonra Celal Bey'in titrek bir sesle ettiği teklif üzerine bahçeye çıkmak üzere alt kat merdivenlerinden aşağı inmeye başladılar. Garip, apansız bir değişim... Birbirlerine büyük bir mahremiyetle sürekli, "Sus! Yavaş! Ayağını oraya basma!" diyorlardı. Çünkü giysilerinin bir yere temasından veya merdivenlerin biraz kımıldamasından gecenin o büyük sükûneti içinde bir ses çıkıverse bütün ev halkını uyandıracak bir patırtı gibi geliyordu. Taşlıkta uyanık olanların bile işitemeyeceği bir ses çıkar çıkmaz ikisi de bulundukları noktada birdenbire durup, kimsenin uyanıp uyanmadığını anlamak için dinleyerek bahçeye çıktılar. Ağaçların yapraklarından dökülen, çiçeklerin aralarından çıkan serin bir rüzgâr Dilber'in saçlarıyla oynadığı gibi bu iki genç ruha da sevdalı bir ürperti veriyordu.

İkisi de büyük çekingenlikle çimenden yapılmış bir seddin üzerini sevdalı bir sığınak sayarak oturdular. Etrafta hiçbir ses, hiçbir hareket yoktu. Yalnız, başlarının üstündeki ilahi sonsuzlukta bütün yıldızlar çalkalanıyordu.

Celal Bey, Dilber'in ellerinden tutarak:

— Üşüyor musun? Bu hafif rüzgâr çiçeklerin nefesidir. Sana dokunmaz değil mi?

— Hayır. Bana bu manzara, bu büyüklük dokunuyor.

Bu esnada semanın gittikçe açık mavi bir renk alması sabahın yaklaştığını bu iki sevgiliye ilan etmekteydi.

Havaya bakarak tabiat güzelliklerini, birbirlerine bakarak yaradılıştaki güzelliği kutsayıp birbirlerini sevgilerine inandırmak, sadakat yeminleri etmek gibi sevdalı yakarışlarda bulunurlarken doğudaki yıldızların yaklaşmakta olan bu sevinçli sabahın uzaktan uzağa tebessümüne karşı renkleri uçarak kendilerinden geçiyorlardı.

Sabaha kadar sonsuzluk içinde muhabbetin gözleri gibi uyanık olan yıldızlar birer birer sönüp kayboluyorlardı. İkisi de yerlerinden kalktılar. Yolları güçlükle seçerek bahçenin kapısından çıkıp tabiatın ağaçları, çimenleriyle istila ettiği bir yolu takip etmeye başladılar. Yolun yarısına geldikleri zaman ikisi de etrafı küçük bir parmaklıkla çevrilmiş yalnız bir mezarın kenarında durdu. Bulutsuz gecelerde parlak bir yıldızın kandillik ettiği bu taze mezarı Celal parmağıyla göstererek, "Şu toprağın örttüğü on sekiz yaşında bir kızın vücududur. Bu köyün çok sevdiği bir genç adama nişanlanmıştı. Senelerce nişanlı olarak beklediği halde nihayet o genç adam bir başkasıyla evlenerek kendisini terk edince işte bu mezar ortaya çıktı!" dediği zaman huşu içinde dualar ettikten sonra karşı tarafta en yüksek bir seddin üzerine çıktılar. Celal Bey, Dilber'i uçları çiçek açmış çayırların içine oturttu. Kendisi de ayakucuna oturduğu zaman çimenlerin, çiçeklerin içinde Dilber'in yalnız –o bahar çiçeklerinin hepsinden güzel olan– yüzü görünüyordu.

Doğu tarafı gittikçe ağarmakta ve yeryüzü hâlâ karanlık içinde bulunduğu halde sema lacivert bir ışıkla aydınlanmaktaydı. Bu iki âşık ve maşukun sevgi tahtına –yabancı gözlerden saklamak için– gecenin karanlığı siyah bir örtü çekiyor ve üstlerindeki gökyüzü ise bir mutluluk tacı gibi parlıyorken güneşin o anda renkleri gökkuşağını andıran ışık perdeleri hafif esintili havada genişleyip yayılmaya başlayarak ince bulutlarla örtülü olan doğudaki ufuklar birdenbire gül rengine döndü. Bu ufukların üzerine o şeffaf istikbal perdesinden güneşin ışığı hareket ettikçe ufkun ötesinde kâinatın sırları, gökyüzünün gizemleri görünüyor gibi oluyordu.

Gecenin rutubetiyle Marmara'nın üzerine inen sisler şafağın aksiyle kırmızı bir renk alarak havaya doğru uçtukça Marmara'nın sakin suları üzerinde uyuyor gibi görünen Adalar –aydınlık yüzüne çektiği al tülden yaldızlı duvağını seherin gül renkli parmak uçları kaldırdığı için– birer Yunan ilahesi gibi nurani bir halde ortaya çıkıyordu. Şairane hayallere benzeyen bu sisler, şafağın aydınlığına doğru dağılarak yükseldikçe, yeryüzünde uyanacak gözlerden diğer bir âleme doğru kaçışan meleklerin uçarken titreşen semavi elbiselerinin yalnız uzun etekleri görünüyor sanılıyordu. Ta karşıda, güneşin ışığını bile tahlil edip kendilerine göre değiştirmeden içlerine kabul etmeyen ormanların en gizli, en münzevi köşelerinde yüzlerce kuş sevdalı bir havayla ötüşürken bu iki âşık ve maşukun bir dakikadan beri birbirine temas ederek o halden ayrılmak istemeyen dudakları kalplerine durmaksızın sevda naklediyordu.

Bu fani güzergâhta ebedi olmaya layık ne kadar an ve saniyeler vardır. Gökyüzünde seherin renkleri, yeryüzünde yaldızlı bir sabah, çiçeklerden bir gelin odası, kuş sesleriyle alkışlanan ilk aşk busesi ebedi olmaya layık değil midir?

İnsan derin hayaller içinde kaybolup gittiği zaman hiçbir kelimenin tarif edemeyeceği –ruha karşı şimşek gibi açıldığı anda biten– ebedi bir tebessüm, sonsuza dek sürmeye layık olmaz mı? Zavallı hafıza! Günden güne yok olduğunu hissettiğimiz vücut denilen şu toprak yığıntısının üzerinde durmadan sonsuzluk için çalışır durur... Hüzünlü bir bakışı senelerce muhafaza eder... Bir sözü, bir tebessümü yıllarca saklar... Etrafından baş döndürücü bir hızla geçen bütün hatıra ve tesirleri hemen tutmaya çalışır. Bu tahammülü aşan çabayla bütün kuvvet ve takati kaybolunca bize ümit veren istikbal biter; hayatımıza eşlik eden mazi, unutuşlar deryası içinde yok olur. O zaman ölümcül şekilde yaralanmış bir asker gibi bizi mezarın kapısında bırakarak hizmetini terk eder.

8

Büsbütün sabah olmuştu ki Zehra Hanım üçüncü defa oğlunun yatak odasına girip de sahibinin zihin dağınıklığını gösterir şekilde ayakucundan yere düşmüş yorganı, baş tarafında açık kalmış bir kitabı, sabaha kadar hiç sönmediği için bitmiş bir mumu, öteye beriye atılmış elbiseleri hüzün ve kederle seyrettikten sonra Dilber'in de odasında olmadığına dördüncü defa emin olup da evladının, anne yüreğini huzursuz eden endişe ve dalgınlığı böyle bir hakikate tesadüf edince bir sinir buhranıyla birbirine kilitlenmiş ellerini dizlerine doğru indirerek hırs ve emelin kendisine açtığı ikbal sarayının kapılarının yüzüne karşı şiddetle kapanmakta olduğunu ve o kadar hırsla arzuladığı şan ve şerefin kendisine ebedi surette veda ettiğini gözleriyle görüyordu. Celal'inin halinde görülen büyük değişim, o şevk ve neşesinin yerini alan sevdalı hüzün, kararsız tavırlara ve anlama zorluklarına yol açan dalgınlıkla sükûnet bu iki gencin sevdalı kayboluşlarını açıklıyordu.

Hele insaniyete mensubiyetinden şüphe ettiği bir mahlûku, toplum hayatında hiçbir hakka layık görmediği bir esiri, oğlunun böyle kendisinden geçecek bir halde tapınacak sevgilisi addetmesi bir yıldırım gibi zihnine inince ayaktayken geri geri çekilmeye başlayarak başını duvara dayadığı zaman etrafındaki halayıklar koşuşuyordu. Zira baygıntı gelmişti. Kendisini odasına çıkardılar. Bütün ev halkını bir telaş ve heyecan içinde bırakan bu sinir buhranı biraz yatışınca gerek Celal'e gerek Dilber'e hiçbir şey belli edilmemesini kesin olarak tembih etti.

Zehra Hanım odasına hiç kimseyi kabul etmiyordu. Evinin harem kısmınca olan işleri tamamıyla kendisine bıraktığı eşinin ansızın meydana gelen bu rahatsızlığı üzerine yalnız Asaf Paşa yanına girdi.

— Neniz var? Bu sabah birdenbire rahatsız olmuşsunuz? Elleriniz donmuş.

— Celal'in dalgınlığından, halinin değişmesinden, ne kadar endişe ediyordum. Bu hallerin hepsi bir halayık aşkından geliyormuş.

— Nasıl halayık?

— Dilber.

— Mümkün değil. Biz onun terbiyesine, tahsiline bu kadar çalıştığımız ve kendisine ikbalini temin eden bir izdivaç hazırladığımız halde bütün mesaimizi, kendisinin istikbalini, her şeyi bir cariyenin hizmetten kirlenmiş eline mi teslim ediyor? Mümkün değil!

— Sabahtan beri ikisi de odalarında yok.

— Gençlerin bu yoldaki kusurları şiddetle düzeltilmelidir. Senelerin verdiği tecrübeler, akıl ve sükûnetle yapılan hesaplar, o sebatı, esası olmayan gençlik ateşinin cinnetlerine feda edilmez! Hastalanacak ne var? İkisini de hem men edin, hem de terbiye!

— İşi bana bırakınız. Sakın Celal'e bir şey açmayın!

Asaf Paşa çehresi biraz bozuk halde odadan dışarı çıktığı esnada Celal Bey'le Dilber tabiatın kâh kendilerini gizlemek için sunduğu çiçeklerden yapılmış yuvalardan, kâh bütün güzellik ve hünerini bolca gösterdiği yerlerden dönüyorlardı.

Bahçeye girdikleri zaman aşk dalgınlığıyla geçip giden mutlu saatlerin süratini büyük bir üzüntü ve hayretle anlamışlardı. Celal Bey, o geceyi kendileriyle geçiren yeğenleriyle birlikte gitmek üzere Boğaziçi'nde oturan amcasının yalısına davetli olduğundan vapur vaktine yetişmek için odasına çıkıp hemen giyindi. Sofada karşılaştığı bir cariyeyle aralarında şu konuşma geçti:

— Annem odasında mı?

— Evet efendim. Dün gece rahat uyumadıklarından istirahat etmek üzere biraz uyuyacaklar.

— Bastonumu getir. Ben kendisini göreyim.

— Hayır efendim, kimse girmesin dediler. Hatta küçükhanımlar bile görmeden gittiler.

— Rahatsız değil ya?

— Hayır efendim, hiçbir şeyi yok.

Hemen süratle evden çıkarak vapur iskelesine doğruldu. Aşkın şiddetli duygularıyla çalkalanmakta olan bu tecrübesiz genç zihinlerde hiçbir şüphe ve tereddüt uyanmamıştı. Vapur iskeleden hareket etti. Celal Bey'e o gün her şey ışık içinde, hayat içinde görünüyordu. Sevgilisinin yüzüne saatlerce hayretle bakan gözlerine, Marmara'nın nihayetindeki ufuklar açılarak uzaktan uzağa sonsuzluk vaat ediyordu. Köprüden diğer bir vapura bindiği zaman, sanki ilk defa görüyormuş gibi, Boğaziçi kendisine şahane bir manzara sunarak hiçbir zaman dikkat etmediği birtakım yerler buluyor ve iki sevgiliyi sessizlik ve güzelliğiyle bahtiyar edecek yerler keşfediyordu. Gökyüzü, sevdiğini kendisine her tarafta gösterecek kadar şeffaf; hava, sevgilisinin neşe veren saçlarının yüzüne dokunduğunu andıracak kadar yumuşaktı. Heyhat! En yükseklere çıkan insan fikirlerinin, bütün dehanın, mahşerlerin, kıyametlerin tam bir teslimiyetle karşısında titrediği kaderin sırları, bir taraftan bu genci böyle hayat verici hayallerle okşarken, diğer taraftan dehşetli bir hakikat hazırlıyordu. Biçare genç bilmiyordu ki sevgilisini insan kalbinden anlamayanların zalim ellerine teslim etmişti.

9

İnsanlığın gözlerini yaşartacak elem verici hallerdendir ki kanunun yasaklamadığı suçlarda, güzel ahlak ve iyilikle vicdanın emir ve yasaklarına uymak fazileti –terbiye yokluğu, cehalet, batıl inançlar gibi toplumda mevcut olan bulaşıcı hastalıklar yüzünden– pek nadir görülür... O gece Zehra Hanım bir köşesine çekildiği odasında, ruhen ve bedenen ıstırap içinde, birini bekliyor, hâlâ niçin gelmediğini sabırsızlıkla sordukça, "O taraflarda yangın varmış. Belki kendilerine yakınsa..." umutsuz cevabını alıyordu.

Kendisinin pek müşkül bir durumda bulunduğunu, bir iki saat içinde en büyük bir meselenin halline mecbur olduğunu anlayıp, oğlunun gençlik hevesleri ve hayalleri

içinde kaybetmeye çalıştığı istikbalini ve annesine vaat edilen saadeti mi yahut bu saadete engel olmak isteyen bir esir parçasını mı mahvetmek arasında bir müddet düşündükten sonra nihayet Batı'nın verdiği bir gösteriş ve asalet sevdası, hırs ve emelden doğan bir ikbal ve servet düşkünlüğü ve Mısırlı ailelerden bildiğimiz, zavallı esirleri aşağılayıcı bir tavırla Dilber'in evden çıkarılmasına karar verildiği esnada oda kapısından içeriye şişmanca olan vücuduna göre yine büyük olan karnını örterek ayaklarına kadar uzun, dikişli bir hırka giymiş, yuvarlak ve orantısız şekilde geniş olan yanaklarının üstünde Tatar soyundan geldiğini gösterir küçük, uçları çekik gözlerinde mümkün olduğu kadar tatlı, yalvarır bir tavırla ve samimiyetsiz bir tebessümle çekilen kalın dudakları birtakım seyrek dişler göstererek dualar, alkışlarla bir kadın giriyordu. Zehra Hanım uzandığı kanepede elini başına koyarak kuvvetli bir iradeyi gösteren çatılmış kaşlarıyla, açıklayacağı kesin kararın dehşetinden –sonbahar rüzgârına rastlayan gül yaprakları gibi– dudakları titriyordu. Bir köşede siyah tülle örtülen lamba, odayı karanlık gösterecek şekilde zayıf bir ışık veriyordu. O esnada daha da şiddetlenerek uzaktan uzağa pencerelerden yansıyan yangın alevlerinin, odanın karanlığı içinde şeklini, vaziyetini tasvir ettiği Zehra Hanım, bir Roma imparatoriçesine benziyordu. Yangın alevlerinden yansıyan ışıkların, başını süsleyen sarı saçlarında, uçuk renginde, koyu mavi gözlerinde, o güzel dudaklarında dalgalanmasıyla dehşet verici bir güzellik kazanmıştı. Bu kadın içeri girer girmez, kendisini ağır yükü altında ezmek isteyen ruh ıstırabının baskısından kurtulup çıkan ve uzaktan uzağa işitilen gök gürlemesine benzer bir sesle:

— Bu getirdiğin Dilber evimin namusunu, oğlumun istikbalini mahvediyor. Sen onu yarın getirdiğin yere bırak, dedi.

O kadın, kendisine cömertlikten pay ayıran böyle bir emri yerine getirmeyi bir iftihar ve menfaat kaynağı bildiği için kahkahalarla:

— A, kadınım! Sıkıldığın şeye bak! Yarın hem sizi kurtarırım, hem ona uygun bir yer bulurum! cevabını verdi.

Zehra Hanım, "Yarın erkenden... Anladın mı?" tembihinden sonra, "Beni yalnız bırak!" dedi. Kadın kapıdan çıkıp da yalnız başına kalınca ayağa kalktı, pencere yanına doğru gidip biraz düşündü. Gelip tekrar kanepenin üzerine düştüğü zaman anlaşılmaz, gizli bir hisle gözleri çiy taneleri içinde kalmış menekşeleri andırıyordu.

10

O gece Dilber'le beraber bir odada yatan Çaresaz sürekli Kafkasya'dan, esaretten ağlaya ağlaya bahsediyordu. Bütün insanlığını coşturan keder, sesine şiddetli bir tesir, lisanına garip bir sadelik ve güzellik vermişti. Dilber esaret arkadaşının alışılmadık olan bu haline üzülerek:

— Niçin ağlıyorsun? diye sordukça:

— Hiç! Ağlamak esaretin en büyük hakkıdır. Biz o hürriyete sahibiz! diyordu.

Garip şey! Acaba bu biçare Çaresaz'ın kalbini kim kırmıştı ki Dilber soyunup da yatağına girdiği halde yine durmadan mendiliyle gözlerini silerek ağlamasına devam ediyordu. Dilber yatağından kalkarak:

— Çaresaz! Yalnız dökülen gözyaşları acıdır. Sen hiçbir derdini benden gizlemezken, bu ıstırabının sebebini niçin saklıyorsun? Memleketinde geçen bir şey mi hatırına geldi? Yoksa çocukken annenin kucağında ağladığını mı hatırladın? Sen kalbini bana da açmazsan burada haline hanımlar mı acıyacak, beyler mi ağlayacak?

— Oh! Yok yok! Onların gözünde ağlayan bir esir mutlak dayağa, azarlamaya müstahaktır. İnsanın acısına, hastalığına inanmayıp da yatağından kaldırarak hasta hasta hizmet ettirenlerde kalp mi olur? Merhamet mi bulunur? (Dilber'i kucaklayıp birkaç kere öptükten sonra) Sevgili kardeşim... Senin gönlün pek yumuşaktır. Bana acırsın,

bilirim... Bir şey yok, şimdi susar, yatağıma girerim. Sen rahatına bak. Bir şey yok!

İkisi de yataklarına girdiler.

Daha büsbütün sabah olmamıştı ki odaya bir kadın girerek Dilber'i yatağından kaldırdı. Dilber, "Ne istiyorsunuz?" diye sorduğu zaman, "Kalk bohçanı topla. Yaşmağını yap. Senin bu evde kısmetin bu kadarmış..." cevabını verdi.

Dilber perişan saçlarıyla yatağın ayakucunda durup sevda sabahı gibi yeni uyanan gözlerini elleriyle ovuşturarak büyük bir hayretle, "Ne söylüyor bu? Anlamıyorum!" diyordu. Zira bu genç zihin, iki gün evvelki mutlu bir günü böyle matemli bir geleceğin takip edeceğini anlamaktan âcizdi. Bu kadın, bir idam mahkûmunu katledileceği yere davet eden bir gardiyan gibi kızın başucunda, her türlü hissiyattan uzak olarak duruyor ve durmadan, "Çabuk ol, sabah olmadan bu evden çıkacağız! Efendilerinin emri böyle..." sözlerini tekrar eyliyordu.

Dilber odasındaki çekmecesinden yaşmağını, feracesini çıkarıp da aynanın karşısında ağzından aldığı iğnelerle saçlarını kaldırdığı zaman, bu kadın yerinden kımıldamayarak duruyor, odanın köşesindeki Çaresaz ise artık sesi işitilecek biçimde ağlıyordu. Dilber'in gözlerinde yaştan eser görünmüyordu. Yalnız renginin, yaptığı yaşmaktan farkı kalmamıştı. Feracesini giyerek ilerleyince, Çaresaz arkasından yetişerek, bir müddet birbirlerinin yüzüne baktıktan sonra kucaklaştılar. Dilber'in çehresindeki soğukluk, arkadaşının dudaklarına hafif bir titreme vermişti.

Dilber önde, bu kadın arkada bahçeye indiklerinde, "Hani bohçan kızım?" diye sorduğu zaman o vakte kadar hiçbir şey söylemeyen Dilber, "İstemem!" dedi. Kabul etmediği halde, bohça kendisine kalır ümidiyle, tekrar odaya çıkarak bohçayı koltuğuna alıp döndüğünde Çaresaz ağlamasından sözünü bitiremez ve anlatamaz halde parmağından bir yüzük çıkararak, "Al bunu benim tarafımdan ona ver," diye yalvarırken, Dilber bir gün evvel sevinçlerle dolu bir cennet bahçesi saydığı bahçede, sabah letafet ve

gösterişiyle, kuşlar keyif ve neşeyle şarkılar söylemeye başlamışken, hiçbir şey hissetmeyerek zihni düşünmek, ciğerleri nefes almak kuvvetini kaybettiğinden insana korku verecek kadar uçuk olan rengiyle, bahçenin bir tarafına konmuş Venüs heykeline benziyordu.

Kadın döndüğünde Dilber'i bıraktığı yerde bularak, ikisi birlikte yürümeye başladılar. Biraz uzaklaşınca, iki tarafı büyük ağaçlarla çevrili bir yolun sonunda, sabahın hafif sisleri arasından görünen bu köşke, bu sevda yuvasına Dilber son bir kez hasretli gözlerle bakıyordu.

Senelerce oturduğu ve bilhassa birkaç aydan beri kendisini mest eden yüce hislerin iniş yeri olan bu ev, ağaçların arasında, sisli bir semanın altında, derin bir sükûnetin içinde, yalnız başına duruyordu.

Dilber orada bir köşeye, bir taşın üzerine oturup da sonsuza dek veda ettiği bu eve, bu sevda mabedine saatlerce bakarak, birdenbire hücum eden duyguların şiddeti, ayrılığın darbesi, bilhassa ayaklar altına alınan sevgisinin haysiyetiyle oracıkta yok olmak istiyordu. Yanındaki kadın bu bekleyişe mani olunca hayatın son dakikalara yaklaştığı zaman hissedilen can yakıcı bir acıyla bahçenin kapısından dışarı çıktılar. Orada tarlalarda çalışmak için pek erken uyanan işçiler tek tük işlerinin başına gidiyor, bir çobanın çayırlara doğru götürdüğü köyün koyunları, kuzuları meliyordu. Köyün minaresinde bir müezzin, Mısır'a, Cezayir'e, Tunus'a has Arap nağmeleriyle ezan okuyor ve sesi, o lekesiz bir mermer sütuna benzeyen minareden lacivert bir âleme doğru yükselerek sabahın sükûnet ve şeffaflığı içinde gök kubbeden yansıyarak tekrar zemine döküldüğü esnada uzaktan iki gün evvel Celal Bey'in gösterdiği tek başına duran o mezar görünüyordu. Bulundukları yolu biraz daha takip edip de seherin gayet uçuk renkli ışığının, etrafındaki parmaklıklardan geçerek üzerine aksettiği mezarın yanına gelince, o dakikaya kadar fevkalade sessiz görünen Dilber, o aşk perisini okşamaya layık olan ellerini, o anda en kayıtsız hekimi saatlerce düşündürecek kadar derin, sevdalı bir

hüznün okunduğu yüzüne kapayarak mezarın ayakucuna düştü. O güzel endamı toprağın üzerine kapandığı zaman beş yaşındaki çocuklara mahsus bir şiddetle hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Ne büyük bir keder... Ne büyük bir kalp kırıklığı... Ağlamasının sesinden uzakta işine giden bir amele bile yolun üzerinde durmuştu. Yanındaki vahşi kadın da telaş ederek uzaktan ameleye, "Oğlum, biraz su bul!" diyordu.

11

O gece akşam yemeğinin ardından toplandıkları odada, Asaf Paşa'nın yeğenlerinden bir hanım, meşhur *Faust* operasının –sonlarında yer alan– bahçe bölümünü şiddetli bir estetik duygusuyla çalıyordu. O güzel ellerin piyanonun tuşları üzerindeki hareketinden meydana gelen ilahi bir ahenk, yanı başındaki iskemlede oturarak sınırsız birtakım hisler içinde kendinden geçmiş gibi görünen Celal Bey'in ruhuna dokunduğundan, bu dalgın hali genç kızların tebessümüne sebep oluyordu. Galiba ruhun heyecan ve ıstırabında bulduğu en büyük teselli, anladığı en güzel lisan, şiirden sonra musikidir. Piyano biter bitmez, gençlik sevinciyle dolu olan bu hanımlar, manidar tebessümlerle Celal Bey'in kolundan çekerek:

— Çoktan beri bir resminizi, yeni bir eserinizi göremedik. Niçin?

— Ben de bilmem. Bugünlerde hiç çalışamıyorum.

İclal Hanım hassas gönüller için neşe ve letafeti daima tehlikeli olan tebessümlerine devam ederek:

— Zannederim yapmaktan ise yapılmış, canlı bir resme meftunsunuz.

Bu söz odadakilerin kahkahaları içinde cevapsız kaldı. Genç kızların en büyük alışkanlıklarından olduğu üzere, sözden söze atılarak ve bilhassa en fazla ilgilerini çeken evlilik bahsine geçerek Tesliye Hanım'ın düğününü soruyorlardı.

Bütün kadınlarda şiddetli bir tutku olan elbise merakıyla terzisini, elbisenin rengini, biçimini, bu sonu gelmez meraklı

sorularını ilave ediyorlardı. Babaları Münevver Bey, odaya girdiği zaman tabii olarak gelen sessizliği dağıtmak için, bütün ailenin sohbet konusu olan Tesliye Hanım'ın hazırlanan bu evlilikten memnun olup olmadığını ve inşallah yakında kendisinin de asil bir aileyle akrabalık kuracağını söyledi. Ailesinin maksadı ve evlilik şartı olan asalet, o günlerde Celal Bey'in bütün sevdalı emellerini, neşe ve muhabbetini kırıyor, ümidini gerçekleştirmek için sevdiğinin asil bir aileye mensup olmadığına ne kadar üzülüyordu.

— Ben evlilikte asalet aramayı pek faydasız görüyorum.

Amcası elinde olmadan:

— Niçin? diye sordu.

— Zira bir güzel bakış, bir tatlı tebessüm en şiddetli asalet savunucusunun fikrini değiştirecek bir kuvvete sahip değil midir?

İslam ahlakıyla yetişen amcası, genç zihinleri zararlı çıkarımlar ve materyalist önermelerle zehirleyen zamane bilimlerine ve birtakım uzun uzadıya fikirlerle teselli imkânlarını ellerinden alarak hiçbir şeye iman etmeyen bu asrın gidişat ve görünüşüne, zaten uçları yukarıya kalkık olan kaşlarıyla birbirine pek yakın olan gözlerini kaldırarak ümitsiz bir dindarlıkla bakıyordu. Soğuk bir tavırla:

— Hayır, herkes kendi dengini almalıdır! dedi.

Bu esnada genç hanımlar dışarı çıktıklarından odada Celal Bey'le amcası yalnız kalmışlardı. Bir müddet sustuktan sonra Celal Bey:

— Arada sevgi olmadan, sırf menfaat ve servet için yapılan evliliği ahlaka uygun mu buluyorsunuz?

— Gençler evlilik konusunu velilerine havale etmelidirler.

— Zannederim ki dünyada gençlerin en büyük hakkı istedikleriyle evlenmeleridir. Gözlerin seçme hakkına, zevkin uygun olana karar verme hürriyetine, ruhun tabii uyumuna karışmak en büyük zulüm değil midir?

— Öyle, fakat o yaşlarda gençliğin verdiği coşkuyla gözler gerçeği göremez. Gençlikte zevk, insanı çoğunlukla

yanıltır... Heyecanı kadar derin olmayan gençliğin çılgınca hevesleri seneler tarafından düzeltilince birdenbire insan ne görür? Hatalarını, kusurlarını... Ve belki çok büyük suçlarını...

— Hayır, hayır! İnsan gençliğinde matematikle çarpma ya da bölme yapar gibi mi evlenmeli!? Evlenecek gençlere daima sakin olmayı, iyice düşünmeden karar vermemeyi tavsiye ederler. Seneler geçip de o sükûnet geldikten sonra o evlilikten lüzumsuz, o evlilikten tatsız bir şey göremem.

— Bu sözlerin hepsi...

Celal Bey, zavallı Dilber'i gözünün önüne getirmesinden doğan merhamet ve aşkla sözüne devam ederek:

— Güzel olan bir genç kızın iffet ve sevgiyle bir kalbe sahip olmak, sevgi istemek, aşk tabloları gibi kendisini çiçekler içinde gösterecek gençlik hayallerine sevinç kaynağı olmak yaradılış tarafından bahşedilmiş en büyük imtiyazı, en doğal hakkıdır... Eğer herkese sükûnet geldikten sonra evlenecekse, o güzel kız bu doğal hakkını nereden arasın?

— Bu sözlerin hepsi gençlik ateşi içinde olan zihnin sayıklamasıdır.

— Hayır, yanılıyorsunuz. Ruhun o çalkantısı, tabiatın o ateşi olmazsa hayattan bir maksat, bir lezzet anlayamam. Kalbe sükûnet gelince insanı yerin altına koyarlar.

Amcası sırf Celal Bey'e fikrini değiştirmek için katlandığı tartışmayı faydasız ve hatta neticesiz görünce daha ziyade küçümser ve alaycı bir tebessümle:

— Eşinizin bir çiftçi kızı olmasından korkarım! diyerek bahse son vermek istedi.

Celal Bey bulunduğu iskemlede bir müddet derin derin düşünmenin verdiği sükûnet ve vaziyette kaldıktan sonra birdenbire ayağa kalkarak:

— Amcacığım! dedi.

Amcası deminden beri o kadar şiddet ve metanetle tartışan yeğeninin, manasını anlayamadığı bu çocukça hitabı üzerine biraz hayretle:

— Ne var? cevabını verdi.

— Siz benim hayatımı kurtarmak ister misiniz?

Hayretine eklenen bir dehşetle:

— Ne söylüyorsun evladım!

— Benim ilişkim var...

— Kiminle?

— Bir halayık parçasıyla!

— Nasıl halayık!..

— Dilber...

Bir iki dakika kadar ikisi de hiçbir şey söylemedi.

— Siz babama söyleyin! Annem asalete tapıyor!

— Çocukluk...

— Olsun. Gönül sevdaya karşı daima çocuktur.

— Peki, söylerim. Zannetmem ki razı olsun.

— Rica ederim, siz söyleyiniz. Ummam ki sizin hatırınızı, benim kalbimi kırsın.

Zihnen birçok engel ve zorluklar içinde kalan amcasının elini öptükten ve yeğenleriyle de vedalaştıktan sonra evine dönmek üzere vapura bindi.

Eğer sevgilisi, esarete düşmüş talihsizlerden biri olmasa evlenmek gibi tamamıyla kendisine ait saydığı hakkı her türlü zalimce saldırıya karşı muhafaza ve müdafaa edeceğini hatırlamak kendisini şiddetli bir ıstırap içinde bırakıyor ve hele gençlerin arzularına aykırı olarak velilerinin seçimleriyle yapılan evliliğin haksızlığını, kötülüğünü göstermek için bir tablo yapmayı düşünüyordu.

Bir gelin odası resmederek, güzel sanatların bütün servet ve hünerini sarf ettiği süslü bir köşesinde, asalet ve servet için evlenmiş bir genç kızın ruhsal ıstırabını, o güzel gözlerinin bakışında, etrafındaki incecik çizgilerinde, ilk defa olarak görüp de beğenmediği kocası hakkındaki nefretini, o dakikada biraz aşağıya meyilli dudaklarının kenarlarında, ağzının gayet küçük açıklığından görünen beyaz dişlerinde, kollarını birbirine kavuşturarak kederle düşünmenin getirdiği halde göstermek istiyordu. O hazin güzelliğe karşı kocasının sakin ve çaresizce önüne bakarak düşündüğünü, istediği renkleri kullanarak, istediği çizgileri çekerek res-

metmeyi başarırsa, insanlığın şanına layık ve bilhassa kendi sevda ve emeline uygun olmayan birçok fikir ve iddiaya karşı somut bir zafer cevabı olarak müzede, halkın gözleri önüne asarak sergileyecekti.

12

Celal Bey annesiyle babasını gördükten sonra çalışmak için en üst kattaki odasına çıkıyordu. Annesini rengi biraz uçuk, konuşmasını, tavrını her zamankinden farklı olarak durgun bir halde görmesiyle bunu iki gün evvelki rahatsızlığına ve kadınlarda şiddetle hüküm süren sinir buhranının günlerce bıraktığı yorgunluğa vererek endişesini yatıştırıp resim yapmaya tahsis ettiği odasının gayet koyu renkte perdelerle örtülü pencerelerinin başında sanat üstatlarının ilhama açılan bilge alınlarını gösteren yarım heykelleri, duvarlarında tamamlanmamış bazı resimleri, ortada odanın her tarafına hafif olmakla beraber pek de hoş olmayan kokusunu yayan boya takımları, diğer bir tabirle bütün bu hayal araç gereçleri arasında, yarım saat kadar gezerek zihninde hazırladığı eserine başlamak için mevzuunun en gizli köşelerini, en karanlık taraflarını, en zorlu kısımlarını hünerli hayalinde canlandırmakla uğraşıyordu. Başlamak üzere olduğu bu resminde –az da olsa– insan kalbine tesir etmek sevdasıyla kararsız kalmıştı. Kâh gönül karıştıran bir fikir işveli bir sevgili gibi hayalinin koynuna girmekte nazlanır, kâh yerkürenin en yüksek yerlerine konan kuşlar gibi süzülerek uçuşan yüce fikirlerin kanatlarının hayaline dokunduğunu hissederdi. Bu manevi meşguliyetin tesiriyle vücudunda hafif bir titreme, gözlerinde sevda sızıntıları denilecek bir iki damla yaşla çalışmaya başladı. Yalnız bu mesaisinde en ziyade hassas olacak ruhuna kuvvet vermek için o güzel Kafkasyalının, gönlüne huzur olan o güzel yüzünü görmek istiyordu. Evet, görmek istiyordu. Âşığının zihnini sevdalı fikirler, yüce manalar içinde bırakan gözleri-

ne, binlerce parlak fikir ilham eden tebessümlerine ihtiyacı vardı. O tebessümler ki hayatın en acı, en karanlık taraflarını aydınlatmak için birer ilahi parıltıdır.

Çalışıyor... Yüksek sanatlarla meşgul olabilmek için inziva lazım. Zira o esnada ruh heyecan halindedir. Huzur ve sükûnet lazım. Zira o halde derinden derine konuşan kalbi dinlemek ihtiyacı var.

Tam bir saat geçmişti ki oda kapısından giren kişiyi görmek için başını kaldırarak:

— Ne istersin Çaresaz? dedi.

— Hiç, odayı düzeltecektim.

"Şimdi dursun!" cevabını verdiği vakit, zayıf bir esirin umutsuz ve ıstıraplı halinde görünen dehşeti Çaresaz'ın yüzünde görerek insani hisleri inceleme arzusuyla sebebini yumuşak bir tarzla anlamak için, çizmeye başladığı resimdeki bazı küçük yerlerin üzerinden geçerek kesik kesik sözlerle konuşmaya başladı:

— Dilber nerde? Niçin gözükmüyor?

Çaresaz hiç cevap vermeyerek gözlerini dikkatle Celal Bey'e dikmiş bakıyordu. Esaret yoldaşının, sohbet arkadaşının felaketiyle dehşetli, yüce bir hal almıştı.

— Çaresaz! Sana ne oldu? Niçin cevap vermiyorsun? Efendilerine böyle davranmayı nereden öğrendin?

— Efendiler küçükten beri büyüttükleri zavallı esirleri kolundan tutup da satışa çıkarmayı öğrendikleri zamandan beri...

Celal Bey elinde fırça ile boya takımı, başını kaldırıp Çaresaz'a bakarak:

— Anlayamıyorum... Ne söylüyorsun? Çıldırdın mı?

— Elbet bir esirin sözünü kibarlar anlamaz. Dilber!.. O sizin oyuncağınız Dilber! O sizin eğlenceniz, zavallı kız... Beni dinleseydi... Kuzum siz Allah'tan da korkmaz mısınız? Hepsini yaptıktan sonra hiçbir şeyden haberiniz yokmuş gibi bir de eğleniyorsunuz. Biraz da merhamet etseniz ya... Ben de ne söylüyorum. Bir beyde merhamet...

Celal Bey'in elinden fırçasıyla boya takımı düşerek, yaralanmış olanlara mahsus istem dışı bir hareketle yerinden kalkarak:

— Çabuk söyle! Dilber'e bir şey mi oldu? Dilber nerede? sözünü sürekli tekrar ediyordu.

Çaresaz, hiç beklemediği bu hareketten dolayı biraz hayrette kaldıktan ve kapıdan çıkmak üzere geri geri çekildikten sonra:

— Dilber satıldı! dedi.

Şimşek gibi parladığı anda biten bu cevabın yıldırım sürat ve dehşetiyle bu gencin sinir sistemine verdiği büyük darbeden dişleri kilitlenerek, sinirli mizacının beynine çıkardığı kanın fazla gelmesiyle devrilmiş bir heykel gibi dimdik yere düştü.

13

Beynini yakan şiddetli bir hararetin ateşli tesiriyle o geceyi sayıklamalar içinde geçiren Celal Bey'in yatağının ayakucunda, galeyana geldiği zaman bütün kâinatın en yüce seyrini sunan anne sevgisiyle ne yapacağını bilemeyen annesi kendinden geçmiş bir halde yatan oğlunun elini tutarak, bir cevap almak için sabırsızlıkla:

— Celal nasılsın? Istırabın nerede? sorularını durmadan tekrar ettiği halde hiçbir cevap alamamıştı.

Sabahın uğurlu tesiriyle ateşi biraz düşünce oğlunun gözlerini açtığını görerek büsbütün üzerine kapanıp, "Celal... Ruhum! Nen var?" diye sorduğu zaman, ciğerparesinin dudaklarının kımıldadığını görerek dikkat edince, "Dilber" dediğini işitti. Ne dehşet verici isim! Çocuğun istikbalini, evin ikbalini mahveder bir söz! Korkunç bir hayal görmüş gibi geri geri çekilerek kapıdan çıktı.

Odasına girip de Asaf Paşa'nın, "Celal nasıl?" yolundaki sorusuna, söze başlar başlamaz ağlayacağını bildiğinden, bir müddet cevap vermemeye çalıştıktan sonra gözyaşlarıyla:

— Ah... Ben büyük bir suç işledim... Evladımı kendi elimle yaraladım... Dün gece sabaha kadar ateşler içinde yandı, ilk söylediği sözde Dilber'i istiyor. Ben tahammül edemeyeceğim, dedi.

Asaf Paşa biraz düşündükten sonra sigarasını yakarak:

— Bir gecelik ateşle kararlılığını kaybetme... Celal'in gençliğin gereklerinden olan bu cinnetine ben tâbi olmam! cevabını verdi.

Zehra Hanım, ciğerparesinin sıhhatini tehlikede görünce anne yüreğinden gelen aşkla ulvi bir an içinde bütün arzu ve fikirlerini terk ve feda ederek:

— Hayır, hayır! Ben Dilber'i getirteceğim! Ben küçük bir heves sanıyordum... Evladımı bir fikrin, bir inadın şehidi edemem. O olmadıktan sonra bana ikbalin ne lüzumu var? deyince Asaf Paşa:

— Ah bu anneler! Çocuklarının istikbalini hep onlar bitirir. Sen emin ol ki o yine küçük bir heves, sebatsız bir emel, geçici bir arzudur. Istırabı da bu geceye mahsustu, o da geçti. İşte bu kadar! Sen işe yeniden başlamak istiyorsun. O senin elinde... Benim rızam yok! cevabını kesin bir dille verdiği sırada Celal Bey yatağından kalkmış, odasında geziniyordu.

Dünkü apansız darbenin dehşetli tesirinden vücuduna ara sıra bir ürperme geliyor ve etrafında uçurumlar açan bir boşluk kendisini dibe doğru çekerek baş dönmesi veriyordu. Hasta mıydı? Hayır! Yaradılışının temelinden sarsılmasıyla iktidar, kuvvet, cesaret gibi yaşamayı sağlayan sebeplerin kendisini ölümden dehşetli olan yokluğa terk ve teslim ederek etrafından çekildiğini hissediyor ve bu güçsüzlük içinde yanındaki iskemlenin üstüne düşüp gözlerini bir noktaya dikerek zihnini –bir mezarı aydınlatan kandil gibi– hazin fikirlerle, yok olmuş ümitlerle meşgul edince içinden bir çocuk gibi ağlamak arzusu geliyor, fakat ağlayamıyordu. Bir iki saat bu halde kaldıktan sonra zorluk zamanlarında görülen geçici değişimlerin eseri olarak kendisini bu keder ve ıstıraba boğan vahşet, o murdar çehresiyle gözünün

önünde canlanınca çıldırmış gibi bir tavırla yerinden kalkarak odada bir kafesin içinde dolaşan aslan gibi gezinmeye başladı. Asırlardan beri insanlığın aklında ve hayalinde dolaşıp duran ilkel fikirleri ve batıl inançları insanlığın selameti adına başlı başına yok etmek istiyordu.

Bu dehşetli fikirlerle odanın içinde gezinirken, "Dilber! Şimdi kim bilir kimin?" diye düşünüyordu. Bütün ümitler, hayaller, metanet kendisini tesellisiz, yalnız bırakıp çekilince, hayatına gelen ani bir sekteyle birdenbire durarak gözleri karşıdaki mesafenin boşluğunda birtakım hayaller arıyormuş gibi dalıp gidiyordu.

Gayet hassas, gayet tehlikeli bir dönem geçiriyordu. Bozulan ve bir çöküş içinde bulunan sinirleri her türlü etkiyi almaya hazır ve bir ümitsizliğin kederi içinde bulunan zihni, içinden geçen dehşetli düşüncelerden birisine karar vermeye fevkalade meyyaldi.

Kederli, bedbaht, gamlı bir halde pencereye dayanarak, sabahtan beri esen kuzey rüzgârının önünde sabun köpükleri gibi uçuşup kaybolan beyaz bulutları mahzun mahzun seyrettikten sonra bir parça hava almaya ve bilhassa dünden beri yakalandığı nefes darlığını gidermeye ihtiyaç duyarak giyindi, bastonu eline alarak hiç kimseye duyurmadan evden çıktı. Bin türlü sevda hatırasıyla dolu olan bahçeye yüzünü döndürüp, bir kere bile bakmayarak yavaş yavaş yoluna devam etmekte ve kendi üzüntüsüne asla ortak olmayarak şevk ve ahenginde devam eden tabiat güzelliklerini dargın bir çehre, dehşetli bakışlarla seyretmekteydi. Karşısında görünen küçük mezar kendisine derin bir surette tesir ettiği için yolunu değiştirerek bir tepeye doğru çıkıp, yorgunluktan hemen oradaki ağacın altına oturdu. Ruhunun, vücudunun mecalsizliğini gösterir bir takatsizlikle her baktığı yerde bir iki dakika dalan gözlerini Marmara'ya doğru çevirdi. Sevdalı bir hüzün içinde batan güneşin ışığına karşı atmacalar, kırlangıçlar coşku veren seslerle ötüşerek uçuşuyor ve denizin ta nihayetinde yavaş yavaş uzaklaşan bir vapurun ufukların hizasında

ince, siyah bir çizgi gibi görünen dumanı, ateşten bir küre halinde suyun içine inen güneşin önünden geçiyorken, vapurun gittiği yerlere doğru kalbinin en derin köşesinden gelen bir sesle, "Dilber, Dilber!" diye bağırıyordu. O anda, esmekte olan hafif bir rüzgârın uzaktan kulağına getirdiği bir seda üzerine başını sesin geldiği tarafa doğru çevirerek dinledi. İnsanın çaresizlik ve acı içinde kaldığı ilk anlarda bütün varlıklardan imdat umduğu, esen rüzgârdan, geçen bulutlardan bir teselli haberi beklediği gibi bu gencin de, en küçük şeylere kadar, bütün ses ve hareketler dikkatini çekiyor, sonra da kederini artırıyordu.

Gittikçe yaklaşan bu sesin sahibi, gündüzleri oradaki tarlalarda çalışan bir ameleydi, zihni meşgaleler ile gelecek kaygısının eksikliğinden ve insani ihtiyaçlarının azlığından gelen bir şevk ve neşeyle günbatımına karşı:

Ah aman küçücüğüm
Pek geldi göreceğim
Ahdettim aman ettim
Yoluna öleceğim!

Yokuştan yoruldun mu?
Sözüme darıldın mı?
Sen bana yar olalı
Boynuma sarıldın mı?

türküsünü söyleyerek geçiyordu. Oh! Bahtiyar, bahtiyar! Toplumun acı veren hesap ve kıyaslarından ve kendi cinsini esir eden âdet ve batıl inançlarından korunmuş olarak ilk halinde kalmış bu adamın bahtiyarlığına nasıl bir takdir ve şevkle hasret duyuyordu. Bütün varlığı anlamakta insanın ulaştığı nokta olan çağdaş ilimler, tecrübeye dayalı felsefenin Schopenhauer[1] kolu, madde ve tabiatı kılı kırk yararcasına inceleyip de başarı neticesi olarak iç karartıcı kurallar sunan

---

1 Alman filozof Arthur Schopenhauer (1788-1860).

bilimin hükmü, istila ettiği zihinlerde hayatı sürdürebilmeyi sağlayan bütün yüce emelleri ve insanlığın tesellisini yok edip yıkarak fikirleri harabelerdeki baykuşlar gibi umutsuz feryatlara çevirdiğine ve bu manevi tesirlerin genç fikirleri, vücutları zehirlediğine hükmederek bu türlü zihni felaketlerden azade olan amelenin bir müddetcik olsun bahtiyarlığına katılmak için daha yanına varmadan:

— Buraya bak! Nereye gidiyorsun? diye bağırdı.

Amele birdenbire şarkısını keserek:

— Ne istiyorsun? cevabını verdiği vakit Celal Bey yavaş yavaş yanına yaklaşarak, önce bir sohbete sebep olacak söz bulmakta zorluk çektikten sonra, kendisine bir sigara vererek:

— Ateşin var mı? Birer sigara yakalım! dedi.

Rençber, "Bulunur" diye karşılık vererek o günkü mesaisinin mahsulü olarak kendisini bir servet kadar bahtiyar eden çuvalını arkasından indirip kuşağının içinden bir kav[1] çıkardı. İkisi de sigaralarını yaktılar.

— Bu çuvalın içinde ne var?

— O benim emeğim! (Parmağıyla yarısından fazlası bellenmiş bir tarla göstererek) Gündüzleri ben burada çalışırım. Allah ne verdiyse bu çuvalın içine kor, eve götürürüm. Bacıyla beraber Allahımıza şükür, padişahımıza dua ederek yeriz.

— Demek evlisin? Evleneli çok oldu mu?

— Yavuklumu alalı iki ay oldu. Şimdi o beni evde dört gözle bekler! Ben de ona çabuk kavuşayım diye sevine sevine giderim. Sen bizim köy düğününe geldin mi?

— Hayır, gelmedim... Eşin güzel mi?

— (Amele yüzünü ekşiterek) Nene lazım! Sen o kadar oralarını sorma.

— (Celal Bey hata ettiğini anlayarak) Yok... Yani memnun musun diyecektim.

— Niçin memnun olmayım? Halime bin şükür! Ben zen-

1 Vaktiyle ateş veya sigara yakmak için kullanılan ve çakmaktaşı üzerine konup bir çelik parçasıyla vurulduğunda kıvılcım çıkaran, kurumuş ağaç kabuğu, bir çeşit ağaç mantarı.

ginlere, kibarlara bakıyorum da bir yiyip bin şükrediyorum. Üç gün evvel şu tarlanın öte tarafındaki tek mezarlıkta süslü, genç bir hanım yere kapanmış hüngür hüngür ağlıyordu.

Celal Bey birdenbire ayağa kalkıp yine oturdu.

— Demek o süslü giysiler içindeki yürekler de pek rahat değil. Haline baktım da yüreğim yandı. Yanında bir ihtiyar kadın, benden o hanım için su istedi. Sen ağlıyor musun? İnsan durduğu yerde ağlar mı?

— Hayır. Sen anlat! Çabuk anlat!

— Sonra işi anladım. Yesir, yesir! Bir kabahat etmiş de hanımı darılmış, satılığa çıkarmış. Siz elbette daha çok bilirsiniz ama yesirleri böyle ağlatmak iyi değil. (Sıradan halka mahsus bir kayıtsızlık ve saflıkla) Senin içinde bir derdin mi var? Yüzün kül gibi kesildi.

— Hayır. Sen söyle diyorum, anlat, sonra ne yaptın? O kız ne oldu? Nereye gitti?

— Ne olacak! Zavallı kıza biraz su içirdik. Yüzüne biraz su serptik. Sonra ihtiyar kadın elinden tutarak yollarına gittiler. Sen sahiden çocuk gibi ağlıyorsun! Bir derdin varsa Allah'a havale et. O ne yaparsa iyi yapar.

— O kızın nereye gittiğini bilir misin?

— Hayır, onlar iskeleye doğru gittiler. Ben işime geldim.

— Eğer nereye gittiğini söylersen sana yüz lira veririm.

— (Amele korkmuş gibi geri çekilerek) Yüz lira... Kız... Yüz lira! Vallahi, ne bileyim... Sen bunu bana evvelden haber vermeliydin ya... Ama nereden bileceksin? Yüz lira! Kız! Yüz lira! Kız! (Biraz düşündükten sonra arkasına çuvalını alarak) Ne bilirim, ne de bulabilirim. Sana da allahaısmarladık!

Amele, Celal Bey'in yanından uzaklaşınca yine şarkısını söylüyordu.

Şimşir yaprağın dökmez
Muhabbet gönülden gitmez
Bu gözler seni gördü
Başkasına hayretmez

Ses Celal Bey'in bulunduğu yerden işitile işitile büsbütün kaybolup gitmeye başladığı zaman, şiddetli bir ağlama ihtiyacı hissedip de başaramayınca, ruhu o yaşların içinde boğulma alametleri göstererek Çamlıca'nın dağlarına, kırlarına doğru son defa olarak "Dilber!" diye feryat ediyor ve bacakları vücudunun ıstırabını taşımakta zayıf kaldığından ikide birde yolun ortasında oturarak evine dönüyordu.

Evin alt katında annesinin telaş ve heyecanla, "Celal! Neredeydin?" dediğini işitir işitmez küçük bir çocuk gibi ağlaya ağlaya annesinin kucağına düştü. Ruhu boğmaya, hayatın ateşini söndürmeye çalışan o gözyaşları, cihan içinde yegâne keder sığınağı olan o iyilik ve merhamet kucağında nasıl bir bolluk ve samimiyetle akıyordu. Annesinin göğsü ıslanmıştı. Ara sıra kederle beraber dökülen bu yaşlar annesinin kalbine sızıyordu.

İnsan, hayatının hangi devrinde olursa olsun anneye karşı daima çocuktur. Gerçekten mertçe bir yaradılışa sahip bir erkek ağlayışı kadar kadında merhamet uyandıracak bir şey tasavvur olunamaz. Hele o kadın anne olursa...

14

Çalıyor! Fevkalade bir sabırsızlıkla çalıyordu. Cehennemden cennet kapısına iltica etmiş bir günahkâr gibi ara sıra "açın" diye yalvararak çalıyordu.

Karşısında yarım asır evvelki dükkânlara has kepenklerle kapanmış harap bir fırın, üzerinde –arkasından bir yeniçeri başını çıkarıp da bakacak zannolunan– renkli tepe camları kırılmış, içinde yuva yapan iki kırlangıcın kapılarından girip pencerelerinden çıktığı görünen yıkılmak üzere bir ev... Evin yanında metruk bir demirci dükkânı, ileride kıvrılarak diğer sokağa bağlanan yoldaki bir evin önünde, sabır ve tahammülü eritir surette yağan bir yağmurun altında Celal Bey, yanında ihtiyarca bir kadınla durmadan kapıyı çalıyor fakat hiçbir cevap alamıyordu.

Celal Bey o anda birdenbire gelen delicesine bir öfkeyle zaten kol kuvvetine dayanacak hali olmayan evin kapısını birkaç yumrukta arkaya doğru devirdi. Çılgıncasına içeriye hücum etti. Dört beş dakika sonra evin bahçe tarafındaki bir köşesinde uyurken bulup da yakasından sürükleyerek sokağa çıkardığı bir adama:

— Söyle! Dilber nerede? Söylemezsen, saklarsan, billah seni şimdi diri diri şu toprağın içine gömerim! diyordu.

Gömleğinin yakasını delerek, sinir buhranıyla birbirine kilitlenmiş elini sallayarak, "Söylemeyecek misin?" diye sordukça, yakasına sarılan bu kader pençesinin ne olduğunu anlamayan bu adam:

— Siz benden ne istiyorsunuz? Ben size ne yaptım? cevabını veriyordu.

Bu esnada karşıdaki sokaktan kollarını açıp gelerek ortaya çıkan ve sık sık esnemesi söylediği sözleri tamamlamasına mani olan mahalle bekçisi, "Ne oluyor? Alıp veremediğiniz ne?" yolunda bir şeyler söylerken, ihtiyarca kadın korkusundan titrer bir sesle:

— Oğlum! Bu evde oturanlar nereye gitti? diye sordu.

Bekçi:

— Onlar evvelsi gün taşındılar. Dışarıya mı, nereye gittiler? Ben ne bileyim... Bu zavallı adamdan ne istiyorsunuz? cevabını verince Celal Bey herifin yakasını bırakarak bir müddet taş kesilmiş gibi durduktan sonra:

— Eğer nereye gittiğini söylersen seni ihya ederim, dedi.

Bekçi biraz düşündükten sonra:

— Sen bana oturduğun yeri söyle! Ben arar sorarım. Elbette bir haber alır getiririm. Bu yaşlıca bir kadındı... diye işin aslını anlatmaya devam ederken Dilber'i bu eve satan kadın söze atılarak:

— Bunları ben de tanımazdım. O gece aceleyle bana bu evi söylediler. Ah, bari isimlerini hatırımda tutaydım!

Daha sözünü tamamlamadan Celal Bey yanına yaklaşarak:

— İnsan tüccarı! İnsanlık ailesinin haini! Cehennem ol

oradan! Kadın olmasaydın billah seni şimdi elimle boğardım! diye üzerine hücum edince kadın etrafına bir iki kere korkunç korkunç baktıktan sonra süratle sokakların içinden kaybolup gitti.

Şimdi ne yapmalı? Bir cehennem ateşi içinde kalan hayata sonuna kadar tahammül mü etmeli? Hayatın gayesi yok olursa yaşamakta ne lezzet var? Kendisini tutuklayarak, kırdığı kapının parasını ödettikten sonra bıraktılar.

Yağıyor! Yağıyor! Durmaksızın yağmur yağıyordu. Kendi yüksek ressamlık zevkiyle sonsuz letafetlerini keşfettiği o güzel vücut şimdi kim bilir hangi murdar vahşinin kucağına düşecek!

Hepsi pekâlâ! Fakat bir aynadan yansıyan şafak gibi o ruhunu gösteren parlak gözleri nasıl unutmalı! Sevinçli bir sabaha benzeyen tebessümünü, saadet gecesinde doğmuş bir çift yıldız olan o gözlerini kaybettikten sonra doğuşlarda, yıldızlarda bir letafet, bir lezzet hayal edemiyordu. Kendisine onsuz yer, gök, bütün kâinat boş, manasız ve hatta ışıksız görünüyordu. Mademki o güzellik âleminden, kendi dünyasından, havasından sürgün edilmişti, artık hayata devam etmeye bir lüzum görmüyordu. Yüce sanatının modeli de kaybolmuştu. Zira o gözlerin ilham ettiği bitip tükenmez sevda sırlarını bundan sonra kendine kim söyleyecek? O tebessümde gizlenen sonsuzluk manasını nereden anlayacak? Yaradılış güzelliklerinin en parlak sayfası olarak gördüğü o yüzün renklerini, hatlarındaki mükemmelliği başka ne tarafta bulacak? Etrafta en lüzumsuz şey olarak hayatını buluyordu.

Yağıyor! Yağıyor! Durmaksızın yağmur yağıyordu. Evlerin altından geçerken saçaklardan akarak yakasından vücuduna dokunan su damlalarını hissetmiyor, ortadan yürürken dizlerine kadar çıkan çamurları görmüyordu.

Acaba şimdi nerede? Asya'da mı, Afrika'da mı? Eğer ortaçağ krallarından olsa Asya'ya, o kanlar içinde büyüyen vahşi ihtiyara, bir kertenkeleyi timsah, bir kediyi kaplan yapan Afrika'ya savaş ilan ederdi.

Ümitsiz, takatsiz bir halde yoluna devam ederken bir başkasının işiteceği şekilde kendi kendine, "Ah! Pek mustaribim..." diyordu.

İnsanın yaradılışın vazife ve emirlerine karşı istifası, bozulmuş bir zihnin kadere karşı düşmanlık silahı, ümitsizliğin silah kuşanmış kızı olan intihar kulağına gayet çekingen, gayet yavaş bir şeyler söylüyordu: "Ebedi olan bu ıstıraptan seni ben kurtarırım!" Vücudunun baştan ayağa bir titreyişle sarsıldığını hissederck ve hareketini hızlandırarak kendi kendine, "Evet! Evet!" diyerek vapura girip de kamaranın bir köşesinde oturduğu zaman iki kişi birbirleriyle konuşuyordu. Biraz sonra iki ahbaptan biri, gizlice Celal Bey'i işaret ederek:

— Seninki kendi kendine konuşuyor!

— Evet! Deliliğin birçok çeşidi var!

Gülüşüyorlardı. Aradan beş dakika geçmişti ki elinde gazetesiyle kamaraya giren bir adam elini samimiyetle Celal Bey'e uzatarak sohbete başlarken kullanılan şu sıradan sözlerle konuşmaya başladılar:

— Nasılsınız?

— Şükür iyiyim. Siz nasılsınız?

— Hamdolsun!

— Yolda gördüm, pek hızlı geliyordunuz.

— Vapuru kaçırmayım diye...

Bu söz üzerine hiçbir zihni meşgaleleri olmayıp da yollarda, vapurlarda herkesin konuşmasını dinleyerek ara sıra söze girişen ve bilhassa her hale gülenlerden olan köşedeki iki zat kendilerini tutamayarak güldüler.

— Yanılmışsınız sanırım. Daha vapurun hareketine yirmi dakika kadar var.

— Evet! Birkaç günden beri saatim beni kandırıyor. Kandırıyor diyorum, adeta benimle eğleniyor. Bazen yoracak kadar koşturur, bazen uzun müsaadeler vererek vapuru kaybettirir. Yanlış saat, muhakemesi bozulmuş bir zihne benziyor!

— Ne vakitten beri sizinle görüşemedik. Bir yerde tesa-

düf edemedim. Renginizi bugün biraz uçuk görüyorum. İnşallah vücutça bir rahatsızlığınız yok ya?

— Hayır, bir şeyim yok. Hava pek yağmurlu olduğundan sanırım biraz soğuk aldım.

Celal Bey hiçbir kelimesini anlayamayacağına emin olarak, cebinden küçük bir kitap çıkarıp meşgul olunca yanındaki de gazetesini okumaya başladı.

Aradan beş on dakika geçtiği halde Celal Bey'in okumakla meşgul göründüğü küçük kitabının bir sayfasını bile çevirmemesi, mahrum oldukları her fazilete haset edip de, insani güzelliklerin her çeşidinden, terbiyesizliğin verdiği basit bir alaycılıkla intikam almaya kalkışan köşedeki iki adamın gizli gizli konuşmalarına, uzun uzadıya gülüşmelerine sebep oldu. Maddi ve manevi sağlığı yerinde olmayan bu bedbaht gencin en ateşli hiddetini ölüyü andırır bir soğukluk ve sükûnetin takip etmesi gibi o sırada birdenbire o sükûnetin dehşet ve heyecana dönüşmesiyle yerinden kalkarak Herkül heykelinden alınmış zannolunan hiddetli eliyle köşede hâlâ gülüşmekte olanlardan birinin yakasından tutup ayağa kaldırarak şiddetle yere oturttu.

— Deminden beri yüzüme bakıp gülüyorsunuz. Şimdi de biraz ayağımın altında ağlayınız! Yüzüme bakıp güldüğünüzün sebebini, bildiğiniz sırrı söylemezseniz sizi ayağımın altında ezerim. Söyle! Yoksa sen esirci misin? dedi.

Celal Bey'in hiç beklenmedik bir zamanda aldığı bu dehşetli halin tesiriyle yanındaki dostunun elindeki gazete yere düşmüş ve meydanı boş buldukça küstah tavırlarında sınır tanımayan bu türlü adi kimseler, haysiyet ve namusun ihlal edilerek ve ayaklar altına alınmak istenildiği esnada kazandığı heybete karşı daima alçak bir zeminde korku içinde olduklarından, kudretli eliyle yakaladığı adam yalvararak yakasını kurtarmaya, arkadaşı kaçmak için Celal Bey'in arkasını dayadığı kapıdan çıkmaya çalışıyordu. Celal Bey onun da kolundan yakalayarak:

— Maksadınız neydi ki benim yüzüme bakıp da gülüyordunuz. Yoksa o... senin evinde mi? Sen esir ticaretiyle mi

geçiniyorsun? Söyle diyorum! Eğer gizlerseniz ikiniz için de kurtuluş yoktur! dediği zaman, yanındaki dostu aralarına girerek:

— Siz onlara bakmayın! Kamaralarda kavga etmek size yaraşır mı? Yerinize oturun. Haysiyetinizi korumak için ettiğim bu ricayı reddetmezsiniz sanırım... gibi hiddetini dindirmek için yalvarır bir dille konuştu.

Celal Bey biraz kendine gelerek yerine oturunca güçlükle nefes alır bir halde dostuna:

— Eğer sizdeyse yalvarırım, kaç bin lira isterseniz hazırım! (Sonra büsbütün kendisine gelerek, uykudan uyanır gibi bir halde) Ne diyordum?.. O aşağılayıcı tavırları birdenbire pek hiddetime dokundu da... Sizi rahatsız ettim, affediniz.

O iki kişi mücadelenin ardından hemen kamaradan çıktıkları gibi vapur da Kadıköy iskelesine yanaşıyordu.

Yağıyor! Yağıyor! Durmaksızın yağmur yağıyordu.

Evine giden yolu kat etmeye devam ederken karşısından ihtiyarca bir kadınla bir genç kız geçerek diğer sokağa giriyorlardı ki av görmüş şahin gibi başını kaldırıp gözlerini etrafa dikerek:

— İşte o... Ta kendisi! diyerek büyük bir süratle saptıkları sokağa dönüp takibe başladı. Hareketleri, yürüyüşü... Bilhassa o gönül alan endamı... İşte o... Mutlak o... Şemsiye tutuşu... Yanındaki ihtiyar kadınla konuşmadan düşünceli ve üzgün bir halde yürüyüşü... Ta kendisi...

Şiddetli bir kalp çarpıntısı yürüyüşünü, takip edişini zorlaştırıyordu. Çocukluğunda en evvel aldığı terbiyeyle kadınlara, diğer bir tabirle milletin iffetine hürmet vazifesi zihninde o kadar sağlam yer etmişti ki bu cinnet anında bile takip ettiklerine karşı, "Biraz durunuz!" diye feryat etmenin şiddetli arzusuna mani olmakla beraber keşfedeceği hakikatten de dehşete düştüğü için yanlarına yaklaşamıyordu. Eğer o değilse üzüntüsünden, o ise sevincinden doğacak hale takat getiremiyordu. Kendi kendine, "Ah bir kere bulsam, bütün cihanın kuvveti toplansa da onu benim elimden alamaz!" diyordu. Bu kadınlar büyük bir evin kapısına

doğruldular... O eve girip kaybolacaklar. Bir kere görmek! Mümkün değil! Ayakları titriyor, nefesi kesiliyordu. Evin kapısını çalıp da içeriye girmek üzereyken hemen yıldırım gibi önlerinden geçerek devrilmiş gibi yanındaki sokağın bir duvarına dayandı. Bu genç kız, Dilber değildi!

15

O haftayı büyük bir dehşet içinde geçirmişti. Kendisi için elem dolu bir asır gibi geçen bu sürede, yüzüne biraz uzunca bakanlara ve gecenin sırlar örtüsüne bürünerek hasretin en uzun gecesinde görünüp kaybolan hayaletler gibi sessiz sedasız geçenlere şiddetle hücum ederek, "O sende! O senin evinde! Verirsen seni ihya ederim. Gizlersen seni öldürürüm!" demeyi alışkanlık haline getirmişti. Hatta bir gün kendi nefsi için ıstırap yükü olan hayattan keyif aldığını, yeni açmış bir çiçek gibi etrafa neşe saçan yüzünden ve arkadaşıyla sürekli gülüşerek konuşmasından anladığı genç bir adama, tenha sokağın birinde musallat olarak, "Sen neden bu kadar bahtiyarsın? Demek ki o... mutlak sende... Şimdi ikimizden birimizin mahvolması gerekiyor!" deyince, genç adam kendini korumak için Celal Bey'i zabıtaya teslim etmeye kalkıştığında kırk senelik tecrübenin sahibi olan arkadaşının, "Bırak şu zavallıyı..." sözüyle ayrılıp biraz daha ilerde, "Bu biçare genç, en kabiliyetli ressamlardanken, sebebi sözlerinden çok sesinden, söyleyiş şeklinden anlaşıldığına göre bir sevdadan mahrum kaldığı için bu hale gelmiş sanırım," tarzında bir açıklama yaparak arkadaşının da merhametini uyandırmıştı.

Yine bu hafta içinde bir sabah, Marmara'nın huzurlu yüzeyinde yeşil bir sal gibi yüzen Fener'den dönüyordu. Sabahın uğurlu tesiriyle, şeffaf semaya karşı kolaylıkla ve rahatça nefes alıp vererek kırlara, köylere mahsus bir sükûnet içinde olan yolu takip ediyordu. Bazen bir çimenliğin üstüne arkaüzeri yatıp gözlerini semaya dikerek, "Rabbim!

Ben ne yapayım?" diye soruyordu. O sükûnet içinde uzun süre yürüdükten sonra Moda Burnu taraflarından geçerken bir evden ağlama sesleri işitti. Birdenbire durarak, "Bu evde ağlıyorlar... Demek ki Dilber burada..." dedi. Gidip evin kapısını çaldı.

Kapıyı açan ihtiyar bir kadına, "Yukarıda ağlayan kim?" diye sorunca kadın eve daima gelen misafirlerden olduğunu sanarak, "Ah, sorma! Efendi vefat etti," cevabını verdiği esnalarda cenaze için gelenlere, "Bırakın şu biçareyi! Asıl ölen benim. Beni defnedin!" diyordu.

16

Bu felaket günleri içinde hiç bu kadar dalgın bir halde bulunduğu yoktu.

Evin içinde üç günden beri hiçbir kimseye hiçbir kelime söylememişti. Üçüncü gece ise bir dakika bile gözlerini kapamayarak sabaha kadar Dilber'i ilk gördüğü balkonda geziniyor ve ara sıra ufuklara doğru dalıp gitmesine bakılırsa, birini beklediği anlaşılıyordu. Denizi coşturarak gelen rüzgâr, kayıtsızlıktan uzamış saçlarını dağıtarak yüzüne vurdukça sinirlerini bir kat daha bozuyor ve bazen durarak kıyılara çarpıp kırılan dalgaların sesini dinliyordu.

Hâlâ doğu karanlık, batı ise elbette büsbütün karanlıklar içinde görünüyordu. Gittikçe şiddetlenen rüzgârın coşturduğu deniz ayağının altında feryat figan ederken, kendi bu kıyametin üstünde huzursuz olarak galiba ümidinin gerçekleşmesi için sabahın açılmasını bekliyordu. Biraz sonra oradaki koltuğun içine düştü. Sabah azamet ve heybetiyle doğu taraflarını aydınlatınca yarı açık, yarı kapalı gözlerini belirsiz bir noktaya dikerek birdenbire, "Buldum! Buldum!" diye feryat etmeye başladı. Gözünün önünden aniden geçen bir hayal mi veyahut perişan, mustarip bir zihnin evhamlı gözlere gösterdiği mahlûklardan mıydı? Her nedense ayağa kalkarak fevkalade bir keşif yapmış olan Arşimet gibi baş

açık, ayağı çıplak, "Buldum!" diye evin içinde koşmaya başlayarak herkesi ayağa kaldırdı. Sokak kapısından çıkarken geri çevirdiler. O esnada galiba gözünün önündeki hayal de büsbütün kaybolmuştu ki donmuş gibi bir halde yukarı çıkarak annesinin, kız kardeşinin ve babasının bulunduğu odaya girdi. Gözleri herkesi görüyor fakat hiç kimseyi tanımıyordu. Annesinin, "Celal! Annene acımaz mısın?" feryadına karşı hissiz bir halde kapının önünde durdu. Biraz sonra yavaş yavaş kardeşine doğru giderek biraz durdu. Yalnız kendini zorlayarak, "O... şimdi... odalık[1]" dedi. Sonra ellerini birbirine kilitleyerek birdenbire kız kardeşinin kucağına düşüp bayıldı. Annesiyle kardeşi ağlaya ağlaya yatağa koyarak hemen sabahında topladıkları hekimler, hastalığın şiddetli bir beyin iltihabı olduğunu ve hasta pek ağır bir haldeyse de büsbütün ümitsiz olmadıklarını aralarındaki görüşmelerin sonucu olarak bildirdiler.

17

Mısır'da, talihin ve zamanın müsaadesiyle fevkalade servet kazanan bir tacirin, Elhamra Sarayı'na benzeterek, güzel sanatların en yüksek derecesini bile hafife alarak gülecek surette bahşettiği neşe ve güzelliğine doyulmayan Arap mimarisinin güzellik saltanatını, her türlü nokta ve nakışlarıyla ve en yüce anlamıyla ifade eder tarzda inşa ettirdiği bir evin, baş tarafında abanoz üzerine çiçekler oyulmuş alçak bir keyif tahtı, köşelerinde Arap mimari tekniğinin latif ve sağlam temelleri sayılabilecek somaki direkler, kırmızı ile açık mavi zemin üstüne som yaldız işlenmiş duvarlarla tavanlarının kenarında Afrika bahçeleri ile Nil'e övgüler içeren şiirlerle süslü bir salonu, o gece Bin Bir Gece hikâyesinin perilere ait kısmını gerçek dünyaya aktarır bir halde çalgıcılar ve dansözlerle dopdoluydu.

---

1 Eskiden bir erkeğin nikâhsız olarak aldığı kadın, cariye.

Salonun neşe dolu geniş bahçelere açılan pencerelerinden, çiçekler içinde kalan portakal ağaçları, bahçenin etrafındaki yüksek duvarlarını yeşil, taze bir perdeyle örtülmüş gibi gösteren gayet enli muz yaprakları arasından, göze görünmez bir perinin nefesi gibi çıkarak rüzgâra hafif ve nazik bir biçimde yayılan gayet hoş kokular karışıyor ve akşamları bahçenin bittiği yerde birkaç bin seneden beri tabiatın darbelerine karşı metanetle dayandığı gibi canlı cansız bütün varlıkları yıkıp yok eden zaman tufanının sellerini engelleyecek bir set olmak istiyor gibi görünen piramitlerin arkalarından, yaprakları zemine doğru sarkarak, sahranın hüzün ve gamı vücutlarına bulaşmış sanılacak kadar sevdayı tetikleyen büyük hurma ağaçlarının tepelerinden, Afrika'nın o bütün etrafı gül rengine boyayan uzun günbatımı ışıklarına ayna olan bir gölden gecenin sükûneti içinde salona hafif ve latif bir serinlik geliyordu.

Periler hikâyesi! O yüksek direklerin altında bağdaş kurarak hepsi bir renkte beyaz atlaslar giymiş, doğal hallerindeki uzun saçları oturdukları küçük şiltelerin üzerine dökülmüş Kafkasya'nın göz kamaştırıcı kızları, ruha can veren ahenkleri gökteki melekleri indirecek bir ruhaniyetle keman, ut, kanun gibi musiki aletlerine şarkılarıyla eşlik ederken, yirmi yirmi beş kadar eşsiz güzel, üzerine sırma işlenmiş açık mavi kadifeden saltalarıyla[1] dizliklerine kadar inmiş dalgalı saçları, güzelliklerden anlayan bir bakışın günlerce üzerinden ayrılmak istemeyeceği, billurdan dökülmüş şeffaf beyaz göğüslerini gösteren açık yakalarıyla dans ediyorlardı.

Yukarıda bahsettiğimiz keyif tahtı üzerindeki tacir ise güzellikten, çiçekten bir araya gelerek ruhu okşayan bir ahengin hafifçe titreştirdiği saadet havası içinde büsbütün mest olmaya başlamıştı.

Peri hikâyeleri gibi bütün Avrupa'ya yayılarak hayalleri süsleyen Doğu'nun bu neşe dolu meclisinde en çok dikkati çeken şeyse, çalgıcılar arasında ut çalan bir kızın beyaz atlas

---

1 Yakasız, iliksiz, kolları bol bir tür kısa ceket.

gibi şeffaf yüzünün renginde hafif bir gölge meydana getiren uzun kirpikleri arasından –ışınları zayıf bir halde yapraklardan geçen seher yıldızı gibi– ara sıra açık pencerelerden fevkalade gamlı bir halde bahçeye bakması, herkesin sevinç, neşe ve şevk içinde bulunduğu esnada –sonbahara tesadüf etmiş bir gül yaprağının etrafında dolaşan beyaz kelebekler gibi– hassas bir kalbin ıstırabına delil olacak şekilde biraz açılmış ve rengi uçmuş dudaklarının üzerinde gezinen hüzünlü tebessümüydü.

Bu kadar canlı güzellik arasında, uzaktan hayranlık uyandırıcı düzgün endamıyla dikkat çeken bu kızın renginin uçukluğunu vurgulayan koyu siyah saçlarının ağırlığına yahut gecenin rutubetiyle tesiri artan çiçeklerin keskin, içe işleyen, sevdalı kokularına verilebilecek bir halde, o küçük başı ikide birde önüne doğru düşüyordu. Daha yakından dikkat etmek mümkün olsaydı, bir yuvadan işitilen kuş yavrularının sesleri gibi dudaklarının üzerinde dolaşan bir ismi gayet gizli bir "Ah..." takip ettiği işitilirdi.

Bir genç kızın haline, bir genç kalbin sırrına hürmet ederek daha fazla gözetlemeyelim!

Fakat neden bu kadar mahzun? Niçin bu kadar mustarip? Karanlık bir köşede, heybetli bir sütunun arkasında, uzun parmaklarını kıvırcık saçlarının içine geçirmiş düşünen ve yollarında canını feda edecek kadar efendilerine sadık olan harem ağalarından biri, bunca servet ve zenginliğe sahip olan efendisinin bu kızı fevkalade beğendiğini hepsine söylemiş ve bilhassa esirin kendisine de müjdelemişti. Bundan fazlasını araştırmak için, sır saklamaya hürmet eden kalemden müsaade alamıyoruz. Zaten genç kızların büyük bir itinayla sakladıkları sırları ya bir gözyaşı, ya bir tebessüm ifşa eder.

Salonun en sevinçli ve keyifli zamanında harem ağasının –ismiyle söyleyelim– Cevher Ağa'nın zihninden bilmem ne türlü düşünceler geçiyordu ki yüzünün fırtınalı bir gece gibi dehşetli, gözlerinin şimşek gibi parlak olmasına bakılırsa denilebilirdi ki galiba siyah olduğu için tabiata, hadım olduğu için Sudanlılara lanet ediyordu.

Zavallı Cevher! Tabiatı heyecana getirecek ne bir yeşillik, üzerinde feryat edecek ne bir ağaç, kenarında şarkılar söyleyecek ne bir su kenarı olan bir çölden alınıp da etrafında çağlayarak sular akan, lacivert göğe doğru yükselen yeşil ağaçlarla çevrili, içi her renkte bin türlü çiçekle dolu bir bahçenin içine, kanatları kesilerek koyuverilmiş bir kuş gibi, daima kuru, daima yakıcı bir güneşin altında kül olmuş Sudan'ın toprakları üzerinden alınıp Mısır'ın bu salonlarına getirilmişti. O kuş, o bahçede, üzerinden uçuşup geçen bulutlara, diğer kuşların konup kalktığı ağaçlara nasıl bir hasretle bakarsa, bu da ışıklara boğulmuş salonlara, her biri bir güzellikler âleminden inmiş güzellere öyle yakıcı bir bakışla bakıyordu. O kuş, başının üstünde gördüğü sonsuz semaya karşı uçmayı isteyip de kanatsızlığını anladığı zaman nasıl acı duyarsa, bu da ara sıra güzel bir kızın güzellik göğü olan ve kendisine nihayetsiz derecede derin görünen mavi gözleriyle karşılaşınca öyle cehennemî bir mahrumiyet ateşi içinde kalırdı.

Cevher, çalgıcılar arasında ut çalan ve düzgün endamı, saf güzelliği, ruha can katan tatlılığıyla öne çıkan bu kıza bakışlarını dikmişti. Dikkatli bakışlarından uzak tutmadığı bu esirin halindeki üzüntüden, bakışındaki hüzünden, kendisine musallat olan bir şüpheyi halletmek, bir hakikati anlamak istiyordu.

Afrika'nın, kış vakti Avrupa ve bilhassa Londra gündüzlerine denk gelecek kadar parlak, mehtaplı bir gecesinde, âlemin yaratıldığı sabahtan bu ana kadar hâlâ masum bir çocuk olan muhabbetin aynası denilemeye layık bahçedeki gölün parlak yüzeyinde sandal çekiyorlardı. Gölün başladığı taraftaki süngertaşlarından fışkırarak etrafında bir hayret ve meftuniyet içinde görünen ağaçların altından, hayat verdiği çimenlerin aralarından küçük yollar oluşturarak geçen sular, fikirleri tarih öncesine doğru götüren birer mecra sayılmaya layıktı. Etrafında sükûn ve sükûnet içinde tazelikle gölge veren ağaçların dalgalanan aksi genişleyip yayılan ve ara sıra üzerine düşen bin renkte çiçek yapraklarını gönül

okşayan kıyılarına doğru gönderen gölün üzerinde, sarı saçları ay ışığıyla yaldızlanmış kızların sandalları arasından kürek çekerek geçen Cevher, birkaç günden beri hiç yanından ayrılmadığı esiri, bir küçük sandalın içine almış, gizli bir yere doğru çekilip gidiyordu. Gölün bir yerinde, gecenin ışığıyla parlayan upuzun saçları mavi suların üzerinde dalgalanan bir akasya ağacının altında sandalı bir köşeye bağlayarak durdu.

Cevher hâlâ hüzünlü düşünceler içinde bulunan kıza:

— Düşünüyorsun. Daima düşünüyorsun! Fakat kimi? Benden korkma! Beni mahrem say! Yüzüm siyahsa ruhumun da karanlık mı olması gerekir? Ben bir eksik vücutsam bir kalbe de sahip değil miyim? Kimseye acımaz, kimseyi sevmez miyim? Beni bir dost, bir kardeş, istersen bir kız kardeş kabul et. Seninle dertleşelim... diyordu.

Elem ve kederine bu derece ortak olması duygularını harekete geçirmekle beraber, gönlünün en gizli sırrını ifşaya cesaret edemeyen kızın etrafına bakındığını gören Cevher:

— Çekinme! Kimseler işitmez, korkma! Bu ağaçlar, çiçekler ketumdur. İnsan değil ki ihanet etsin! dediği zaman yanındaki esirin gözleri dolmuştu.

— Kederimi, sırrımı, sana söylemekte ne fayda var? Söyleyip de bana acıyan hassas kalbini parçalamak merhametsizlik olmaz mı?

Cevher coşkulu duygularla:

— Oh!.. Yok, yok! Seni kurtarırım! Derdine çare bulurum. Söyle! Bana kıymetli anneciğinden nasıl ayrıldığını, eğer geleli çok olmadıysa memleketinde bir nehrin kenarında başını sevgilinin kucağına dayayıp da, üzerleri karla kapanmış dağ tepelerini seyreylediğin zaman gönlünde neler hissettiğini söyle! Ucu bucağı olmayan vahşi ormanların içinde, göklere doğru çıkmış ulu ağaçların altında, hiç sevgilini, nişanlını bekledin mi? Bekledinse kalbin nasıl çarpıyordu? Ormanın içlerinde kuşlar nasıl ötüşüyordu? Eve döndüğün zaman annen seni nasıl telaş içinde bekliyordu? Tarif et. Ben de sana memleketimde beni yakıcı bir

güneşten, çölün yırtıcı aslanlarından kurtaran anneciğimin iki zayıf kolu arasında ne kadar bahtiyar olduğumu, çölün aydınlık gecelerinde, mahzun mahzun şarkı söyleyerek başındaki testileriyle su almaya gelen kızların hâlâ kulağıma akseden seslerini anlatayım. Ah, bilmezsin!.. Ben çölün perisi olan bu kızlardan daha güzel mahlûk dünyada yoktur sanırdım. O ateşli çölde bu gölgeli yüzler bana ne kadar hoş gelirdi. Her mahlûku, her eşyayı vaktinden evvel, haddinden fazla büyüten Afrika, benim de çocukluğumda hislerimi uyandırmıştı. Ara sıra kendi kendime derdim ki, "Sarmaşıklar gibi bir kere sarıldığı kalbi bir daha bırakmayan bu kıvırcık saçlar pek tehlikeli." Ah ne bileyim... Ben gökte uçuştuklarını işittiğim melekleri bile siyah zannederdim. Şimdi... Ah, şimdi... Gel istersen birbirimizin haline ağlayalım!

Cevher sözünü bitirdiği zaman genç esir başını eğip asabi bir hareketle entarisinin koluyla oynayarak:

— Benim bir derdim yok. Yalnız ben burada oturmam. Ben İstanbul'a gideceğim! dedi.

— İstanbul'a mı? Niçin? Niçin?

— Çünkü...

— Ah, anlıyorum! İtiraf et!

— Çünkü ben burada kalırsam yaşamam. Çünkü...

Birdenbire şiddetle ağlayarak Cevher'in kucağına kapandı.

Cevher bu nurlu güzelliğin biricik sığınak saydığı kucağına düştüğünü görür görmez gayet zayıf ve orantısız derecede uzun olan kollarıyla kucaklayıp da matemli yüzünü gökyüzüne çevirerek diyordu ki:

— Rabbim! Şu biçare Dilber'i görüyor musun?

Afrika'nın bu ulvi gecesinde, bir cennet havuzunun bir köşesine latif gölgesini yayan bir ağaç altını aşkını itiraf etmek için müsait bulan Dilber, oraya varışlarından beri kendisine acıyarak bir kız kardeş gibi ıstırabına ortak, üzüntüsüne yoldaş olduğunu daima söyleyen Cevher'in kolları arasında ağlıyordu.

Cevher — Yeter! Kalbimi bin parça ettin, yeter! (Kulağına doğru eğilerek) Seni kurtarırım. Allah aşkına yeter!

Kurtuluş vaat eden bu ateşli sözleriyle Dilber'i sakinleştirmeye çalışarak o küçük sandala dönüyorlardı. Gölün kenarına çıktıkları vakit, şurada burada top top olmuş ağaçların altında ut, keman sesi işitiliyor ve artık köşke dönen kızlar ağaçların aralarından, çimenlerin ortalarından geçerken, en büyük tablolarda bulutlar yahut sisler içinde birbirine karışık halde resmedilen melek topluluklarını andırıyordu. Köşke döndüler.

Cevher, o nurlu güzelliğin gölgesi gibi, artık hiç yanından ayrılmıyordu.

Dilber yatak odasına çekilerek, içinde sabaha kadar rahat edemediği yatağından alacakaranlıkta kalkıp da odasından çıkarken orada, kapısının eşiğinde siyah bir şey görünce korkarak geri çekildi. Biraz dikkatle baktıktan sonra üzüntü ve hayretle, "Cevher! Niçin burada yatıyorsun?" diye sorduğu zaman yattığı yerden kollarını kaldırarak, "Odanda rahat uyuyasın diye seni bekliyorum!" cevabını verdi.

18

Dilber başından geçen olaylarda çok keder görmüş, çok ağlamış, insanlığın bazı haksızlıklarına karşı çokça nefret etmiş fakat şiddete aşina olmayan yaradılışındaki nezaketi hiddet hiç bozmamıştı. O sabah ise gözyaşları arasından geçerek, karşısında tebessüm eder gibi görünen kadına çevirdiği bakışlarında bir şiddet, o küçük, tatlı ağzından birbirini takip ederek dökülen sözlerinde bir tesir, bütün hal ve tavrında garip bir galeyan vardı. Hiddetinden birbirine temas ederek, tabiatın sanatkâr elinin yaradılışı süslemek için kullandığı incilerin seçimindeki inceliğe, düzen ve uyuma delil olan dişlerinin arasında kaybolmuş sözler, gözyaşlarıyla silinmiş kelimeler, ruhun ulviyet ve nefretinde vücuda musallat olan titremeler, yakıp yıkılmak istenilen

muhabbetin heyecanıyla saçlara gelen ürpermeler içinde konuşuyordu. İşitmemek için elleriyle kulaklarını tuttuğu bir "teklif", bir gölü galeyana getiren fırtına gibi, mizaç ve tabiatındaki sükûnet ve letafeti heyecana getirmişti.

Hindistan'ın Doğu hayallerini taçlandıran mücevherlerini sunan ve bir tacirin servetini teslim eden bu "teklif", satın alınmış bir esirin kalbini kendine ram edemeyeceğini görünce şiddete, tehdide müracaat ediyordu. Hepsi faydasız! Galiba bu esir akıl mantık kabul etmez bir inatçı, kendisine edilen lütuf ve iyiliği anlamaz bir inkârcı, efendisinin emrine itaat etmez bir asiydi. Hayır! İnsan kalbini inceleyenlerce öyle değil. Dilber her türlü teklif ve tehdide karşı etkilenmesi mümkün görünmeyen demirden bir arzu kesilmişti. Doğu'nun hayal ürünlerinden olan, nisan yağmurlarının ilk damlasını içine alarak kapanıp da bir inciyi sakladığı düşünülen sedefler gibi, Celal Bey'den ilham aldığı aşkı saklayan kalbi hiçbir emel ve arzunun nüfuzuna müsaade etmiyor, hiçbir kimseden gelecek lütuf ve sevince açılmıyordu.

Aşkı uğruna büyük bir neşe ve sevinçle, büyük bir fedakârlık ederek, ıstırap içinde geçen bu hayatında her eleme teselli olan vicdan rahatlığına sahip olmak istiyordu. Yanındaki kadına hiddetle:

— Efendinizin hazineleri, mücevherleri varsa benim de gönlüm var. Odalık mı? Ben onun yüzünü gördükçe nefretimden tüylerim ürperiyor. Git kendisine böyle söyle! deyince yanındaki kadın tahammülünü kaybederek doğru huzuruna çıktığı efendisine bunun cüreti, isyanı, küstahlığı cezasız kalırsa kızların terbiyesi konusunda üstlendiği vazifeyi kabul etmeyeceğini kesin bir dille bildirdiğinde Dilber'in hapsine karar verildi.

Bütün ev halkının içinde bu karar, bu emir yalnız Cevher'i hiddetinden çılgına dönecek kadar kızdırarak sofanın ortasında yüksek sesle, "Kafkasya'nın temiz yaradılışlı, yiğit ve güzel bir kavminin Afrika tüccarının ellerinde böyle mahvolması yakışık alır mı?" tarzındaki feryatları arasından geçirdikleri Dilber'i ikinci katta, gündüzün ışı-

ğına karşı demir panjurları kapanmış, soğuk, karanlık bir odaya koydukları zaman neşeden çok hüzne işaret eden bir tebessümle:

— İşte Kleopatra, Mısır'ın bir odasında hapis! dedi.

Sevdiğinin gülerek verdiği bu isim kendisine pek latif geliyordu. Dilber hapsedildiğinin ikinci gecesinde, insan zihnine yabancı olan birtakım karanlık fikirlerin ıstırabı altında eziliyormuş gibi, yuvarlaklığı, beyazlığı hayret verici olan uzunca boynunu önüne doğru eğmiş, düşünüyordu. Düşünceli gözlerinin önünden mazinin unutturucu eliyle izleri silinmiş birtakım uçuk renkli hayaller geçerek, kâh çocukluğunda gecenin dehşet verici karanlığının derinliklerinde boş yere anneciğini aradığını ve kâh esircinin ortaçağ zindanlarını andıran evinde en son gece kendisine musallat olan gece mahlûklarıyla geçirdiği zamanı hatırladığı esnada, olaylar silsilesi, sergüzeştinin daha ileri taraflarına doğru canlanınca, Celal Bey'in kolunu hâlâ incecik belinde, ilk aşk busesinin yakıcı tesirini dudaklarının üzerinde hissederek yaradılışın halini ve mevkiini düşünmeden kendisine verdiği bu hassas kalbinde açılan yaraların yavaş yavaş kanadığını duyuyordu.

İnsana ömrünün sonuna kadar eşlik etmekten bozulmaya başlamış ihtiyar bir yüze bile –kurumuş bir ağacın üzerinden geçen sonbaharın ışığı gibi– bir anlığına hayat bağışlayan, bir gençlik rengi veren çocukluk hatıralarını, ilk sahibi olan hanımının vahşet ve şiddetiyle acı içinde görerek gözlerini kapıyordu.

Bahçeyi, buluştukları yeri, aşkını, sevdiğini bırakarak kimsesiz, yalnız başına Mısır'ın bir odasında hapisten kendisini kim kurtaracak? Eğer derin bir kendinden geçişle eğilen başını kaldırıp da arkasına bakacak olsa, sevdiğinin ilk defa, "Bilmezsin seni ne kadar seviyorum" sözünü işitecek, yüzünü görecek. Kırılmış bir gönül, satılmış bir aşk, mazi olmuş bir istikbal, hep orada, arkasında duruyordu. Cebinden gözyaşlarıyla bazı yerleri bozulmuş bir resim çıkararak hayret ve özlemle bakıyordu. Kararlılık ve şiddeti

gösteren bu siyah, büyük gözler... Arkasında zekâ yatan bu alın... Kuvvet ve merhameti ifade eden bu yüz... Fakat hepsi bitmiş, mahvolmuştu.

Kendi kendine, "Bu oda karanlık, soğuk, belki üşürsün," diye resmi koynuna koydu. Düşünüyordu. Ne kadar tesirli bir sükûnet. Ne kadar derin bir dalgınlık...

Odanın penceresinde, önce yavaş yavaş, sonraları git gide artan bir takırtı işitince başını kaldırarak büyük bir dikkat ve hayretle dinledi. Gürültü artmaya başlayınca perişan bir halde yere uzanarak, bir koluyla kilime dayanıp korku ve dehşetin olduğundan çok büyüttüğü gözlerini pencereye dikti. –Gece yarısından sonra acaba bu gürültü nereden geliyor? O ses nereden çıkıyor? Bir hırsız... Bir katil...– Demek ki hayatı son dakikalarına yaklaşıyor. Ağzı biraz açık, saçları ürpermiş, ölümle yaşam uçurumları arasında, atılıp unutulduğu köşede kendisini yalnız bırakmayan birçok hayaletle dolu olarak korunaklı saydığı bu odanın zeminden yüksek olan panjurlarını, pencerelerini kırmaya çalışan demirden el acaba kimi hançerleyecek? Bu odadan kimi alıp gecenin karanlığı içine gömecek? Her türlü şekil ve vücuttan bağımsız olarak insana keder ve ayrılık zamanlarında musallat olan gece mahlûklarının şamataları, nümayişleri hakkında zihnin bir köşesine gizlenerek, tahsil ve tecrübesinin def edemediği bir şüpheye büsbütün vücut vermek üzere iken, pencere kanatları odayı sarsacak bir şiddetle arkasına kadar açılarak, birisi kollarının ve başının bazı yerlerinden kanlar damladığı halde içeriye atıldı. Dilber dehşetle, "Kimdir o?" dediği zaman, karşısındaki nefes alamaz bir şekilde:

— Korkma! Ben, Cevher! Şimdi... Penceredeki şu merdivenden aşağıya in. Aman çabuk! Fırsat kaybolacak.

— Cevher! Mümkün değil!

Dilber yanına yaklaşıp, Cevher'in üzerinde kan damlaları olan ellerinden tutarak:

— Senin iyiliklerin, hizmetlerin bana pek dokunuyor... yolunda şükran ve minnetini ifade etmekteyken Cevher, hiçbir şeyi işitmez, hiçbir şeyi anlamaz bir halde:

— Çabuk, çabuk! Vücudumdan damlayan kanlar biraz takatimi kesiyor! Bütün engelleri çiğnedim, demirleri kırdım. Çabuk! Sevdiğine, hürriyetine koş! Yarın bütün Mısır âciz bir esirin zayıf kollarıyla demir kanatlarını sökerek hapisten kurtardığı, zulme uğramış bir güzeli işitip hayret içinde kalsın!

Dilber hiçbir şey söylemeyerek açık pencerenin yanına yaklaştı. Biraz durduktan sonra aşağıya inmeye başlayınca Cevher merdivenin pencereye dayanmış olan uçlarından tutarak:

— Aman yavaş! Burada dayanacak yer pek düzgün olmadığından zaten merdiven sallanıyor. Çıkıncaya kadar çektiklerimi ben bilirim. Dikkatle in. Daha yavaş! diyordu.

Cevher'in yardımıyla aşağıya inen Dilber, bir köşede durarak gecenin karanlığı içinde geçen bu olayı fevkalade hayretle seyrederken Cevher de inmeye başladı. Merdiven sallanmakla beraber üzüntüsünün şiddetinden, vücudunda açılan bazı yaraların kanamasından bacakları titriyordu. Dördüncü basamağa kadar indiği halde, tekrar yukarı çıkarak:

— Buradan inmek pek tehlikeli! diye bağırdı.

Aşağıdan Dilber küçücük elleriyle merdivenin yere dokunan uçlarını tutmak isteyince, gerçekleşmek üzere olan kutsal maksadının önüne engel çıkmasından dolayı ateş kesilen Cevher:

— Yıkıl oradan! Kendini tehlikeye mi atacaksın? Aşağıdan tutmanın ne faydası var? diyordu.

Cevher yukarıda bir müddet durdu. Bir müddet düşündü. Vakit geçiyor. Fırsat kayboluyor... Bin zorlukla çıkıp da ucuna gelince bir eliyle çivilerini, vidalarını çıkarıp sökmekle meşgul olduğu panjurun köşesini diğer eliyle tutması sayesinde yerinden kımıldamayan bu merdiven, o dakika gözüne canlı bir mahlûkmuş gibi alçak, hain bir kurtuluş vasıtası gibi görünüyordu. Pencereden aşağıya doğru bakarak merdivene:

— Ejderha! Bırak beni. Dilber'i kurtaracağım! diyordu.

Yukarıda durmanın ne faydası var? Hem kendi, hem Dilber mahvolacak. Maksada doğru yükselmek demek olan bu inişte kurtulma, kurtarma ümidi vardı. Tekrar inmeye başladı. Birinci ve ikinci basamakları geçerek üçüncüsünde bacakları titremekle beraber, biraz sallanmaya başlayan merdivene hafif bir baş dönmesiyle sıkı sıkıya sarılarak durdu. Sonra bir ayağını dördüncüye basıp da diğer ayağı beşincinin üzerine indiği anda merdivenin uçları pencerenin kenarından kurtulup şaha kalkmış ejderha gibi uğursuz bir ses çıkararak arkaya doğru devrildi.

Zavallı Cevher! Toprağın üzerinde yok yere akan mazlum kanı içinde yüzüyordu. Dilber büyük bir hayret, hüzün ve dehşetle vücudunun her azası titreyerek yanına yaklaşıp dedi ki:

— Ah zavallı Cevher! Seni ben öldürdüm.

Eğilerek alnından öptü. Galiba bu merhamet dolu buse zavallının kana bulanmış vücuduna bir an için hayat vermişti ki gözlerini açtı. Dilber başucunda ağlar bir sesle:

— Merhametli Cevherciğim! Ah, niçin kendini bu hale koydun. Ben sana ne yaptım ki benim yolumda hayatını feda ettin?

Cevher ebedi sessizliğe boyun eğmeye başlamış bir sesle:

— Çünkü seni seviyordum... Zararı yok... İlk gördüğüm zaman senin gözlerin kalbimde ölümcül yaralar açmıştı... Zaten yaşamazdım...

Dilber, Cevher'in başını kollarının içine alarak tekrar alnından öptüğü zaman ulvi, dehşetli, tesirli bir an yaşanıyordu. Cevher o buselerin altında, o kolların arasında can vermekten lezzet alıyormuş gibi büsbütün yaslanarak:

— Ben rahat ölüyorum... Fakat sen mahvoldun... Ah... Kaç... Kaç... Yarın... İstanbul'a... Vapur var... (Sonra büyük bir zorlukla) Biletin cebimde, dedi.

Galiba Cevher ömrü boyunca bu kadar bahtiyar olmamıştı ki Habeşli sanılacak derecede rengi uçmuş yüzünü Dilber'in kucağında görerek ölüme yaklaşmışken gelen bir güçsüzlük içinde biraz açabildiği gözlerinin hasretle

çevrildiği yere bakılınca denilebilirdi ki uçmak üzere olan ruhu, gökyüzünde değil, Dilber'in saçlarının içinde yuva yapmayı istiyordu. Artık insanlığın o korkunç ve müthiş son dakikası Cevher'in yüzünde görünmeye başladı. Sükûnet! Üç dört dakikadan beri devam eden derin bir sükûnet, bir asır geçmiş kadar heybetli ve uzundu. Mutlak uzaklıkları sır perdesiyle kuşatan ve insanlığın istikbalini, derinliğini insan aklının alamayacağı müthiş uçurumlarında ve hatta gezegenleri bile sonsuz hiçliğinde mahvedip yok eden bu sükûnet, kanatlarını Cevher'in üzerine açmıştı ki insana sonsuzluğu örten mezar taşı gibi uğursuz, o ebedi geceden yansıyor gibi yüzünde kapkara gölgesi görünüyordu.

Yalnız başına, çıplak, bir sokaktan bile geçemezken İstanbul'a, satıldığı eve gidemezdi. Böyle bir seyahate göz alıcı güzelliği, Doğulu masumiyeti engeldi. Yine bu eve dönmek! Bütün o büyük kapıların kapalı olması dönmesine imkân bırakmamakla beraber kendi arzusuyla şehvetin kollarına düşmek... Bunu hiç hatırına getiremezdi. Beş on dakikadan beri kucağında duran, iğrençlik ve dehşetiyle tüylerini ürperten ölü çehreyi yere bırakarak son kez şefkatle baktıktan sonra bulunduğu yerden yavaş yavaş uzaklaşmaya başladı. Etrafı büyük hurma ağaçlarıyla çevrili bu yeşil güzergâhtan uzaklaştıkça içindeki dehşetli fikirlerin ezici ağırlığı altında eğilmiş başı ile omuzlarının ön tarafına doğru dökülmüş perişan, siyah saçlarını ara sıra ağaç yaprakları arasından görünen ayın ışığı, insan gözünün alışkın olmadığı bir hüzün rengiyle aydınlatıyor ve gecenin karanlığı, ruhu olan bir canlıdan çok bir Yunan heykeline benzeyen bu gece mahlûkunun salınarak yürüyüşünde bazı küçük şeyleri gizleyip, uzun boyunu, düşünceli halini abartarak genel görünüşüne garip bir surette heybet bahşediyordu. Bu tavır ve halle uzaklaştıkça zannolunurdu ki ilkçağ ilahelerinden biri, önceki asırları geçerek keder ve mahrumiyet içinde, o büyük hurma ağaçlarının aralarından Nil vadisine doğru iniyor.

Nehrin kenarına varınca hemen durarak, sanki suların eski ilahelere dair söylediği hüzünlü şarkıyı dinliyor gibi

görünüyordu. Hayır! Ne suların çırpıntısını dinliyor, ne gecenin hüzün ve heybetini düşünüyordu. İlk defa başını kaldırıp kendisini kurtaracak bir ses, bir seda işitmek istiyordu. O ses ki bundan bir sene evvel kendisine, "Seni seviyorum" demişti. İnsanın ömrünün son arzuları gibi bu da gerçekleşmesi mümkün olmayan bir şeydi. Nehrin kenarına oturdu. Vücudunda hissettiği üşümeyle kollarını birbirine kavuşturup, ıstıraptan bitap olarak düşünüyordu. Nil'in o günlerde şiddetle akan suları ayaklarının ucuna dokunarak geçtiği zaman etrafına bakıyordu. Galiba emanet edecek bir sırrı, teslim edecek son bir sözü vardı.

Fakat kime söylemeli? Nehir merhametsiz! Ağaçlar hissiz! Bulutların arasında büsbütün kurtulmaya çalışarak ışık saçan ay kayıtsız!

Ruhu yükseldikçe vücudu batıyordu. Şimşek gibi ani olarak geçen bir zaman içinde Nil'in o soğuk, ölümcül girdapları doğunun seması gibi saf, sevda gibi masum olan Dilber'i birkaç kere derinlerine doğru çektikten sonra artık yüzeye çıkarmıştı.

Nehrin yüzeyine arkaüstü çıkarak gecenin sessizliği içinde akıntılara kapılan Dilber'in uzun saçları, suların üzerinde dalgalanmakta ve ayın ışığı o renksiz yüzünün her arzuyu, ümit ve emeli terk etmiş anlamlı çizgilerini aydınlatmaktaydı.

Üzerinde hüzünlü ayın donuk ışığından başka bir renk olmayan o çehrede, bütün elem ve ıstırabın dindiği, bütün sevda ve emellerin söndüğü görünüyordu.

Acaba Nil'in bu dehşetli, bu ölümcül girdap ve selleri bu zavallı Dilber'i, bu bedbaht esiri nereye götürüyor?

Hürriyetine...

SERGÜZEŞT[1]

Vuslat'tan[2] sonra bahsimizi *Sergüzeşt*'e çevirdiğimize şaşıranların çıkması muhtemeldir. Çünkü "Üdebamızın Numune-i İmtisalleri" başlıklı eleştirel makalemizin başında saadetlü[3] Ekrem Beyefendi Hazretlerinin eserinden saadetlü Abdülhak Hamit Bey, Mithat Efendi, Naci Efendi Hazretlerinin eserlerine geçeceğimizi vaat etmiştik. Sezai Beyefendi'nin eserlerini ise anmamıştık.

Söze *Sergüzeşt*'le devam etmemize iki büyük sebep vardır: Biri, gazetenin mümkün mertebe taze haberlerden bahsetmeye gayret etmesi gerektiği maddesidir ki, *Sergüzeşt*, *Vuslat* bahsinde bulunduğumuz sırada yayımlandığı için önceliğe sahiptir. Diğeri de edebiyatçılar arasında *Sergüzeşt*'in tesir meydana getirmiş olmasıyla lehinde ve aleyhinde fikirlerin beyan edilmesi gerektiği hususudur ki kıymetli okurlarımızın bir haylisinin bu konuda bizim de fikir beyan etmemizi beklemeleri tabiidir.

Bir görüş daha vardır ki o da *Sergüzeşt* eserinin maksat ve mevzu açısından *Vuslat*'la aynı olmasıdır.

***

---

1 Mizancı Murat'ın *Sergüzeşt* romanı hakkında, gazetesi *Mizan*'da yayımladığı, tamamlanmamış yazısı. (Mizancı Murat, "Fünun ve Edebiyat: Üdebamızın Numune-i İmtisalleri: *Sergüzeşt*", *Mizan* gazetesi, S. 64, 66, 68, 97, 1888.)

2 Recaizade Mahmut Ekrem'in yazdığı tiyatro oyunu.

3 Resmi unvanlardan.

Sergüzeşt'in incelemesine girişmeden evvel Sezai Beyefendi'ye canıyürekten bir teşekküre kendimizi borçlu biliyoruz. Milli eserler arasında *Sergüzeşt* en ziyade manen güzellerinden sayılacaktır.

Kıymetli edebiyatçılarımız ifrat ve tefrit belasından azade değildir. İlk eseri olan *Sergüzeşt*'i yayın sahasına çıkaran genç yazar kendisinin gayet ciddi bir fikre, maksada uymaz zikzaklardan kalemini kurtaracak kadar metanete, gündelik olayların güzelini çirkininden ayırmak için lazım olan zevk güzelliğine sahip olduğunu göstermiştir. Yaşının henüz genç oluşu nedeniyle kanının hiddetli olması gereken yazar beyefendi, bilhassa kendisini ciddiyet dairesine hapsedecek numunelere sahip değilken, yine asıl maksadına aykırı hareketten hislerini zapt ederek kendisinin bizde nadiren görülen fevkalade bir kalp kuvvetine sahip olduğunu göstermiştir. Biz bunu vazife bilinciyle alkışlamak için kendimizi borçlu biliriz.

Yüz yetmiş beş sayfayı doldurmuş olan eserde yalnız bir kere asıl konusunun dışına çıktığı görünüyor. Fakat yazar lüzumsuz tasvirler için yahut felsefeden dem vurmak için sadetten çıkmayıp, nice canlar ve yürekler yakmış bir meseleyi yeri gelmişken kınamak üzere çıktığı ve bunu da fikir erbabının en katı yüreklilerini bile etkileyecek asil bir surette yazdığı için itiraza gerek bırakmıyor. Aksine kendisi kadar kıymetli bir edep değeri olarak eseri süslüyor.

Yazar beyefendinin aferine layık olan bu itaatsizliği eserin 78, 79 ve 80'inci sayfalarını işgal etmiştir.[1]

Tenkitlerimizi okumuş olan kıymetli okurlarımız arasında belki yukarıdaki ifademizi *Sergüzeşt*'i [Namık] Kemal ve Ekrem Beyefendi Hazretlerinin büyük eserlerine her bakımdan üstün bir şaheser saydığımıza hükmetmek için bir senet olarak görmek isterler. Lakin maksadımız o değildir.

Birkaçını ileride sayacağımız gibi, *Sergüzeşt*'te bir hayli noksan vardır. Lakin *Sergüzeşt*'in noksanları, mesela

---

1 Elinizdeki kitabın 38. ve 39. sayfaları.

Silistre'nin[1] noksanları gibi esasta ve maksat ve mevzuya zarar verecek surette olmayıp ehemmiyet derecesi düşük olan teferruatta olduğu için eserin aslına noksanlık vermiyor. Noksanlarının hiçbiri fen ve edebiyat kurallarını ihlal etmeyip, yalnız yazarın henüz işe yeni başladığını ima eden eksikliklerdir. Bu ise yazarın itibarını düşürmek bir yana, bilakis kıymetini artırıyor.

Yazar ne yazdığını, ne istediğini biliyor. Hiçbir vakit kendini kaybedip eserin bütününe aksaklık verecek şekilde asıl konusundan sapmıyor. Kendisinin, yansıtmak için bir ayna olarak değil, bina ve inşa etmek üzere yaratıldığı görünüyor.

İlk sayfasından itibaren binasının temelini kurmaya ciddiyetle girişiyor. Temelin her taşının üstat eliyle yerleştirildiği görülüyor. O kıymetli sayfaların fazla olduğunu iddia edenler münazara ilmine karşı ne kadar büyük bir tecavüzde bulunduklarını bilselerdi kendi hatalarını güç affederlerdi sanırız!

Bina dedik. Bari bina benzetmesiyle *Sergüzeşt* hakkında esas fikrimizi özetleyelim: Gayet mükemmel surette ilim tahsil etmiş genç bir mimar tasavvur ediniz. Teorisi pek mükemmel, fakat pratikte bunları uygulamak için henüz meydan bulamamış. Kendisine büyük bir bina inşa etme görevi veriyorlar. Heves, istikamet, kendine güven, belki de şöhret hırsı kendisini gayrete getirip gerçekten üstün bir eser meydana konmasına sebep oluyor. Vaziyet planı, temeller, duvarlar, ana bölümler –yani binanın genel yapısı fizik kurallarıyla estetiğe uygun olup, dış görünüşü ve ihtişamıyla kastedilen tesiri meydana getiriyorsa da fen usulüyle kavranamayan, ancak görgü ve tecrübeyle kazanılacak tertibat, süslemeler, iç düzenleme gibi noksanlar ve yolsuzluklardan kurtulamıyor.

İşte *Sergüzeşt*'i genç, gayretli ve maharetli bir mimarın tecrübe sahibi olmadan önce inşa ettiği böyle bir binaya benzetiniz. Aldanmayacağınızı ümit ederiz.

***

---

1 Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre* adlı tiyaro eseri.

Sergüzeşt romanının konusu *Vuslat*'ın konusuna benziyor demiştik. Hakikaten *Sergüzeşt,* esaretin İslam dininin belirlediği himaye ve insaniyet dairesinden çıkıp, bazen beşeri hisleri galeyana getirecek dine aykırı derecelere vardığını göstererek, Türk kavminin temiz soyuna ve şeriatın yüce hükümlerine ters düşen bu yaygın ayıbın cehalet deryasının hangi dalgalarından kaynaklandığı bildiriyor.

Yazar, okurun ibret alıp uyanması için tasvir ettiği çirkin şekillerden kendisinin de pek ziyade müteessir olduğunu –bir bakışta anlaşılacak derecede göstermiyorsa da– roman ve tiyatro piyeslerinin ne demek olduğunu ve edebi eserlerde ne gibi meziyet ve sırlar aranması gerektiğini öğrenmiş olan okurlar, yazarın eserini kaleme alırken yazı masasının üzerine koyduğu mendille sürekli gözyaşlarını sildiğini anlamak için zahmet çekmeyeceklerdir.

Bu halde bir bakışta görünen kayıtsızlığın takdire şayan, vazifeye bağlılıkla gösterilen bir metanet olduğuna şüphe kalmıyor. İşbu meziyet bir bakışta görülen meziyetlerden olduğundan ötürü biz de onu hususi olarak tebrik etmeye kendimizi borçlu biliriz.

Sergüzeşt'te yer alan vakalar pek kısa ve basittir. Dilber adında acemi bir Çerkes kızının Harput Mal Müdürü Mustafa Efendi'nin eşine satılması, bu kişinin kötü muamelesiyle takatini aşan hizmetlerden usanan Dilber'in firar etmesi, bunun üzerine esirci evine verilip oradan da Asaf Paşa adında, Mısır ümerasından birinin evine alınması, gönlünde aşk ve muhabbet misafir olacak yaşa kadar orada kalması, sonra o evin "küçük beyefendisine" alaka etmek cüretinde bulunmasından dolayı satılması ve Mısır'daki efendisinden firar ederek kendisini Nil nehrine atması yüz yetmiş beş sayfayı işgal eylemiştir.

Tabir ve benzetmelerde ara sıra görülen, ileride sırası geldikçe göstereceğimiz bazı kusurları dışarıda tutulursa tasvirlerdeki isabet ve fikirlerin derinliği bakımından eserin her bir bölümü takdir kazanıyor.

Bunun için biz de *Sergüzeşt*'i etraflıca tenkit terazisiyle tartmayı münasip görüyoruz.

***

Sergüzeşt romanının meziyetlerinden biri de bir nefeste yazılmış olmasıdır. İçinde esas maksada hizmet etmeyen kısımlar bulunmadığı gibi hatta Avrupa eserlerinde bile sık görülen şairane sözler bile yoktur.

Rus kumpanyasının Batum postası Dersaadet[1] limanına gelmiş. Postayla "mal" bekleyenlerden birisi hemen sandaldan vapura atlayıp "tacir"e malın gelip gelmediğini soruyor ve geldiğini haber alınca hemen konuya girip kaç tane (kaç paket değil!) olduğunu soruyor. Bunun üzerine tacir dediğimiz Çerkes ile onu beklemekte olan müşteri arasında şöyle bir konuşma geçiyor:

Çerkes – Üç tane.

Müşteri – Güzel mi?

Çerkes – (Kızlardan birisini göstererek) Şu mavi gözlere bak! Bir paşa buna bir hazine verir.

İşte size "mal", işte "tacir", işte "müşteri"!

Mal: Analarından, babalarından, hürriyet nimetinden zalimce koparılmış üç masume, üç Çerkes kızıdır.

Tacir: Cehaletinin kurbanı olarak fikren ve kalben ne gibi canavarlıkta bulunduğunu idrak edemeyen bir zavallıdır.

Müşteri de (yazarın sözleriyle): "İnsan ticaretinin hissiz kalbine verdiği merhametsizlik ve kalbinden o büyük, yuvarlak gözlerine akseden bir tür vahşiliğin belirtisi olarak bakışı kaplana benzeyen" ve "bir şarkıcının sesiyle bir kızın ağlamasını, bir sazın sesiyle bir güzeller güzelinin yalvarışlarını ayırt edemeyen" Hacı Ömer adında eski bir esircidir.

Vapurdan sandalla Tophane iskelesine doğru açılır açılmaz tacir ile müşteri hemen pazarlığa başlıyor ve hemen orada işi bitiriyorlar. "Mal"ın ikisi on altı on yedi yaşların-

---

1 İstanbul.

da "Kafkasya'nın iki parlak güzellik mahsulü" olup yalnız üçüncüsü sekiz yaşında bir çocukmuş.

Bu çocuğa yazar "Dilber" adını veriyor. *Sergüzeşt*'in merkezi işte bu Dilber'dir.

Dilber nasıldır? Hacı Ömer'in evinde karısı, Dilber hakkında, "Bunu buraya gebersin diye mi getirdin?" diyor. Hacı Ömer de, "Biz de bunu bin liraya almadık ya..." diye cevap veriyor –yani ölse de ehemmiyeti olmadığını gösteriyor. İlk müşteriye gittiği vakit alacak olan hanım, Dilber'de birçok kusur buluyor. Arap halayığı bile işe karışıp "Bu işe yaramaz" diyor. Yazar böyle bir Dilber'i ele alıp onu besliyor, terbiye ediyor, herhalde bize beğendirmeye çalışıyor. En baştan maksadı beğendirmek olduğu halde kahramanını edebiyatçılarımızın hemen hepsi gibi dünya güzeli suretinde göstermiyor. Biz de Dilber'ini teşekkürle beğenir ve kendisini alkışlarız. O da, Dilber hayal eseri olmayıp hakikat ve tabiata yakın olduğu için.

Dilber'in küçüklükte çirkin gösterilmesi ilk bakışta pek ehemmiyetsiz gibi görünüyorsa da derinlemesine düşünüldüğünde yazarın kıymetini artırıyor. Yazar toplum içinde gözü kapalı olarak gezmemiş, gördüğüne işaret koymuş, ancak göz ve fikir tecrübelerinden edindiği mahsulü ibret sahnesine koymak üzere kalemi ele aldığını şu ehemmiyetsiz hareketiyle dahi göstermiştir. Bazen küçükten güzel olanlar çirkinleşir, o kadar güzel olmayanlar buluğa erdikleri sırada birden ve külliyen değişir. Yazar bu hakikati, tarafını tuttuğu Dilber'de göstererek, "Ben hayalimde en mükemmel mahlûk olmak üzere birini tasvir etmedim, toplumda bulunan türden bir zavallıyı alıp bütünüyle ibret alınıp desteklenmesi için gözler önüne serdim" demek istiyor. Biz de Dilber'ini toplumun bir ferdi olarak kabulle incelemeye değer gördüğümüz gibi teferruatına varıncaya kadar bütün "sergüzeşt"ini de iktidar sahipleri için bir fikir meydanı sayıyoruz.

Yazar henüz arkası alınamamış olan insan ticaretini menfur ve çirkin gösterip Osmanlı toplumundan onu kaldırmak üzere vatandaşlarının insani hislerini tahrik ediyor.

"Geberse bile" pek de sakıncası olmayan işbu garip mahlûkların ne gibi cefa ve azap çektiklerini gösterdikten sonra erişebilecekleri en büyük bahtiyarlık noktasına kadar getiriyor. Lakin zavallıların erişeceği baht ve saadetin dahi içinin pek kof olduğunu –yani kabahat kendilerinde olmadığı halde yalnız başkalarının kabahatlerini "örtmek" üzere ne suretle kurban edilmekte olduklarını– gösteriyor.

Sergüzeşt'te fazla bir sayfa yoktur dememiz, yazarın şu esas gayesi zahmetsizce anlaşıldığı ve eserin içinde bu gayeye hizmet etmeyen bir bölüm bulunmadığı içindir.

Ama *Sergüzeşt*'e itirazda bulunanlar "söz altında kalmamak" için eserin girişine, yani Dilber'in Hacı Ömer'in eline düşmesine, satılmasına, senedin yazılmasına, Mustafa Efendi'nin eviyle okuldaki acıklı haline, tekrar esirci evine girmesi münasebetiyle bu hane sakinlerinin vaziyetinden bahsedilmesine "fazlalık, malumu ilam" diyeceklermiş. Dinleyen bulunursa dillerine kuvvet!

Amerika'da milyonlarca mahlûka hürriyetini iade ettiren, Madam Beecher Stowe'un "Baba Tom'un Kulübesi"[1] adlı adi bir romanıdır. Madam Beecher Stowe da yeni bir şey keşif ve ihbar etmeyip, asırlardan beri malum olan ahvali ilam etmişken tesiri görülmüştü.

Henüz herkesin gözü önünde mevcutken dikkat çekmeyen fenalığı dokunaklı şekillere sokarak istenen tesiri uyandırmaktır, toplumun ahlak ve âdetlerine gizli kapıdan girip yerleşmiş bulunan pürüzleri bir araya toplayıp lütuf sahiplerinin iyileştirici ellerine havale etmektir, makbul taraflarıyla herkesi imrendirip aynı yola sevk etmek, makbul olmayan taraflarıyla da nefret hissini davet ederek asil fikirleri uyandırmaktır.

Hünerin bu demek olduğunu bilmeyen "edipler" ve "romancılarımız" *Monte Cristo*[2] yahut *Hasan Mellah*vâri[3]

---

1 Harriet Beecher Stowe'un dilimize *Tom Amca'nın Kulübesi* adıyla çevrilen romanı. Özgün adı *Uncle Tom's Cabin* (1852).

2 Alexandre Dumas'nın *Monte Cristo Kontu* romanı.

3 Ahmet Mithat Efendi'nin *Hasan Mellah* romanı.

hayaller isterlermiş! Varsın istesinler. Fakat isteklerinin geçici olduğuna, edebiyat fikrinin onlarda da uyanışa geçip ciddi edebiyata "malumu ilam" demekten vazgeçeceklerine, beğendikleri eserlere yalnız yazım ve imla bakımından yaldızlanmış eski kocakarı masalları gözüyle bakacaklarına şüphemiz yoktur. Bu da pek yakında gerçekleşecektir. Çünkü yeni eğitim düzeniyle esasen Türk kavminin sahip olduğu zevk güzelliği bizi bu neticeye getirecektir.

***

Sergüzeşt eserini konusu itibariyle pek beğenmiş, yazarın maksadını takdir etmiş, hele yüklenilen manevi vazifeyi yerine getirmenin güzelliği bakımından *Sergüzeşt*'i örnek alınacak emsalsiz bir numune kabul etmiştik.

Aradan bunca zaman geçip de her vakit insanı ölçülü davranmaktan uzaklaştıragelen ilk tesirler geçtikten sonra bile daha önceki sözlerimizi pekiştirerek tamamıyla tasdik ediyoruz.

Sergüzeşt'in yayımlanması üzerine "fazlalık" ve "eksiklik"lerinden bahisle bazı edebiyat erkânı eleştiri konusu etmişlerdi. *Sergüzeşt*'i layıkıyla okumaktan üşendiklerinden mi yoksa o şekilde okuyamadıkları için mi nedir –onu Venüs yahut Bakhus tapınağının[1] yeni müdavimlerinden birinin içine doğarak yazdıklarından sanarak– alelade, gelişigüzel didiklemek üzere hücum etmişlerdi.

Mizan'ın *Sergüzeşt*'i en birinci milli eserlerden göstermesi, daha önce eleştirilerde bulunanların, gerek fikirlerini müdafaa etmek ve gerek hatalarını itiraf etmek üzere söz söylemeleri için güzelce vesile olmuşken bu konuda bir ses çıkarılmamıştır. Buna birçok teessüfler olunur. Çünkü iddiamızın isabet derecesi ancak onların çıkaracakları sedayla fikir sahiplerinin gözünde açıklık kazanmış olacaktı.

---

1 Lübnan'daki Baalbek tapınak kompleksindeki üç büyük Roma tapınağından ikisi. Diğeri Jüpiter tapınağı.

Gazetemizdeki yazıların tamamında halis niyet gösterdiğimiz gibi, bilhassa şu edebiyat bahislerinde de her nevi tarafgirlikten kaçınmak istiyoruz.

Yeni tarzda yazılmış edebi eserler henüz yeni yayımlanmaya başladığından işbu eserlerin mahiyetini belirlemek üzere fikir ve kalem erbabı arasında ittifak oluştuğu yoktur. Eski yazarlarımız yeni tarzda yazılmış eserleri "edebiyat"-tan saymak istemiyorlar. Halbuki muhalifleri –ve onlardan biri olarak bu satırları karalayan bendeniz de– yeni tarzda yazılmış eserlerin "edebiyat biliminin" asıl maksatlarına ulaşmak için daha tesirli ve daha verimli bir muvaffakiyet yolu olduğunu iddia ediyorlar.

İki taraf arasında bu kadar büyük fikir ayrılığı mevcut oldukça taraflardan biri için ilim dairesinden çıkmadan ve ölçüyü kaçırmadan sohbete devam etmek kolay değildir. Bunun için biz de halka hizmet yolunda vazifemizi yerine getirmek için sütun ayırdığımız yazıların mümkün olduğu kadar tarafsız olmasını samimiyetle arzulayıp bu tür yazıları desteklediğimizden, itirazımıza hedef olanların seslerine kulak vererek aşırılıklarımızı düzeltmek istemiştik.

Avrupa'dan Doğu'ya dahli olan bütün usul ve âdetler, ilk başta zayıf ve çirkin taraflarından toplumun fertlerine sirayet etmiştir. Hatta genellikle yeni usullere karşı bazılarında görülen garaz ve düşmanlık bundan ileri gelmiştir. Yeni yayımlanmaya başlamış olan Batılı edebiyatın –soyut edebi eserlerin fikir, ahlak, âdetler, milli hareketlere bütünüyle tesiri olacağı için– diğer yenilikler gibi zayıf taraflardan yayılmayıp en güzel ve faydalı yüzünden yayılması son derecede gerekli görülmelidir.

Biz de bilhassa lisan ve Doğu edebiyatı dairesinde pek yaya olduğumuzu bildiğimiz halde yalnız şu fikre dayanarak sesimizi çıkarmaya cesaret etmiştik, etmekte bulunuyoruz.

Tenkitlerimizin başında maksadımızın iktidar sahiplerinin dikkatini bugün elzem olan tenkit usullerine çekmekten ibaret olduğunu ve bunu başarabilirsek memnuniyetle kendi küçük dairemize çekileceğimizi beyan etmiştik. Biz henüz iktidar sahiplerinin "tenezzüllerine" mazhar olamadıksa da yine ümidimizi kesmeksizin tenkitlerimize devam edeceğiz.

***

Sergüzeşt'i esasen pek beğendiğimizden, takdire şayan ve eleştirilmesini gerekli gördüğümüz taraflarını tamamıyla gösterebilmek üzere bu eseri tenkit edeceğimiz diğer eserlerden daha tafsilatlı bir şekilde tetkik etmeyi uygun buluyoruz.

Bizde edebiyat eserlerini tenkit ve tetkik etmek usulü hiç yok değilse de tetkikler çoğunlukla imla ve yazım tarafına mahsus olur. Hatta bundan ileri gelmelidir ki yeni bir eseri ellerine alan okurlar da onu asıl fikir ve maksadı açısından muhakeme etmeyip dikkatlerini yazım ve tasvir ayrıntılarına harcarlar.

Bu suretle *Sergüzeşt*'in bazı tarafları eleştiri ve itirazlara konu olmuştu. Yazım ve tasvir kısmı tenkit maksadımızın haricinde bir şey olduğu halde bazı eleştirilerin özünü anlamak üzere *Sergüzeşt*'i incelerken ara sıra konuyu o yolda değiştirmekten de kaçınmayacağız.

Mizancı Murat

TÜRK EDEBİYATI KLASİKLERİ DİZİSİ

1. KUYRUKLUYILDIZ ALTINDA BİR İZDİVAÇ
   Hüseyin Rahmi Gürpınar

2. MÜREBBİYE
   Hüseyin Rahmi Gürpınar

3. EFSUNCU BABA
   Hüseyin Rahmi Gürpınar

4. İNTİBAH
   Namık Kemal

5. ŞAİR EVLENMESİ
   Şinasi

6. VATAN YAHUT SİLİSTRE
   Namık Kemal

7. KÜÇÜK ŞEYLER
   Samipaşazade Sezai

8. FELÂTUN BEY İLE RÂKIM EFENDİ
   Ahmet Mithat Efendi

9. TAAŞŞUK-I TALAT VE FİTNAT -TALAT VE FİTNAT'IN AŞKI-
   Şemsettin Sami

10. MAİ VE SİYAH
    Halit Ziya Uşaklıgil

11. REFET
Fatma Aliye

12. TURFANDA MI YOKSA TURFA MI?
Mizancı Murat

13. ÖMER'İN ÇOCUKLUĞU
Muallim Naci

14. DOLAPTAN TEMAŞA
Ahmet Mithat Efendi

15. GULYABANİ
Hüseyin Rahmi Gürpınar

16. SALON KÖŞELERİNDE
Safveti Ziya

17. FALAKA
Ahmet Rasim

18. A'MÂK-I HAYAL -HAYALİN DERİNLİKLERİ-
Filibeli Ahmet Hilmi

19. ŞEYTANKAYA TILSIMI
Ahmet Mithat Efendi

20. ÇİNGENE
Ahmet Mithat Efendi

21. SERGÜZEŞT
Samipaşazade Sezai

22. ZEHRA
Nabizade Nâzım

23. GENÇ KIZ KALBİ
Mehmet Rauf

24. BİZE GÖRE -VE BİR SEYAHATİN NOTLARI-
Ahmet Haşim

25. SEYAHAT JURNALİ
Âli Bey

26. GÖNÜL BİR YEL DEĞİRMENİDİR SEVDA ÖĞÜTÜR
Hüseyin Rahmi Gürpınar

27. HAZAN BÜLBÜLÜ
Hüseyin Rahmi Gürpınar

28. AŞK-I MEMNU
Halit Ziya Uşaklıgil

29. KÜRK MANTOLU MADONNA
Sabahattin Ali

30. LEVAYİH-İ HAYAT -HAYATTAN SAHNELER-
Fatma Aliye

31. İÇİMİZDEKİ ŞEYTAN
Sabahattin Ali

32. KUYUCAKLI YUSUF
Sabahattin Ali

"Sergüzeşt'i genç, gayretli ve maharetli bir mimarın tecrübe sahibi olmadan önce inşa ettiği bir binaya benzetiniz. Aldanmayacağınızı ümit ederiz." Mizancı Murat

Küçük Şeyler'le edebiyatımıza yeni bir soluk getiren Samipaşazade Sezai'nin ilk ve tek romanı olan *Sergüzeşt*, gerek kurgusu gerekse anlatımıyla edebiyat tarihimizde bir dönüşümün habercisi kabul edilir.

Henüz çocuk yaşta Kafkasya'dan getirilip İstanbul'da satılan Dilber'in macerasını XIX. yüzyıl sonu Osmanlı'sında hâlâ sürmekte olan insan ticaretinin birey ve toplum hayatında yol açtığı yıkım üzerinden ustaca anlatan yazar, devrinin sosyo-kültürel yapısına da ışık tutar.

Günümüz okuruna yüz elli yıl öncesinden etkileyici sahneler sunan *Sergüzeşt*'in, yıllar geçtikçe daha çok okunup beğenileceğini umuyoruz.

Samipaşazade Sezai (1859-1936)

İstanbul'da doğan Sezai'nin çocukluk ve ilkgençlik yılları Maarif nazırlığı da yapmış olan babası Sami Paşa'nın Taşkasap'taki büyük konağında geçer. Bu konak dönemin meşhur fikir adamlarına, yazar ve şairlerine ev sahipliği yapan önemli bir buluşma noktasıdır. Sezai burada pek çok yazar ve şairle tanışır. Özel hocalardan Arapça, Farsça ve Fransızca dersleri alır. Gençlik yıllarında oldukça etkilendiği Namık Kemal ve yakın dostu Abdülhak Hamit'in yenilikçi düşüncelerini benimseyen Sezai, 1880'de Londra Sefareti'ne ikinci kâtip olarak atanır. Burada Batı edebiyatını, özellikle Shakespeare'in eserlerini inceleme imkânı bulur. Londra'da geçirdiği bu zaman onun düşünce dünyasını ve edebi ufkunu genişletir. 1901'e kadar İstanbul'da Hariciye Nezareti'nde muavinlik görevini sürdürür. İstanbul'da geçirdiği 1886-1901 yıllarında *Sergüzeşt*'i, *Küçük Şeyler*'i ve *Rumûzü'l-Edeb*'i yayımlar. İstanbul'un alafranga dünyasına yönelik ilk köklü saptamalar onun eserlerinde belirir. *Sergüzeşt*'te esirlik ve özgürlük kavramlarını işlemesi hükümetin takip çemberine girmesine neden olur ve 1901'de Paris'e kaçar, burada Jön Türkler'e katılır.

Tanzimat dönemi yenilikçi edebiyatın öncülerinden Samipaşazade Sezai'nin seçr [illegible] e Türk Edebiyatı Klasikleri Dizimizde yer vermeyi sürdüreceğiz.

9 786052 958896

10 TL